

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**KAADERIPERUSTAMISESTA ALUEJÄRJESTELMÄÄN –
Suomalaisen liikekannallepanojärjestelmän kehittyminen vuosina 1918–1935**

Yleisesikuntaupseerikurssin
diplomityö

Kapteeni
Juha Ratinen

Yleisesikuntaupseerikurssi 57
Maasotalinja

Heinäkuu 2015

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU		2
Kurssi Yleisesikuntaupseerikurssi 57	Linja Maasotalinja	
Tekijä Kapteeni Juha Ratinen		
Tutkielman nimi KAADERIPERUSTAMISESTA ALUEJÄRJESTELMÄÄN – liikekannallepanojärjestelmän kehittyminen vuosina 1918–1934		
Oppiaine, johon työ liittyy Sotahistoria	Säilytyspaikka Kurssikirjasto (MPKK:n kirjasto)	
Aika Heinäkuu 2015	Tekstisivuja 120 Liitesivuja 1	
TIIVISTELMÄ Itsenäistymisen alkuvuosina Suomen armeijan liikekannallepano perustui saksalaisilta perittyyn kaaderiperustamiseen. Saksalaisten jälkeen venäjällä oppinsa saaneet suomalaisupseerit antoivat oman mausteensa kaaderiperustamisen lopputulokseen. Järjestelmä todettiin pian suomalaisiin olosuhteisiin liian kankeaksi. Armeijan perustamista varten kehitettiin aluejärjestelmä ja sen toimeenpanijaksi aluejärjestö. Kehitystyö oli vaiherikas yli kymmenen vuoden ajanjakso, jossa tarvittiin onnea ja yksittäisten henkilöiden päättäväisyyttä liikekannallepanojärjestelmän vaihtamiseksi. Aluejärjestelmä otettiin käyttöön toukokuun alussa 1934 yli kahden vuoden valmistelun jälkeen. Aluejärjestelmän alkuidea on peräisin Norjasta. Päävastuun aluejärjestelmän kehittamisestä ja vaihtamisesta armeijan liikekannallepanojärjestelmäksi kantoi Leonard Grandell.		
AVAINSANAT: Liikekannallepano, aluejärjestelmä, aluejärjestö, kaaderiperustaminen, Airo ja Grandell.		

KAADERIPERUSTAMISESTA ALUEJÄRJESTELMÄÄN – liikekannallepanojärjestelmän kehittyminen vuosina 1918–1934

1. JOHDANTO	4
1.1. Tutkimusaiheen esittely ja käsitteet	4
1.2. Tutkimustehtävä, tutkimuksen rakenne ja rajaukset	5
1.3. Tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen toteutus	7
1.4. Tutkimuksen lähdeaineisto ja tutkimuskritiikki	9
2. KAADERIPERUSTAMINEN	12
2.1. Puolustusjärjestelmän saksalaiset lähtökohdat	12
2.1.1. Vapaussodan perintö	12
2.1.2. Kamppailu puolustusjärjestelmästä	14
2.1.3. Armeijan perustaminen	18
2.1.4. Liikekannallepanojärjestelmän ensiaskeleet ja kutsuntalaitos	21
2.2. Liikekannallepanojärjestelmän venäläinen osuus	25
2.2.1. Tunzelmanin liikekannallepanomietintö	25
2.2.2. Kaaderiperustamisen perusajatus muotoutuu	29
2.2.3. Kaaderiperustaminen joukko-osaston näkökulmasta	33
2.3. Kaaderiperustaminen – yksinkertainen muttei ongelmaton	36
3. ALUEJÄRJESTELMÄN HIDAS KEHITTÄMINEN	39
3.1. Perusasiat kuntoon	39
3.1.1. Asevelvollisuuslaki luo perustan	39
3.1.2. Suojeluskuntajärjestön ja armeijan yhteistyön kivikkoinen alkutaival	41
3.2. Kaaderiperustamisesta kohti aluejärjestelmää	46
3.2.1. Oppia haetaan muualta	46
3.2.2. Aluejärjestelmän ensimmäiset hahmotelmat	48
3.2.3. Puolustusrevisionin ehdotus	51
3.2.4. Kyösti Kallion komitea	55
3.2.5. A.F. Airon tutkimus	56
3.2.6. Yleisesikunnan ja majuri Brücknerin lausunnot Airon tutkimuksesta	59
3.3. Päätös aluejärjestelmästä	64
3.3.1. Maavoimien uudelleenjärjestelysuunnitelma	64
3.3.2. Presidentin ja puolustusneuvoston päätös	68
3.4. Kuka kehitti aluejärjestelmän ja mistä se sai vaikutteensa?	69
4. ALUEJÄRJESTELMÄN KÄYTTÖÖNOTTO (1932–1934)	73
4.1. ”Aluejärjestön luomista tarkoittavat työt”	73
4.1.1. Suunnitelma aluejärjestön perustamisesta ja henkilöstön kouluttaminen	73
4.1.2. Uusi liikekannallepanojärjestelmä	75
4.2. Aluejärjestön valmisteluvaihe 1.3.1932 alkaen	79
4.2.1. Perustamistehtävät jaetaan ala-aluesuunnitelmiksi	82
4.2.2. Henkilöstön riittävyys ala-alueilla varmistetaan valvontakokouksilla	84
4.2.3. Asevelvollisten koulutus yhdistetään kutsunnoilla aluejärjestelmään	87
4.2.4. Sotaväen päällikkö leikkii tulella	88
4.2.5. Kokoamispaikkojen kautta perustamispaikoille ja keskitysvalmiusajoiksi	90
4.2.6. Sotamateriaalin varastoinnissa jäädään lähtökuppiin	93
4.3. Aluejärjestön perustaminen 1.7.1933 alkaen	96
4.3.1. Suojeluskunnat osaksi liikekannallepanosuunnittelua	99
4.3.2. Sotamateriaalin varastointi ja varastonhoitajien koulutus	103
4.3.3. K-kuukausi – henkilöstön ja materiaalin kohtaamisen viimeinen näytös	108
5. KAADERIPERUSTAMISESTA ALUEJÄRJESTELMÄKSI	113
5.1. Miten liikekannallepanojärjestelmä kehittyi aluejärjestelmäksi?	113

KAADERIPERUSTAMISESTA ALUEJÄRJESTELMÄÄN – liikekannallepanojärjestelmän kehittyminen vuosina 1918–1934

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimusaiheen esittely ja käsitteet

Suomen puolustusvoimien kyky vastata ulkoiseen, toisen valtion aiheuttamaan sotilaalliseen uhkaan perustuu reserviläisistä muodostettavan kenttäarmeijan liikekannallepanoon. Liikekannallepano on vaativa toimenpide, jossa joukon sotamateriaali, sijoitettu henkilöstö ja ajoneuvot kohtaavat ennalta suunnitellussa paikassa. Joukon on osattava käyttää liikekannallepanossa jaettuja välineitä ja toimia oikein menestyäkseen taistelukentällä. Tähän tarvitaan koulutusta. Henkilöstön, sotamateriaalin, ajoneuvojen ja koulutuksen kohdatessa toisensa on lopputuotteena sotavalmis kenttäarmeijan yksikkö.

Itsenäistymisen alkuvuosina liikekannallepano tapahtui **kaaderiperusteisena**. Perustamispaikkoina toimivat joukko-osastot. Joukko-osastojen perustehtäviin kuuluivat koulutus, liikekannallepanon suojaaminen suojajoukkona ja itse liikekannallepano. Kaaderiperusteisessa liikekannallepanossa henkilöstö, sotamateriaali ja ajoneuvot kohtasivat harvoissa varuskunnissa ennen keskitysmarssien (ylösmarssien) alkamista taistelualueelle (sotänäyttämölle).

Myöhemmin kaaderiperustamisen tilalle kehitettiin **aluejärjestelmä**. Aluejärjestelmässä liikekannallepano erotettiin joukko-osaston tehtävistä ja vastuu siitä annettiin aluejärjestölle. Joukko-osastot pystyivät tällöin keskittymään liikekannallepanon suojaamiseen ja rauhan ajan koulutustehtävään. Aluejärjestö perustettiin 13.12.1932 annetulla asetuksella. Se organisoitiin sotilaslääneihin ja edelleen sotilaspiireihin, jotka vastasivat liikekannallepanosta, asevelvelli-

suusasioista ja kutsuntojen järjestämisestä.¹ Uusi alueellinen liikekannallepanojärjestelmä otettiin käyttöön toukokuun alussa vuonna 1934.²

Edellä mainitut aluejärjestelmään liittyvät historialliset yksityiskohdat ovat tosiasioita. Se miten liikekannallepanojärjestelmä kehittyi kaaderiperustamisesta aluejärjestelmäksi tai kuinka aluejärjestelmään siirtyminen tapahtui, on sen sijaan hämärän peitossa.

1.2. Tutkimustehtävä, tutkimuksen rakenne ja rajaukset

Tämän tutkimuksen pääkysymyksenä on: *”Miten liikekannallepanojärjestelmä kehittyi kaaderiperustamisesta aluejärjestelmäksi?”*

Liikekannallepanojärjestelmän vaihtamiseen tai kehittämiseen täytyy olla syy ja tarve. Ensin onkin selvitettävä kaaderiperustamisen taustat ja etsittävä syyt miksi liikekannallepanojärjestelmää oli kehitettävä. Ongelmakohtien ja taustojen selvittämiseksi tutkimuksessa etsitään vastauksia seuraaviin alatutkimuskysymyksiin:

- 1) *Miten kaaderiperustaminen kehittyi?*
- 2) *Mitkä olivat kaaderiperustamisen ongelmakohdat?*

Ongelmakohdat ja tausta muodostavat vertailukohtaan johon aluejärjestelmän kehittymistä peilataan. Kaaderiperustamisen ongelmakohtien perusteella etsitään vastauksia miten aluejärjestelmällä pyrittiin vaikuttamaan havaittuihin ongelmakohtiin. Tämän selvittämiseksi vastataan seuraavaan alatutkimuskysymykseen:

- 3) *Miten aluejärjestelmällä vastattiin kaaderiperustamisen ongelmakohtiin?*

Liikekannallepanojärjestelmän kehittäminen ei ole tapahtunut itsestään eikä tyhjästä. Tutkimuksessa etsitään vastauksia mistä liikekannallepanojärjestelmät ovat saaneet vaikutteita ja ketkä ovat olleet avainhenkilöitä kehitystyössä. Vaikutteiden ja avainhenkilöiden löytämiseksi tutkimuksessa vastataan seuraaviin alatutkimuskysymyksiin:

- 4) *Mistä liikekannallepanojärjestelmät ovat saaneet vaikutteita?*
- 5) *Ketkä ovat olleet avainhenkilöitä liikekannallepanojärjestelmää kehitettäessä?*

---

¹ Terä Martti V. – Tervasmäki Vilho, Puolustushallinnon perustamis- ja rakentamisvuodet 1918–1939, Tammi, Helsinki, 1973, s.154–155.

² Sama ja Raikkala Hannes, Suojeluskuntain historia III, Hata Oy, Vaasa 1964, s.40–41.

Rakenteellisesti tutkimus on jaettu johdantoon, kolmeen aihealuetta käsittelevään päälukuun ja yhdistelmäluukuun. Johdantoluvussa lukija johdatellaan aihealueeseen. Tutkimukselle määritellään päämäärä, rakenne, rajaukset ja käytettävä tutkimusmenetelmä. Luvun lopuksi tarkastellaan tutkimuksessa käytettävää lähdeaineistoa.

Ensimmäisessä pääluvussa tutkitaan kaaderiperustamisen kehitystä liikekannallepanojärjestelmänä itsenäistymisen alusta aina siihen tilanteeseen jossa se ei enää kehity merkittävästi. Luku taustoittaa liikekannallepanojärjestelmän historiallista kehitystä ja paljastaa kaaderiperustamiseen liittyneitä ongelmakohtia. Ongelmakohtat muodostavat vertailukohtan aluejärjestelmän kehittämistarpeille. Asioiden käsittely on ensimmäisen pääluvun sisällä kronologisesti, mutta tapahtumahistorian osalta osittain rinnakkaista toisen pääluvun kanssa. Kehittämistarpeiden määrittämiseksi ja vertailukohtan muodostamiseksi luvun lopuksi vastataan ensimmäiseen ja toiseen alatutkimuskysymykseen.

Toisessa ja kolmannessa pääluvussa tarkastellaan aluejärjestelmän hidasta kehittymistä ja käyttöönottoa vuosien 1921–1934 aikana. Molemmissa pääluvuissa asioita käsitellään kronologisesti. Aluejärjestelmän käyttöönottoa (1931–1934) käsitelvä kolmas pääluku jaetaan kuitenkin alaluvuissa temaattisiin osatekijöihin rinnakkaisen tapahtumahistorian vuoksi.

Liikekannallepanojärjestelmän vaikutteiden ja avainhenkilöiden etsimistä tehdään koko tutkimuksen ajan. Neljänteen ja viidenteen alatutkimuskysymykseen vastataan sen pääluvun lopuksi jolloin merkittäviä vaikutteita tai avainhenkilöitä on löydetty.

Yhdistelmäluvussa kolmen pääluvun kronologinen tapahtumahistoria ja löydetty alatutkimuskysymysten vastaukset yhdistetään yhdeksi kokonaisuudeksi. Tämän kokonaisuuden perusteella vastataan päätutkimuskysymykseen. Samalla annetaan vastaus kuinka liikekannallepanojärjestelmä kehittyi kaaderiperustamisesta aluejärjestelmäksi ja kuinka aluejärjestelmällä vastattiin kaaderiperustamisen ongelmakohtiin. Mahdollinen jatkotutkimustarve esitetään johdtopäätösluvun lopussa.

Tutkimus on rajattu käsittelemään vuosia 1918–1934. Ajanjakso käsittää liikekannallepanojärjestelmän kehittymisen kaaderiperustamisesta aluejärjestelmän käyttöönottoon. Tarkastelu lopetetaan liikekannallepanojärjestelmän vaihtumiseen aluejärjestelmäksi.

Aihealueen osalta keskitytään tarkastelemaan rajatun ajanjakson liikekannallepanojärjestelmän kehittymistä. Puolustus suunnittelua käsitellään vain sen verran, kuin sitä on välttämätöntä kuvata lukijalle ymmärryksen muodostamiseksi.

1.3. Tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen toteutus

Tässä työssä tutkimusmenetelmänä on havainnointi jota tehdään tutkimuksen lähdemateriaalista asiakirjatutkimuksen keinoin. Aikaisemman kokonaisvaltaisen tutkimuksen puuttuessa tämä on aihealuetta käsittelevä perustutkimus.

Tutkiminen aloitetaan ajanjakson puolustuslaitoksen historiaa käsittelevästä kirjallisuudesta. Havainnot liikekannallepanojärjestelmän kehittymisestä on sovitettava tähän toimintaympäristöön.

Aihealuetta sivuavat tai sen osatekijöistä tehdyt tutkimukset ja historiankirjoitukset muodostavat havainnointimateriaalin pohjan. Yleistä kehitystä käsitelleen kirjallisuuden jälkeen tutustutaan tähän lähdeaineistoon. Aiempien tutkimusten perusteella muodostetaan ymmärrys ajanjakson tapahtumista ja kartoitetaan lähdepohjaa joilla tutkimukset ja historiankirjoitukset on tehty.

Lähdeaineiston kartoittaminen tutkimuskirjallisuudesta tukee arkistotutkimuksen aloittamista. Kansallisarkiston arkistokokonaisuudet muodostavat tutkimusaineistosta pääosan. Havaintojen tekeminen keskittyy tähän arkistomateriaalimassaan. Arkistomateriaali tutkitaan kronologisesti edeten vanhimmista uusimpiin arkistolähteisiin.

Liikekannallepanojärjestelmän tutkiminen aloitetaan kaaderiperustamisesta. Tätä varten kerätään kaikki kaaderiperustamista koskeva kirjallisuus. Kirjallisuudesta kerätyn tiedon perusteella muodostetaan teoria kaaderiperustamisjärjestelmän kehittymisestä ja tätä esiyymmärrystä täydennetään arkistotutkimuksella. Kansallisarkistosta valitaan ne arkistonmuodostajat joiden toimialaa liikekannallepano on aikakaudella ollut. Arkistomateriaalia kuvataan paljon, ilman suurta karsimista jotta esiyymmärryksen ollessa vielä vajaata, mitään ei jäisi huomioimatta. Arkistomateriaalista otetut valokuvat järjestetään aikajärjestykseen. Jokainen asiakirja tallennetaan omaan kansioonsa. Kansiot nimetään laatimisajankohdan mukaan (vuosi, kuukausi ja päivä), laatija ja lyhyt selvitys asiakirjan sisällöstä. Tällöin asiakirjat järjestyvät tietokoneen

näytölle automaattisesti tapahtumahistorian mukaiseen järjestykseen. Arkistotutkimuksen jälkeen kirjallisuudesta ja arkistosta kerätystä tiedosta muodostetaan käsitys tapahtumahistoriasta.

Aluejärjestelmän kehittymistä käsittelevän ajanjakson (1921–1931) tutkimuksellisen pohjan muodostaa tutkijan esiupseerikurssilla tekemä tutkimus ”Aluejärjestelmä – Airon vai Grandellin kehitystyön tulos?”. Tätä tutkimusta täydennetään etenkin tutkittavan ajanjakson alkupäätstä kehitykseen vaikuttaneilla tekijöillä. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi lainsäädännön, suojeluskuntajärjestön ja puolustusjärjestelmän kehittyminen. Tätä täydentävää havainnointi tehdään asetuskokoelmista, aihealueeseen liittyvistä kirjoista ja muiden osa-alueiden arkistotutkimuksessa yhteydessä löytyvien asiakirjojen avulla.

Esiymmärrys aluejärjestelmään siirtymisestä (1931–1934) muodostetaan lukemalla ensin aihealueeseen liittyvät tai sitä sivuavat tutkimukset. Teoriaa täydennetään tämän jälkeen tutkimalla ajanjakson ja aihealueen arkistomateriaali mahdollisimman tarkasti. Arkistomateriaalia kuvataan tämänkin ajanjakson osalta laajasti ilman suurta karsintaa. Näin mitään olennaista ei jää pois havainnoitavasta materiaalista. Arkistomateriaali kansioidaan samalla tavalla aikajärjestykseen kuin kaaderiperustamiseen liittyvä arkistomateriaali. Kansioimisen jälkeen tallennetut asiakirjat jaetaan teemoittain (henkilöstö, liikekannallepanon suunnittelu ja sotamateriaali). Asiakirjat kopioidaan omiin teemoittain nimettyihin kansioihin. Kronologisen ja temaat-tisen jaottelun avulla muodostetaan ymmärrys asiakokonaisuuksista ja rinnakkaisista tapahtumaketjuista.

Aluejärjestelmän kehittämiseen liittyvien avainhenkilöiden taustoja ja osaamista tutkitaan Kansallisarkiston nimikirjaotteiden avulla. Yhdistämällä nimikirjaotteet ja valtiokalentereista saatavat tiedot voidaan todentaa organisaatioissa samaan aikaan työskennelleet henkilöt. Henkilöhistoriikkien, heidän muistelmakirjoitustensa perusteella ja ansioluetteloiden avulla tutkimusta syvennetään muodostamalla kuva henkilöistä ja heidän välisistä suhteista.

Tutkimuksen kirjoittaminen aloitetaan kaaderiperustamisesta. Kaaderiperustamisen tutkiminen paljastaa lisätietotarpeet joiden avulla tutkijan esiupseerikurssilla tekemä työ on liitettävissä osaksi tätä tutkimusta. Lisätutkimuksen jälkeen aluejärjestelmän kehittymistä koskeva työ yhdistetään kaaderiperustamista käsittelevän luvun jatkoksi. Viimeisenä osa-alueena tutkitaan aluejärjestelmään siirtyminen. Aluejärjestelmän kehittymistä ja aluejärjestelmään siirtymistä kuvaavista luvuista muodostetaan yhdessä kronologinen kokonaisuus.

1.4. Tutkimuksen lähdeaineisto ja tutkimuskritiikki

Yleisestä puolustuslaitoksen kehitystä käsittelevästä kirjallisuudesta ”Suomen puolustuslaitos 1918–1939” (1988) on useiden eri tutkijoiden yhteistyössä kirjoittama laadukas ajanjaksoa kuvaava perusteos. Teos yhdistää poliittisen ja sotilaallisen ongelmakentän puolustuslaitoksen alkutaipaleella, mutta sisältää kuvauksia aikavälin liikekannallepanojärjestelmään liittyen.

Martti V. Terän ja Vilho Tervasmäen ”Puolustushallinnon perustamis- ja rakentamisvuodet 1918–1939” (1973) syventää edellä mainittua poliittis-sotilaallista näkökulmaa ilman liikekannallepanojärjestelmän syvällistä pohdintaa.

Reino Arimon ”Suomen puolustussuunnitelmat 1918–1939 osat I–III” (1986–1987) kirjasarja keskittyy sotia edeltäviin puolustussuunnitelmiin. Teosten liikekannallepanojärjestelmää kuvaavat luvut tukevat esiyymmärryksen muodostamista ja auttavat löytämään arkistolähteitä.

Aiemmista liikekannallepanoa koskevista tutkimuksista Tapio Partasen diplomityö ”Liikekannallepanojärjestelmämme syntyminen ja kehitys itsenäisyytemme aikana ja suoritettujen liikekannallepanot” (1975) auttaa ymmärtämään liikekannallepanojärjestelmän kehittämistä yleisellä tasolla. Partasen työn painopiste on sotien aikana tehdyissä liikekannallepanoissa, mutta se tukee tutkimuskokonaisuuden hahmottamista ennen arkistotutkimuksen aloittamista.

Kaaderiperustamisen osalta aikaisempaa tutkimusta on kaikista vähiten. Edellä mainituista yleisteoksista ”Suomen puolustuslaitos 1918–1939” ja Arimon kirjasarjan I ja II osa auttavat arkistolähteiden etsinnässä. Tutkimuksen kannalta keskeisimmät arkistolähteiden muodostajat ovat ajanjakson sotaministeriön ja Yleisesikunnan liikekannallepano- ja järjestelyosastot.

Aluejärjestelmän kehittymisen osalta tutkijan oma tutkimus ”Aluejärjestelmä – Airon vai Grandellin kehitystyön tulos?” muodostaa tärkeimmän julkaistun lähteen. Sen keskeisinä lähteinä ovat olleet Yleisesikunnan liikekannallepano- ja järjestelyosaston, sen organisaatioon kuuluneiden liikekannallepano- ja järjestelytoimiston sekä puolustusministeriön eri osastojen asiakirjat yhdessä aluejärjestelmän kehittymiseen vaikuttaneiden komiteamietintöjen kanssa. Reino Arimon Tiede ja Ase-kirjassa julkaistu artikkeli aluejärjestelmään siirtymisestä 1930-luvulla (1987) ja Arimon kirjasarjan III osa muodostavat toisen aluejärjestelmän kehitystä kuvaavan lähdekokonaisuuden. Artikkelissä sisältää paljon suoria lainauksia asiakirjoista ja on käyttökelpoinen tutkimuksen tukena.

Ensio Mäkipelto on tutkinut diplomityössään 1930-luvun alussa tapahtunutta aluejärjestelmään siirtymistä. Mäkipellon työ ”Siirtyminen aluejärjestelmään 1930-luvulla” (1983) on käsittelyavaltaan temaattinen ja auttaa erityisesti lähteiden etsimisessä. Tutkimuksesta on myös poimittavissa hyödyllisiä asiakokonaisuuksia ja ne ovat ryhmiteltävissä kronologisesti tukemaan tutkimuksen kirjoittamista. Myös Arimon vuoden 1987 Tiede ja ase-kirjassa julkaistu artikkeli auttaa aluejärjestelmään siirtymisen tutkimista.

Aluejärjestelmään siirtymisen osalta tärkeimmät julkaisemattomat lähteet ovat Maapuolustuskorkeakoulun kirjastossa säilytettävät ”Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta” (23.1.1932) ja ”Väliaikainen liikekannallepano-ohjesääntö aluejärjestön valmistelutöitä varten” (10.2.1932). Nämä aluejärjestön työtä ohjanneet dokumentit ovat arkistomateriaalin ohella tutkimuksen arvokkaimpia lähteitä.

Edellä mainitut lähteet antavat aluejärjestelmään siirtymisestä kuitenkin siinä määrin vajaan kuvan, että luotettavuutta parannetaan tutkimalla puolustusministeriön, Yleisesikunnan Osastojen 1 ja 3 arkistoja, sotilasmaakuntien ja aluejärjestön huoltopäällikön asiakirjoja. Kaikkia sotilasmaakuntia ei tutkita. Sotilasmaakunnista tutkitaan tarkimmin lähimpänä itärajaa sijainneen III sotilasmaakunnan arkistoja.

Suojeluskuntajärjestön osuutta liikekannallepanojärjestelmän osana on tutkinut Hannes Raikkala. Hänen ”Suojeluskuntain historia III” (1964) kirjansa antaa tukea arvioitaessa suojeluskuntajärjestön osuutta liikekannallepanojärjestelmässä. Raikkala esittää myös suojeluskuntamyönteisiä arvioita järjestelmän avainhenkilöistä.

Kansallisarkiston yksityisarkistojen eli pikkukokoelmien materiaalilla syvennetään tutkimuksen lähdeaineistoa. Reino Arimon yksityisarkiston ajanjaksoon liittyvät osuudet sisältävät käyttökelpoisia kopioita alkuperäislähteistä jotka auttavat täydentämään hänen kirjasarjansa sekä aluejärjestelmää käsittelevän artikkelin sisältöä. Toinen arvokas pikkukokoelma on Paavo Talvelan kokoelma. Talvela oli liikekannallepanojärjestelmän kehittymiseen vaikuttaneen Leonard Grandellin hyvä ystävä ja kokoelmassa on säilynyt materiaali heidän yhteistyöstään.

Julkaisemattomista lähteistä merkittävää tietoa antaa Leonard Grandellin muistelmateos ”Min tjänstgöring på hemmafronten” (1954). Grandellin muistelmakirjoitus antaa syvällistä, mutta yksipuoleista tietoa liikekannallepanojärjestelmän kehittymisestä.

Ajanjakson aikana liikekannallepanojärjestelmän kehittymiseen on osallistunut paljon upseereita. Heidän merkityksensä vaihtelee päätöksen tekijästä ja kehittäjään. Mahtuu joukkoon myös varsinaisen työn tekijöitä ja toteuttajia. Kaikkien tutkimuksessa esille tulleiden ja mahdollisesti liikekannallepanojärjestelmän kehittämiseen vaikuttaneiden henkilöiden nimikirjat ja ansioluettelot tutkitaan syventämään kehittämistyön ymmärtämistä yksilön näkökulmasta.

Lähdemateriaalilla ja sen kriittisellä arvioinnilla on merkittävä asema arvioitaessa tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimusmateriaali on aukollisinta kaaderiperustamiseen liittyvissä asiakokonaisuuksissa. Asiakirjojen arkistointi oli vielä itsenäisyyden alkuvuosina puutteellista ja usein papereista puuttuvat päiväykset, lähettäjät ja vastaanottajat. Tämä voi johtaa väärinkäsityksiin asiakirjan merkityksestä tai sijoittumisesta tapahtumahistoriaan. Osa aikakauden asiakirjoista on kirjoitettu ruotsiksi ja saksaksi. Kirjallisuuslähteistä osa taas on norjankielisiä. Asiakirjojen ja kirjallisuuden kääntäminen voi aiheuttaa väärinymmärryksiä tutkijan oman kielitaidon puutteen tai sanojen merkityksen muuttumisen vuoksi. Sata vuotta vanhat ruotsin käännökset joissa venäjänkielinen sana oli käännetty ensin ruotsiksi ja myöhemmin sille oli keksitty suomenkielinen vastine, saattaa aiheuttaa virhetulkintoja. Esimerkiksi *tjänsgradförteckningen* tarkoitti suomenkielisellä käännöksellä aluksi arvoasteluetteloa. Nykyisin saman sanan voisi kääntää tutkittavassa asiayhteydessä vastaamaan henkilöstön sijoitusluetteloa.

Tutkimusmateriaali on luotettavinta aluejärjestelmän kehittymisen osalta. Päättely ja teorian muodostus on tämän ajanjakson osalta sujuvinta ja loogisimmin johdettavaa.

Aluejärjestelmään siirtymisen osalta arkistomateriaali on hyvin hajanaista ja pieniä yksityiskohtia sisältävää. Käs्यjä on jouduttu muuttamaan ja antamaan ohjeita vanhojen päälle. Tämä tekee materiaalista osiltaan monitulkintaista. Sotilaspiirien arkistojen materiaalia ei ole tutkittu niin syvällisesti, että kaikkien käs्यjen toteutuminen olisi voitu tarkistaa. Tulkinta onkin tehty pääosin sotilaspiirien ylemmälle johtoportaalille lähettämien viestien perusteella. Osa tapahtumahistoriasta on jouduttu tämän vuoksi muodostamaan pelkästään annetun käs्यn, aikataulun tai työsuunnitelman mukaan. Tämä on voinut aiheuttaa vääristymiä todellisten tapahtumahetkien suhteen.

2. KAADERIPERUSTAMINEN

2.1. Puolustusjärjestelmän saksalaiset lähtökohdat

2.1.1. Vapaussodan perintö

Vapaussodan päätyttyä vuoden 1918 toukokuussa, Suomen valkoiseen armeijaan kuului noin 35 000 miestä. Valkoisen armeijan lisäksi maassa oli senaatin apuun pyytämä saksalainen Itämeren divisioona. Valkoinen armeija oli muodostettu vapaaehtoisista (suojeluskunnat), palkkajoukoista eli värvetyistä (krenatöörirykmentit ja Uudenmaan rakuunat) sekä asevelvollisista (jääkäripataljoonat).³ Suojeluskunnat muodostivat armeijan pääosan aina vuoden 1918 maaliskuuhun asti.⁴ Asevelvollisista muodostetut jääkäripataljoonat perustettiin maaliskuussa toimeenpantujen yleisten kutsuntojen perusteella.⁵

Maaliskuun kutsunnat perustuivat vuoden 1878 asevelvollisuuslakiin, joka soveltui huonosti silloisiin oloihin.⁶ Asevelvollisuuslakia ei ollut käytetty lähes 20 vuoteen, mutta se oli ainoa lainsäädännöllinen perusta armeijan kokoamiselle. Lain mukaan jokainen suomalainen mies oli asevelvollinen⁷ ja se rajoitti sotaväen koon rauhan aikana 5600 mieheen ja sodan aikana 10 000 mieheen. Sotaväki jakaantui vakinaiseen väkeen, reserviin ja nostoväkeen. Alkuperäisessä laissa vakinaisen väen muodostivat suurimmillaan Suomen kaarti, kahdeksan armeijatarkkampungapataljoonaa ja Suomen rakuunarykmentti. Reservin muodostivat paikkakunnittain muodostetut 32 reservikomppaniaa.⁸ Reservikomppanioiden tarkoituksena oli tarkkampungapataljoonien täydentäminen sodan ajan vahvuuksiin.⁹

Vakinaisessa väessä asevelvollisuuttaan suorittavien palvelusaika vaihteli yhdestä kolmeen vuoteen ja reservikomppanioissa se oli vain kolme kuukautta¹⁰ kolmen vuoden aikana.¹¹ Nos-

³ Muistio, Armeijan järjestely, vuoden 1919 alusta, päivämäärättä, Pk 1481/27, KA, katso myös Tuompo W.E. ja Grandell L., Suomen armeija sanoin ja kuvin, K.J. Gummerus Oy, Jyväskylä 1920, s. 6.

⁴ Sinerma Martti, Lauri Malmberg ja suojeluskunnat, Otava, Keuruu 1995, s. 93.

⁵ Tuompo ja Grandell, 1920, s. 6–9 katso myös Suomen senaatin julistus Suomen kansalle vuoden 1878 asevelvollisuuslain uudelleen voimaansaattamisesta, 18.2.1918, Suomen asetuskokoelma v.1918, Asetus numero 65, s. 8, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1919.

⁶ Tuompo ja Grandell, 1920, s. 25.

⁷ Vuodesta 1881 lähtien.

⁸ Tervasmäki Vilho, Eduskuntaryhmät ja maanpuolustus, WSOY, Mikkeli 1964, s. 17, katso myös Saarinen Eero-Eetu, Reservimiehet, Sotahistoriallisen seuran julkaisuja N:o 3, Hata Oy, Helsinki 1967, s. 228 ja 37–40 sekä Tuompo ja Grandell, 1920, s. 25.

⁹ Saarinen Eero-Eetu 1967, s. 37–40.

¹⁰ 90 päivää, katso Saarinen Eero-Eetu, 1967, s. 229.

toväkeen mies siirrettiin, kun hän oli ollut asevelvollisuuden jälkeen 5 vuotta reservissä. Nostoväkeen hän kuului, kunnes täytti 40 vuotta.¹² Tämä asevelvollisuuteen perustunut armeija oli lakkautettu vuonna 1901 ja hajotettu kokonaisuudessaan vuoteen 1905 mennessä.¹³ Lakkauttamisen taustalla olivat venäläisten sortotoimet ja venäläistämisyrittäykset. Näissä olosuhteissa suomalainen sotaväki olisi saattanut muodostaa uhkan valtaapitäville venäläisille.

Tämän lainsäädännön perusteella senaatti antoi 18.2.1918 julistuksen, jonka perusteella ”Hallitus kutsuu täten kaikki asekuntoiset miehet, jotka ennen tammikuun 1 päivää 1918 ovat täytäneet 21 ja enintään 40 vuotta, saapumaan kutsuntaan...” Kutsunnan tuli tapahtua viimeistään viikon kuluessa sen kuuluttamisesta seurakunnan kirkossa. Suojeluskuntalaiset jotka olivat poissa kotipaikkakunnaltaan ja ottamassa osaa maanpuolustukseen olivat luonnollisesti vapautetut kutsuntaan osallistumisesta.¹⁴

Vapaussodan päätyttyä tilanne vaati valkoisen armeijan ylläpitämistä täydessä vahvuudessa.¹⁵ Olosuhteet vastasivat sotatilaa, vaikka minkäänlaista sodanjulistusta ei ollut annettu mihinkään suuntaan.¹⁶ Sisäpoliittinen tilanne oli vielä herkkä, mutta uhkia löytyi myös rajojen läheisyydestä. Ruotsilla oli intohimoja Ahvenanmaan suhteen, Venäjän tilanne oli kaikkea muuta kuin vakaa ja tämän lisäksi englantilaiset olivat nousseet maihin Muurmanskissa ja kokosivat sinne rintamaa.¹⁷

Asevelvollisuuslain soveltumattomuus silloisiin olosuhteisiin oli selvää. Valtion johdon oli päätettävä lähitulevaisuudessa armeijan järjestelystä ja uuden asevelvollisuuslain sisällöstä. Asioiden tärkeydestä huolimatta on huomattava, että oli muutakin päätettävää. Tärkein niistä oli Suomen tuleva valtiomuoto.

Senaatti oli hajonnut vapaussodassa samalla tavalla kahtia kuin koko maa ja kansa. Valituista edustajista oli istunnoissa läsnä käytännössä puolet. Lähes kaikki paikalla olevat edustajat olivat valkoisen puolen kannattajia. Kokoonpano saikin nimen tynkäsenatti. Toukokuun lopulla 1918 senaatti luovutti edellisvuoden marraskuussa ottamansa korkeimman vallan valti-

¹¹ Tervasmäki Vilho, 1964, s. 17 katso myös Kuivalainen Teuvo, Ka muistelemaan sota-aikoo, Kiteen Paino Oy, Kitee (ilman painovuotta), s.172, Kirjassa on esimerkki arvasta ja siihen tehdyistä palvelusmerkinnöistä.

¹² Saarinen Eero-Eetu, 1967, s. 40.

¹³ Sama, s. 227–230 ja <http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Kutsuntaluettelot>, viitattu 1.9.2014, klo 17.37.

¹⁴ Suomen senaatin julistus Suomen kansalle vuoden 1878 asevelvollisuuslain uudelleen voimaansaattamisesta, 18.2.1918, Suomen asetuskokoelma v.1918, Asetus numero 65, s. 8, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1919.

¹⁵ Muistio, tilanne vapaussodan loputtua, todennäköisesti vuodelta 1919, päivämäärättä, T22520/Hh77, KA.

¹⁶ Terä M. ja Tervasmäki V., 1973, s. 30.

¹⁷ Esimerkiksi von der Goltz Rüdiger, Toimintani Suomessa, WSOY, Porvoo 1920, s. 116–117 ja Enckell Carl, Poliittiset muistelmani osa II, WSOY, Porvoo 1956, s. 32.

onhoitajalle. Valtionhoitajaksi valittiin Pehr Evind Svinhufvud. Samalla nousi esille kysymys Suomen tulevasta valtiomuodosta. Senaatti oli esittänyt joulukuussa 1917 Suomen valtiomuodoksi tasavaltaa.¹⁸ Vuoden 1918 keväällä senaatti oli jakautunut monarkian ja tasavallan kannattajiin. Tässä vaiheessa monarkian kannattajat olivat enemmistönä.¹⁹

2.1.2. Kamppailu puolustusjärjestelmästä

Valtiomuodon ollessa vielä epäselvä otettiin senaatin käsittelyyn armeijan tuleva järjestely. Armeijan järjestelyksi oli laadittu ratsuväenkenraali Carl Gustaf Emil Mannerheimin ja saksalaisen Itämeren divisioonan komentajan kenraali Rüdiger von der Goltzin suunnitelmat.²⁰ Mannerheimin suunnitelma esiteltiin senaatille toukokuun lopussa vuonna 1918.²¹

Mannerheimin ehdotuksessa vapaussodan aikana perustettujen 18 valkoisen armeijan rykmentin lisäksi tuli perustaa vielä yhdeksän lisärykmenttiä. Tällöin rykmenttien kokonaismäärä nousi 27:ään. Rykmentit organisoitaisiin yhdeksäksi divisioonaksi ja sijoitettiin suurimpiin kaupunkeihin 18 paikkakunnalle hajauttaen ne ympäri maata (Kuva 1).²²

Rauhan aikana rykmenteissä oli vain yksi koulutusyksikkönä toimiva pataljoona. Liikekannalphanossa näiden 27 rykmentin piti laajentua kolmen pataljoonan vahvuiseksi. Suunnitelmassa rykmenttien kaksi puuttuvaa pataljoonaa perustettiin varuskunnissa kaaderiperusteisesti olemassa olevan koulutusyksikköpataljoonan henkilökunnan ja varusmiesten muodostaman kaaderin ympärille. Kutsunta-alueita ei suunnitelmassa ollut vielä mietitty tarkasti, mutta ne tuli sovittaa rykmenttien täydennystarpeita vastaaviksi.²³

¹⁸ Pakaslahti Aaro (toim.), Suomen itsenäisyyden tunnustaminen, Valtioneuvoston kirjap., Helsinki 1937, s. 2-4.

¹⁹ Esimerkiksi Juva Einar W., Rudolf Walden 1878–1946, WSOY, Porvoo 1957, s. 130–131.

²⁰ Mannerheim G, Muistelmat I, Otava, Helsinki 1951, s. 353–355 ja Mannerheim G, Muistelmat II, Otava Helsinki 1951, s. 31–32.

²¹ Mannerheim G, Muistelmat I, 1951, s. 353–355.

²² Muistio, tilanne vapaussodan loputtua, todennäköisesti vuodelta 1919, päivämäärättä, T22520/Hh77, KA ja Plan för organiserande av ytterligare infanteriregementen samt för indelning av armen i nio divisioner, Mannerheimin ehdotus, toukokuulta 1918, päivämäärättä, T22520/Hh77, KA.

²³ Mannerheimin ehdotus, toukokuulta 1918, päivämäärättä, T22520/Hh77, KA ja Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa I, Sotatieteenlaitoksen julkaisuja XXIII, Helsinki 1986, s. 8.

KUVA 1: Mannerheimin vuoden 1918 suunnitelma armeijan järjestelyksi²⁴

Senaatti epäili Mannerheimin suunnitelman käsittävän väestömäärään nähden liian paljon divisioonia ja rykmenttejä.²⁵ Kustannustenkin arveltiin nousevan liian korkeiksi.²⁶ Suunnitelman olivat laatineet Päämajan ruotsalaiset upseerit eversti Gustaf Törngren ja everstiluutnantti Wilhelm A. Douglas. Heidän laskelmansa pohjana oli ollut 25 000 miehen vuosiluokka.²⁷ Määrää pidettiin optimistisena. Punaisten osallistumista kutsuntoihin tai Suomen puolustamiseen ei pidetty silloisissa olosuhteissa todennäköisenä. Määrä jäisi näin ollen puoleen lasketusta. Oma vaikutuksensa oli myös kansalaisluottamuksen menettämisellä. Yli 60 000 punaisten puolella taistellutta menetti kansalaisluottamuksensa vuoden 1918 valtiorikostuomioistuimien tuomioiden perusteella.²⁸ Myös kaavailtua organisaatiota moitittiin. Harvaan asutussa Suomessa armeijan jakaminen laajalle alueelle aiheutti hajaannusta ja vaikeutti koulutusta

²⁴ Kronlund Jarl (toim.), Suomen puolustuslaitos 1918–1939, WSOY, 3.painos, Porvoo 1990, s. 120 ja Mannerheimin ehdotus, toukokuulta 1918, päivämäärättä, T22520/Hh77, KA.

²⁵ Muistio, tilanne vapaussodan loputtua, todennäköisesti vuodelta 1919, päivämäärättä, T22520/Hh77, KA.

²⁶ Von der Goltz Rüdiger, 1920, s. 122–123.

²⁷ Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa I, 1986, s.6–8.

²⁸ www15.uta.fi/yky/arkisto/suomi80/art111.htm, viitattu 25.4.2015 klo 13.08.

sekä valvontaa. Ehdotuksen myönnettiin nopeuttavan liikekannallepanoa. Hajautetusti sijoitetuissa joukoissa oli valmiina kaaderirunko kaikkia niitä joukkoja varten, jotka liikekannallepanossa perustettiin.²⁹

Von der Goltzin suunnitelma esiteltiin senaatille Mannerheimin suunnitelman jälkeen.³⁰ Suunnitelmassa kiinnitettiin huomiota armeijan koulutettujen upseereiden määrään. Käytettävissä olleella upseerimäärällä kyettiin muodostamaan ainoastaan verrattain harvoja, mutta sitä vastoin suurempia yhdistelmiä. Suunnitelma sisälsi Mannerheimin suunnitelmaan nähden vähennyksen olemassa olevista 18 rykmentistä yhdeksään rykmenttiin. Rykmentit organisoitiin kolmeksi divisioonaksi. Divisioonien lisäksi perustettiin kolme jääkäripataljoonaa käsittävä vuoristoprikaati.³¹ Keskitetyimmän sijoitetut joukko-osastot tarvitsivat vähemmän majoitus-tiloja ja ne oli mahdollista sijoittaa vanhoihin olemassa olleisiin kasarmeihin. Kasarmeja oli olemassa suomalaisen sotaväen ja venäläisen sotaväen jäljiltä. Suunnitelman pienet laajentamismahdollisuudet tunnistettiin, mutta aluksi pidettiin tärkeänä edes 25 000 miehen vahvuisen armeijan saamista taistelukuntoiseksi.³² Armeijaa ei voinut täydentää reservistä, koska koulutettua reserviä ei ollut vielä olemassa armeijan laajentamiseksi liikekannallepanossa.

Suunnitelmien erona olivat sodan aikana perustettavien joukkojen määrä ja rauhan aikaisten joukko-osastojen sijoittaminen Suomessa. Rauhan aikana perustettavia pataljoonia oli suunnitelmissa lähes yhtä paljon, Mannerheimilla niitä oli 27 ja von der Goltzilla 30. Sodan aikana Mannerheimin suunnitelmassa pataljoonia olisi perustettu 81 ja von der Goltzilla edelleen samat 30 kappaletta. Mannerheimin suunnitelman sotaväen ”hajasijoittaminen” vaati enemmän uusia rakenteita. Kasarmien rakentaminen oli kallista, eikä se houkuttanut päättäjiä. Tässä suhteessa Mannerheimin suunnitelma tuli kalliimmaksi. Toisaalta hajasijoittaminen mahdollisti armeijan käytön sisäisen järjestyksen ylläpitämiseen sen hetkessä epävakaaassa tilanteessa.

Senaatti hyväksyi von der Goltzin suunnitelman. Se vastasi päättäjien mielestä parhaiten olemassa olevaan epävakaiseen ulkopoliittiseen tilanteeseen. Mannerheimin suunnitelmassa katse oli suunnattu tulevaisuuteen. Hänen suunnitelmallaan Suomen koko sotapotentialiaali oli saatavissa käyttöön, mutta se veisi aikaa. Suunnitelman edellyttämästä reservistä ei ollut vielä koulutettu ainuttakaan asevelvollista.

²⁹ Muistio, tilanne vapaussodan loputtua, todennäköisesti vuodelta 1919, päivämäärättä, T22520/Hh77, KA.

³⁰ Von der Goltz Rüdiger, 1920, s. 122–123.

³¹ Muistio, tilanne vapaussodan loputtua, todennäköisesti vuodelta 1919, päivämäärättä, T22520/Hh77, KA.

³² Sama.

Esityksiä ei käsitelty tasavertaisesti. Tosiasiassa Mannerheimin suunnitelmalla ei ollut mahdollisuuksia menestyä poliittisistakaan syistä. Senaatti oli ollut jo hyvän aikaa kallistumassa saksalaisen vaihtoehdon kannalle³³. Tätä kuvaa senaattori Alexander Freyn lausahdus Mannerheimille ehdotusten esittelyjen jälkeen: ”Meidän on kai sentään sanottava kenraali Mannerheimille, kuinka asiat ovat. On katsottu toivottavaksi, että armeijan lopullinen järjestely suoritetaan saksalaisten asiantuntijain avulla ja saksalaisten johdolla...³⁴”. Asia ei tullut Mannerheimille yllätyksenä. Epäluottamus senaatin ja Mannerheimin välillä oli kasvanut vähitellen vuoden 1918 kevään aikana.³⁵ Tapahtumaketju johti Mannerheimin ja hänen Päämajassa palvelleiden lähimpien upseereidensa eroon.³⁶

Itsenäisen Suomen ensimmäisen sotaväen järjestelyn taustat olivat poliittiset. Kuningasmielisyys, valtion rahatilanne, vallassa olleiden poliitikkojen saksalaissuuntaus, Venäjän tilanteen epävarmuus ja nuoren valtion tarve hakea tukea vahvemmassa valtiosta ohjasivat tekemään päätöksen, joka ei ottanut huomioon koko valtakunnan resursseja maanpuolustamisessa. Voidaankin sanoa, että ensimmäistä puolustusjärjestelyä ei tehty pelkästään suomalaisista lähtökohdista. Armeijalla vastattiin sisäpoliittiseen epävarmuuteen, venäläisten hyökkäysuhkaan ja toisaalta liittouman pohjoisessa tekemän Muurmanskin alueen maihinnousun muodostamaan rintamaan. Armeijan järjestely tuki näin saksalaisten sotilaallisia päämääriä Suomessa ja sen lähialueella³⁷.

Saksalaissuuntausta tuki myös Suomen valtiomuodon poliittinen valmistelu monarkiaksi. Päätös kuninkaan etsimisestä tehtiin vuoden 1918 elokuussa ja lokakuussa eduskunta hyväksyi äänin 64–41 pidettäväksi kuninkaan vaalin. Kuninkaaksi valittiin Saksan keisari Vilhelm II:n lanko, Hessenin prinssi Friedrich Karl. Miltei puolet kansanedustajista kuului sosiaalidemokraattiseen puolueeseen eikä voinut äänestää. Suurin osa edustajista oli vangittuna tai paennut Venäjälle osallistuttuaan sotaan punaisten puolella.³⁸

³³ Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa I, 1986, s. 36.

³⁴ Mannerheim G, Muistelmat I, s. 353–355.

³⁵ Manninen Ohto, ”Kansan äänen ilmauksia”, Mannerheimin syrjäyttämisaikojen maaliskuun huhtikuussa 1918, Sotahistoriallinen aikakauskirja 1973, n:o 4, Forssan kirjapaino Oy, 1973.

³⁶ Juva Einar W, 1957, s. 130–131.

³⁷ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 87–89.

³⁸ Von der Goltz Rüdiger, 1920, s.126–130 katso myös Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa I, s. 27–28 sekä www.havina.net/fi/23/monarkiasuunnitelma-repi-riikki-valkoisen-rintaman-.html, viitattu 23.4.2015 klo 13.03.

2.1.3. Armeijan perustaminen

Von der Goltzin suunnitelman mukaiset armeijan joukot perustettiin 8.6.1918 annetulla *armeijakäskyllä n:o 1*. Armeijakäskyssä uusi ylipäällikkö kenraalimajuri Karl Wilkman (myöhemmin Wilkama) määräsi armeijan runkojoukoksi kahdeksan rykmenttiä sekä näiden rykmenttien jaotuksen kolmeen divisioonaan. Rykmentit muodostettiin Vapaussodan kutsunnoissa armeijaan otettujen 1894–1896 ikäluokkien miehistä.³⁹ Asevelvolliset, jotka eivät kuuluneet edellä mainittuihin ikäluokkiin käskettiin kotiuttaa.⁴⁰ Divisioonista 1. ja 2. saivat kolme rykmenttiä, kun 3. Divisioonan oli tyydyttävä kahteen. Käsky sisälsi myös vuoristoprikaatin perustamisen. Vuoristoprikaati perustettiin kolmen vapaussodan jääkärirykmentin pohjalle jotka supistettiin pataljooniksi.⁴¹ 3. Divisioonan puuttuva rykmentti perustettiin vuoden 1919 huhtikuussa.⁴²

KUVA 2: Suomen sotaväen ja Saksan itämeren divisioonan ryhmitys vuonna 1918⁴³

Järjestelyssä divisioonat sijoitettiin Helsinkiin (1.D), Viipuriin (Karjalan Kannakselle) (2.D) ja Laatokan pohjoispuolelle (3.D). Vuoristoprikaati sijoitettiin Riihimäelle, Loviisaan ja Lahteen.⁴⁴ Saksalainen Itämeren divisioona taas oli sijoitettuna Kouvola–Viipuri alueelle.⁴⁵ Armeijan uudelleenjärjestely ja osittainen rauhankannalle siirtyminen saatiin valmiiksi vuoden 1918 elokuun loppuun mennessä.⁴⁶ (Kuva 2)

³⁹ Muistio, tilanne vapaussodan loputtua, todennäköisesti vuodelta 1919, päivämäärättä, T22520/Hh77, KA.

⁴⁰ Suomen Armeijan Yleisesikunta, Armeijakäsky 3, 17.6.1918. Pk1481/27, KA.

⁴¹ Muistio, tilanne vapaussodan loputtua, todennäköisesti vuodelta 1919, päivämäärättä, T22520/Hh77, KA.

⁴² Tuompo ja Grandell, 1920, s. 26.

⁴³ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 139 ja 191.

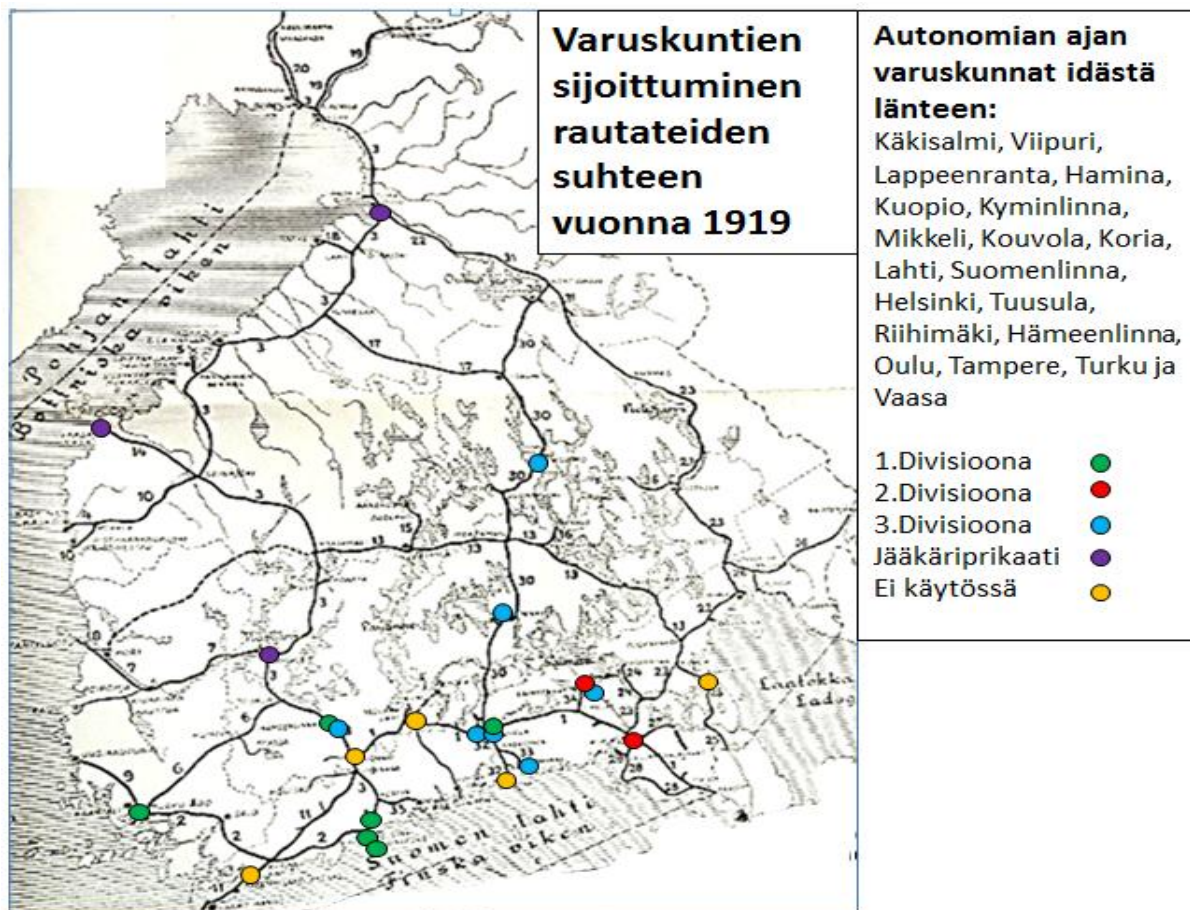
⁴⁴ Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa I, 1986, s. 44.

⁴⁵ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 191.

⁴⁶ Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa I, 1986, s. 44.

Kaikki kolme divisioonaa käskettiin rauhan ajan vahvuuteen ja vuoristoprikaati jätettiin edelleen sodan ajan vahvuuteen. Sodan ajan määrävahvuuksia tai organisaatioita ei vielä tuolloin ollut olemassa millekään joukolle. Pataljoonan sodan ajan vahvuudeksi määrättiin 1000 miestä ja rauhan ajan vahvuudeksi 500 miestä.⁴⁷ Armeijan jalkaväkiosien vahvuudeksi jäi noin 15 000 miestä.⁴⁸

Rykmenttien ja pataljoonien sijoituspaikkakunnat määräytyivät käytettävissä olleiden kasarmitilojen ja vanhojen venäläisten varuskuntien mukaan.⁴⁹ Myös rautatiet ja hyvät kulkuyhteydet olivat merkityksellinen tekijä valintaa tehtäessä. Joukkojen keskittäminen (ylösmarssi) taistelualueelle (sotanäyttämölle) tapahtui rautateitä pitkin. Vanhat venäläiset ja suomalaisen sotaväen varuskunnat täyttivät tämän vaatimuksen parhaiten, koska ne oli rakennettu rautatieverkoston varteen⁵⁰. Varuskunnista valittiin ne joista voimien keskittäminen Venäjän rajan suuntaan olisi mahdollista. (Kuva 3)

KUVA 3: Vanhat varuskunnat, rataverkko ja sotaväen sijoittuminen vuonna 1918⁵¹

⁴⁷ Suomen armeijan yliojohto, Armeijakäskey N:o1, 8.6.1918, Pk1481/27, KA.

⁴⁸ 8 Rykmenttiä x3 pataljoonaan x 500 miestä+3 vuoristoprikaatin pataljoona x1000 miestä= 15 000.

⁴⁹ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 514.

⁵⁰ Sama, s. 248 ja 264–267.

⁵¹ Sama, s.264 ja Luettelo Suomen armeijasta, 15.4.1919, Pk1481/28, KA sekä rautatiekartta, YE Os1. Lkp, N:o589/III/sal., YE:n Tp. Käsky N:o15 aluejärjestön valmistelutöitä varten, 2.11.1932, T11997/10, KA.

Armeijan johtosuhteita muutettiin myös osana armeijan järjestelyä. Järjestelyn jälkeen armeijalla oli kolme esikuntaa. Esikuntien johtosuhteet jakaantuivat siten, että Senaatin sota-asiaintointiskunta oli sotaministerin esikunta. Yleisesikunnan päällikkö oli ylipäällikön vastuunalainen neuvonantaja ja Yleisesikunta hänen suunnittelutyönsä väline. Sotaväen päälliköllä oli käytössään Yleisesikunnan koulutusosastosta muodostettu esikunta.⁵² Liikekannallepannon kannalta tärkein esikunnan osa oli järjestelyosasto. Järjestelyosasto oli aluksi osa Yleisesikuntaa, mutta siirrettiin lokakuussa 1918 sota-asiaintointiskuntaan.⁵³

Edellä mainitussa järjestelyssä kenraalimajuri Wilhelm Thesleffistä tuli 6.8.1918⁵⁴ Suomen armeijan ylipäällikkö ja sotaministeri. Venäjän armeijassa koulutuksensa hankkinut kenraalimajuri Wilkman taas huomasi ylipäällikköajan jääneen taakse. Hänestä oli tullut Suomen armeijan päällikkö, joka vastasi maavoimien⁵⁵ komentajaa. Yleisesikunta alistettiin yhdessä merivoimien⁵⁶ kanssa sotaministeri Thesleffille.⁵⁷ Yleisesikunnan päälliköksi nimitettiin saksalainen eversti Konrad von Redern. Muissa esikunnissa johtajina toimivat suomalaiset, mutta heille nimitettiin saksalainen avustaja.⁵⁸ Johtamisjärjestelyjen muutoksella saksalaiset ottivat vahvan otteen Suomen armeijasta.

Autonomian ajan ja Ruotsin vallan perintönä Suomella oli maan itsenäistyessä olemassa valmiit organisaatiot lähes kaikkia valtion toimintoja varten. Ainoastaan oma ulkopoliittikka ja puolustuslaitos puuttuivat.⁵⁹ Saksalainen kuningas ja puolustuslaitoksen organisointi saksalaisen malliin oli senaatin kuningasmielisten ajamiin tavoitteiden looginen jatkumo. Myös esikuntia ja sotilasjohtamista alettiin organisoida saksalaisten tahdon mukaisesti⁶⁰. Taustalla oli paljon poliittista kähmintää ja tässä vaiheessa saksalainen malli jyrättiin käytäntöön poliitikojen tukemana.

⁵² Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 124.

⁵³ Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa I, 1986, s. 36–42.

⁵⁴ Päivämäärästä ja tapahtumien etenemisestä tarkemmin Terä M. ja Tervasmäki V., 1973, s. 42–43.

⁵⁵ Suomen sotajoukon ylipäällikön päiväkäsky N:o 88, 6.8.1918, Pk1481/28, KA. Myös ilmavoimat kuuluivat tuolloin maavoimiin.

⁵⁶ Meriväen.

⁵⁷ Suomen sotajoukon ylipäällikön päiväkäsky N:o 88, 6.8.1918, Pk1481/28, KA.

⁵⁸ Von der Goltz Rudiger, 1920, s. 143–146.

⁵⁹ Talvela Paavo, Sotilaan elämä I, K.J. Gummerus Oy:n kirjapaino, Jyväskylä 1976, s. 52.

⁶⁰ Suomen Armeijan Yleisesikunnan Virkaohje, päivämäärättä, R91-9, KA.

2.1.4. Liikekannallepanojärjestelmän ensiaskeleet ja kutsuntalaitos

Mannerheimin ja von der Goltzin esityksissä liikekannallepanojärjestelmäksi oli ollut tarjolla kaksi erilaista kaaderiperustamisjärjestelmää – hajautettu ja keskitetty.⁶¹ Toinen ero oli reservin tarpeessa. Tarvittiinko suuri vai pieni reservi? Valinta oli kohdistunut saksalaiseen keskitettyyn pienen reservin kaaderiperustamisjärjestelmään.

Rauhanaikaisten joukko-osastojen aloittaessa toimintansa sijoituspaikkakunnillaan heinäelokuun vaihteessa vuonna 1918 voitiin aloittaa myös ensimmäiset liikekannallepanovalmistelut. Puuttuvat armeijan rauhan- ja sodanajan määrävahvuudet julkaistiin 29.7.1918.⁶² Seuraavana päivänä käskettiin ensimmäisen kerran ”liikekannalle asettamisen valmistelutöistä”. Käskyssä painotettiin, että joukko-osastojen oli pidettävä hevosten, hevoskärrien (ajoneuvojen), aseiden ja ampumatarvikkeiden määrät määrävahvuuksien mukaisina. Ellei näin ollut, tuli täydennys tilata Yleisesikunnan järjestelyosastolta.⁶³

Kesäkuun alussa julkaistussa armeijakäskyssä N:o 1 oli todettu, että alkuperäisiin suunnitelmiin kuulunutta jalkaväkirykmenttien neljättä pataljoonaa ja vuoristoprikaatin pataljoonien neljättä komppaniaa ei voitu tuolloin perustaa.⁶⁴ Heinäkuun lopussa jokaisen joukko-osaston tuli suunnitella näiden puuttuvien täydennyspataljoonien ja -komppanioiden perustaminen sodanaikaisessa liikekannallepanossa. Sotaa varten näihin täydennysjoukkoihin oli varattava runko upseereista, aliupseereista ja miehistöstä. Runko oli määrättävä mahdollisimman pieneksi ja ensisijassa oli valittava ”ruumiillisesti vähemmän kelpollisia” sotilaita.⁶⁵

Täydennysjoukon upseeri-, aliupseeri- ja miehistömäärät tarkennettiin syyskuussa. Täydennyspataljoonaan piti varata rungoksi (kaaderiksi) palveluksessa olevista sotilaista pataljoonan komentaja, pataljoonan kirjuri ja neljä komppanian päällikköä. Komppanioihin varattiin kaksi aliupseeria ja neljä miestä.⁶⁶ Vaatimattomuudestaan huolimatta reserviin perustuvan suomalaisen liikekannallepanojärjestelmän kehittämisen ensimmäinen askel oli otettu.

⁶¹ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 211.

⁶² Sota-asian toimituskunta, Armeijan joukko-osastojen sodan ja rauhanaikaiset vahvuusmäärät, 29.7.1918, Pk1481/27, KA, Ampumatarvikkeiden ja aseiden määrävahvuudet julkaistiin kuukautta myöhemmin. Sota-asian toimituskunta, Armeijan varustaminen aseilla ja ampumatarpeilla, 30.8.1918, R91-9, KA.

⁶³ SA YE, Armeijakäsky N:o 36, liikekannalle asettamisen valmistelutöistä, 30.7.1918., R91-9, KA.

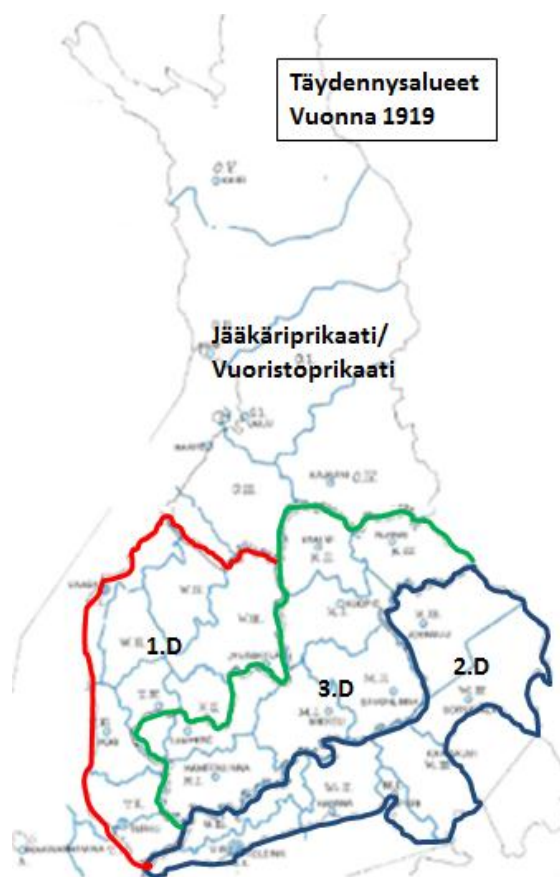
⁶⁴ Suomen armeijan ylijohdo, Armeijakäsky N:o 1, 8.6.1918, Pk1481/27, KA.

⁶⁵ SA YE, Armeijakäsky N:o 36, liikekannalle asettamisen valmistelutöistä, 30.7.1918., R91-9, KA.

⁶⁶ SA YE, Huomautuksia divisioonain määräämisaikaisilmoituksista, kosk. liikekannalleasettamisvalmistuksia, 16.9.1918, R91/9, KA.

Muiden joukkojen kuin kolmen divisioonan ja vuoristoprikaatin perustaminen oli mahdotonta niin kauan, kunnes reserviä saatiin koulutettua lisää.⁶⁷ Joukko-osastojen oli saatava koulutettua reserviläisiä, jotta olemassa olevien joukkojen täydentäminen ja uusien joukkojen perustaminen liikekannallepanossa olisi aikanaan mahdollista. Tämä oli mahdollista ainoastaan järjestämällä kutsuntoja.

Vapaussodan päätyttyä kutsuntalaitos jaettiin yhdeksään täydennysalueeseen.⁶⁸ Yhdeksään täydennysalueeseen kuului yhteensä 29 sotakomisarioiden johtamaa kutsuntapiiriä. Kutsuntapiirien sotakomisariat käskettiin tehtäviinsä heinäkuun alussa vuonna 1918⁶⁹ ja joukko-osastojen täydennysalueiden aluejako käskettiin elokuussa.⁷⁰ Näiltä alueilta joukko-osastot saivat kutsunnoissa varusmiehensä ja liikekannallepanossa reserviläisensä.

Divisioonan eri rykmenttien täydennysalueet muodostivat toisiinsa liittyvän alueen. Jokainen rauhan ajan divisioonan rykmentti ja vuoristoprikaati saivat myös oman yhtenäisen täydennysalueen. Joukko-osaston täydennysalueet sisälsivät 2-3 kutsuntapiiriä. (Kuva 4). Alokkaat koottiin täydennysalueilta joukko-osastoihin kotipaikkojen mukaan. Samoilta seuduilta kotoisin olevat miehet palvelivat näin samoissa joukko-osastoissa.⁷¹

KUVA 4: Täydennysalueet vuonna 1919⁷²

Rykmenttien sijoituspaikkakunnat eivät välttämättä sijainneet lähelläkään sitä aluetta, josta alokkaat sille tulivat.⁷³ Joukko-osaston sijoittaminen alokasalueelle tai sen läheisyyteen oli pyrkimyksenä, mutta joukkojen keskittäminen taistelualueelle (sotänäyttämölle) varuskunnan sijoituspaikkakunnalta oli merkityksellisempi

⁶⁷ SA YE, Armeijakäskey N:o 36, liikekannalle asettamisen valmistelutöistä, 30.7.1918., R91-9, KA.

⁶⁸ Kartta kutsuntapiireistä ja sotakomisarioista, päivämäärättä, T26963/1sal., KA Katso myös Tuompo ja Grandell, 1920, s. 24. Terä M. ja Tervasmäki V., 1973, kertoo määrän olleen tuolloin 13 kutsuntapiiriä, s. 46.

⁶⁹ Tuompo ja Grandell, 1920, s. 24 ja Terä M. ja Tervasmäki V., 1973, s. 45–46.

⁷⁰ SA Ylipäällikkö, Armeijakäskey N:o 46, Täydennyslaitoksen järjestelystä, 14.8.1918, R91-9, KA.

⁷¹ Tuompo ja Grandell, 1920, s. 24–31.

⁷² Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 184.

⁷³ Tuompo ja Grandell, 1920, s. 28.

asia. Sisäpoliittisen tilanteen epävakaus ohjasi myös alokasalueiden jakoa. Esimerkiksi Helsinkiin alokkaat tulivat tämän vuoksi ”valkoisen Suomen sydäimestä, Pohjanmaalta.”⁷⁴ Vaikeuksista huolimatta liikekannallepanon perustekijät alkoivat muodostua. Armeijan joukko-osastot olivat olemassa ja nyt niiden oli mahdollista kutsua asevelvollisia palvelukseen.

Ensimmäinen vapaussodan jälkeinen ikäluokka oli astunut palvelukseen vuoden 1918 syksyllä. Palveluksessa olleesta ikäluokasta saatiin seuraavana vuonna täydennyspataljoonat jokaiselle jalkaväkirykmentille ja vuoristoprikaatille sekä divisioonien aselajiosat.⁷⁵

Sodan uhkan ilmoittamisesta, liikekannallepanokäskyn antamisesta ja välittämisestä käskettiin vuoden 1918 marraskuussa. Liikekannallepanokäskylle annettiin vakiomuoto ja määriteltiin ensimmäinen liikekannallepanopäivä.⁷⁶ Valmiuden kohottamiselle annettiin oma koodi. Salasanalla ”Patria” siirryttiin tehostettuun valmiuteen.⁷⁷ Myös sodan ajan joukon kuljetussuunnittelu eteni. Ensimmäiset keskityssuunnitelmat valmistuivat Helsingissä ”reservinä” olevalta 1.Divisioonalta marras- joulukuussa vuonna 1918.⁷⁸

Vapaussodan päättyminen rauhoitti tilannetta Suomessa, mutta Venäjän ilmapiiri säilyi hyvin epävakana. Vuoden 1918 loka- marraskuussa näyttikin, että ensimmäinen Suomen armeijan liikekannallepano olisi tosiasia. Joukko-osastoja varoitettiin mahdollisuudesta, että armeijaa täytyi piakkoin käyttää. Kaikki liikekannallepanon valmistelutyöt oli tarkistettava. Hevosia ja sotamateriaalia oli hankittava täysi sodan vahvuinen määrä. Täydennyspataljoonien ja -komppanian perustaminen tuli toistaiseksi unohtaa, koska täydentäminen ei vielä onnistuisi.⁷⁹ Valmiuden kohottaminen johtui marraskuun alussa todetuista joukkojen keskityksistä Pietariin tai Itämeren divisioonan saamasta käskystä valmistella hyökkäystä sinne.⁸⁰

Liikekannallepanoa ei kuitenkaan tullut. Ensimmäisen maailmansodan viimeiset hetket olivat käsillä. Saksa antautui 11.11.1918.⁸¹ Häviön myötä suomalaisten monarkistien toivoma saksalaisen kuninkaan tulo Suomen hallitsijaksi kävi mahdottomaksi.⁸² Tämän jälkeen valtiomuodon valmistelulle oli vain yksi vaihtoehto. Suomesta tulisi tasavalta.

⁷⁴ Tuompo ja Grandell, 1920, s. 28–29.

⁷⁵ Sota-asiaintoimikunta, N:o 105.18.Y.1. Täydennys-muodostelmien perustamisesta, 20.11.1918, R91-9, KA.

⁷⁶ Sota-asiaintoimikunta, N:o 110.18.Y.1. Määräyksiä liikekannallepanokäskyä varten, 21.11.1918, R91-9, KA.

⁷⁷ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 213.

⁷⁸ YE Kulkulaitos ja etappiosasto, 1D:n joukkojen keskitys 3 päivänä, 21.12.1918, R91-9, KA.

⁷⁹ Ylipäällikön käsky N:o 85, Koskeva liikekannalle asettamisen valmistelua, 30.10.1918, R91-9, KA.

⁸⁰ Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa I, 1986, s. 24–25 ja Kronlund Jarl (toim.), 1990, s.211.

⁸¹ Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa I, 1986, s. 27–28.

⁸² Juva Einar W, 1957, s. 134–135.

Saksalaisten perintönä Suomeen jäi pieni kolmen divisioonan ja yhden vuoristoprikaatin kokoinen armeija. Se oli lähes kokonaisuudessaan varusmiespohjainen. Ainoastaan upseeristo ja aliupseeristo olivat kantahenkilökuntaa. Eikä kantahenkilökunnan osaamistaso ollut vielä korkea. Liikekannallepanojärjestelmän rakentaminen oli alkutekijöissään. Saksalaiskauden liikekannallepanojärjestelylle oli luonteenomaista, että sodanajan joukkojen organisaatio oli sama kuin rauhanajan armeija.⁸³ Armeija ei voinut hyödyntää koko maan sotapotentiaalia, joka koulutetun reservin myötä tuli kasvamaan. Voidaan puhua mieluummin joukkojen täydentämisestä sotavahvuuteen kuin liikekannallepanosta. Mitään liikekannallepano-ohjesääntöä ei ollut olemassa. Ohjeistus oli yksittäisten käskyjen varassa. Kaaderiperusteinen joukkojen perustaminen varuskunnissa oli ainoa mahdollinen liikekannallepanon malli. Joukko-osastojen alokas- ja kutsunta-alueet olivat määrätty, mutta niillä ei vielä ollut reserviläisiä. Kutsunta koski vasta palvelukseen astumista. Kutsuntalaitos ja kutsuntapiirit pidettiin samankaltaisina kuin ne olivat olleet ennen vapaussotaa. Tämä vuoksi kutsuntapiirit ja täydennys-alueet eivät vastanneet armeijan sijoituspaikkakuntia. Vanha asevelvollisuuslakikin oli vielä voimassa kaikkine ongelmineen. Sodanajan joukkojen täydentäminen reserviläisillä ei ollut vielä mahdollista, mutta sekin aika oli vielä tuleva.

---

⁸³ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s.210.

2.2. Liikekannallepanojärjestelmän venäläinen osuus

2.2.1. Tunzelmanin liikekannallepanomietintö

Saksalaisten lähdettyä Suomen poliittinen tilanne muuttui. Saksalaissuuntausta kannattaneet tahot vaihtuivat. Ylipäällikkö ja sotaministeri Thesleff sekä hallitus saivat lähteä. Valtionhoitajana toimineen ja monarkiaa ajaneen Svinhufvudin luottamus katosi myös saksalaisten mukana.⁸⁴

Poliittinen tilanne vaati uudelleenarviointia. Saksalaissuuntauksen jälkeen oli katseltava länteen. Tähän tehtävään vasta valittu Lauri Ingmanin hallitus kysyi Euroopassa lomailemassa ollutta Mannerheimia.⁸⁵ Thesleffiin paikan sotaministerinä sai Mannerheimin luottomies Rudolf Walden.⁸⁶ Muutoksia koki myös senaatti, jonka nimi muutettiin valtioneuvostoksi ja sen toimituskunnat ministeriöiksi.⁸⁷

Poliittisen ilmapiirin muutos vakiinnutti tilannetta hieman vuoden 1919 alussa. Pohjoisella ja itäisellä rajalla tilanne rauhoittui saksalaisten Suomesta lähdön myötä. Toisaalta Suomen osallistuminen Viron sotaan, retkikunnat Petsamon, Vienan Karjalan ja Aunuksen suunnilla sekä sotilasmaantieteellinen sijainti Pietarin kulkutiellä pitivät Suomen tilanteen jännittyneenä.⁸⁸ Armeijan liikekannallepanoa harkittiin esimerkiksi vuoden 1919 syksyyn mennessä neljä eri kertaa.⁸⁹

Saksalaisen eversti von Redernin lähdettyä, Yleisesikunnan päälliköksi nimettiin eversti Alexander Tunzelman von Adlerflug (myöhemmin Tunzelman). Hänen kautensa Yleisesikunnan päällikkönä ei ollut pitkä, mutta hänen sille sijoittuu ensimmäinen suomalaista liikekannallepanojärjestelmää koskevan mietinnön laadinta. Tunzelman toimi Yleisesikunnan päällikkönä aina 5.3.1919 asti, jolloin hänen paikalleen tuli kenraalimajuri Hannes Ignatius.⁹⁰

⁸⁴ Terä M. ja Tervasmäki V, 1973, s. 62–63 ja Juva Einar W, 1957, s. 130–134.

⁸⁵ Mannerheim G, Muistelmat I, s. 377.

⁸⁶ Terä M. ja Tervasmäki V, 1973, s. 62–63.

⁸⁷ Juva Einar W, 1957, s. 133.

⁸⁸ Tuompo ja Grandell, 1920, s. 30 ja Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 103.

⁸⁹ SM N:o178 T.E. sal, 29.10.1919, otsikotta, vapaamuotoinen kertomus B-armeijan materiaalitilanteesta, Pk 1481/38, KA.

⁹⁰ Terä M. ja Tervasmäki V, 1973, s. 62–63.

Tunzelman oli taustaltaan baltiansaksalaista aatelissukua. Hänen sotilasuransa alkoi vuonna 1899 Suomen Rakuunarykmentissä. Hän valmistui kadettikoulusta vuonna 1902 ja palveli sen jälkeen Venäjän armeijassa vuoteen 1918. Palvelusaikanaan hän oli suorittanut Nikolain yleisesikunta-akatemiaa vuonna 1908 ja seuraavana vuonna upseereiden ratsuväkikoulun.⁹¹

Eversti Tunzelmanin mietintö suomalaisesta liikekannallepanojärjestelmästä on päivätty 25.1.1919. Mietinnössään Tunzelman käsittelee ensimmäistä kertaa suomalaisen kaaderipe-rusteisen liikekannallepanojärjestelmän tunnistettuja osa-alueita yhtenä kokonaisuutena.

Mietinnön tarpeellisuuden ymmärtää aiempaa ohjeistusta tarkasteltaessa. Liikekannallepanon toteuttamisesta ei ollut olemassa mitään ohjesääntöä. Mietinnössä yhdistetään aikaisempi sir-paleinen liikekannallepano-ohjeistus ja toimintaperiaatteet muutamin uusin ajatuksin yksiin kansiin.

Mietintö oli kiertänyt lausunnolla tärkeimmissä esikuntien osissa aina ylintä johtoa myöden. Tästä on osoituksena muun muassa sotaväen päällikön nimikirjaimet K.W. ja niiden päällä teksti ”hyväksyn”. Sotaväen päällikön mietintöön kirjoittaman motteen mukaan muistio on jäänyt valtionhoitaja Mannerheimille ilmeisesti huolimattoman esittelijän unohtamana. Raporteissa on nähtävissä kommentteja ja viittauksia aiempiin liikekannallepanoa ohjaaviin asiakir-joihin.⁹²

Tunzelmanin mietintö vahvistaa liikekannallepanojärjestelmän saksalaisajan perinnön, mutta lisää siihen venäläisiä piirteitä.⁹³ On huomattava, että Mannerheim ei muuttanut saksalaispoh-jaista armeijan järjestelyä oman vuoden 1918 suunnitelmansa mukaiseksi, vaikka hänellä olisi ollut siihen tässä vaiheessa mahdollisuus.⁹⁴ Järjestelmän kehittäminen oli lähtenyt liikkeelle ja liikettä oli ilmeisesti vaikea pysäyttää.

Mietintö oli nimetty etukannessa nimellä ”Mobilisationsplanen” (Liikekannallepanosuunni-telma), mutta sisäsivun tarkempi otsikko kuvaa paremmin sisältöä ”Förberedande åtgärder för armens och flottans mobilisering” (Suomen armeijan ja laivaston liikekannallepanon valmis-televat toimenpiteet). Mietintö oli osoitettu Suomen armeijan ylipäällikölle ja siinä oli kuusi otsikoitua lukua.⁹⁵

⁹¹ Nimikirjaote, Aleksander Tunzelman von Adlerflug, numero 28992, KA.

⁹² Mobilisationsplanen, PLM-33/Ec:1, KA.

⁹³ Sama.

⁹⁴ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 193.

⁹⁵ Sama.

Ensimmäisessä henkilöstöä ja upseeristoa käsitelleessä kappaleessa todettiin olemassa oleva tilanne. Koulutettua miehistö- ja upseerireserviä tai sijoitettua kaaderia ei ollut olemassa kaikkia muodostelmia varten. Jalkaväen osalta tilanne oli paras, joskaan ei kovin kehuttava. Esimerkiksi rannikkotykistöllä ei ollut ollenkaan täydennysmuodostelmia ja pioneerijoukoille oli vasta hahmoteltu sijoitettavan kaaderin suuruutta. Kaikessa oltiin vielä alkuvaiheessa. Kuvaavaa liikekannallepanon suunnittelun tasolle oli esimerkiksi se, että mietinnössä todetaan yksinkertaisesti laivastolle saatavan miehistön tulevan Helsingistä.⁹⁶

Suunnittelun mahdollistamiseksi sotaministeriö tarvitsi tietoja vuosien 1897 ja 1898 ikäluokkien miesmääristä suoritettujen kutsuntojen perusteella. Samoin tarvittiin tietoja suojeluskuntien kirjoilla olevista henkilöistä. Suojeluskuntien jäsenten todettiin edustavan tässä tilanteessa harjoitettua ja käyttökelpoisinta valtakunnasta löytyvää joukkoa täydentämään vakinaisen armeijan joukkoja. Syksyllä kotiutettujen ikäluokkien 1892 ja 1893 käyttäminen vakinaisen armeijan täydentämiseksi nähtiin myös mahdollisena. Näiden ikäluokkien vahvuus oli 5000 miestä, joka silloisessa tilanteessa näytteli merkittävää reservin osaa.⁹⁷

Oma kokonaisuutensa oli suojeluskuntien liikekannallepano. Suojeluskuntien vastuulle ajateltiin sotatilanteessa valvontatehtävät rintaman (sotänäyttämön) takana. Valvottavia kohteita olisivat rannikot, rautatiet, rautatiesillat ja vesitornit.⁹⁸ Suojeluskuntien rooli painottui selkeästi selusta-alueen suojaamiseen.

Liikekannallepanon nopeus todettiin todelliseksi ongelmaksi. Jos vakinaisen armeijan joukot täydennettiin sodanajan vahvuuteen, voitiin keskitysmarssi aloittaa pahimmillaan vasta kolmen viikon kuluttua. Näissä olosuhteissa ”itäinen vihollinen” marssisi maan läpi ryöstäen, tuhoten ja miehittäen alueen, koska vastassa olisivat vain heikot rajavartiojoukot.⁹⁹

Mietinnössä hahmoteltiin myös sodanajan kokoonpanoon siirtymistä, joukkojen täydentämistä sodanaikana, miehistön kokoonkutsumista ja miesten tietojen rekisteröintiä. Palvelukseen kutsuttujen asevelvollisten rekisteröinti tuli aloittaa kutsuntapiirien sotakomissaarien toimenpitein. Kaikki asiat olivat kuitenkin vasta pöydällä. Esimerkiksi päätös armeijan sodanajan vahvuudesta oli vielä auki ja odotti ratkaisua. Vakinaisen armeijan joukkojen rinnalle kaavailtiin niitä vastaavia reservidivisioonien esikuntia ja reservidivisioonia. Nämä voisivat pakko-

⁹⁶ Mobilisationsplanen, PLM-33/Ec:1, KA.

⁹⁷ Sama.

⁹⁸ Sama.

⁹⁹ Sama.

ottaa tarvitsemansa miehistön rintamalle raskaiden tappioiden täydentämistä varten vastaavilta täydennysalueilta kuin vakinaisen armeijan joukko-osastotkin. Reservidivisioonat toimisivat rintamalle lähteneiden joukko-osastojen varuskunnissa.¹⁰⁰

Seuraavat luvut käsittelevät materiaalitulannetta ja niitä periaatteita, joita liikekannallepanossa tuli käyttää materiaalin hankkimisessa ja jakamisessa. Suunnittelun perusteeksi oli tehty laskelemia tarvittavista materiaalmääristä ja verrattu niitä olemassa olevaan materiaaliin. Tällaista vertailua oli tehty esimerkiksi kenttäkeitinten ja hevosten osalta, jotka tuona aikana edustivat varmasti sodankäynnin kannalta kriittistä materiaalia. Luvut sisälsivät myös ohjeistusta hevosten ottamisesta sotaväen käyttöön.¹⁰¹

Luvuista on nähtävissä tarve aloittaa määrätietoinen liikekannallepanon suunnittelu. Suunnittelua varten ei ollut olemassa riittävästi tietoa. Esimerkiksi kuljetusten suunnitteluun tarvittavaa tietoa puuttui valtavasti. Tämä suunnittelu olisi mahdollista vasta kun päätettäisiin mieskohtaisesta ja joukkokohtaisesta varustuksesta, muona-annoksista, rauta-annosten määristä sekä ampumatarvikkeiden tuliannoksista sekä niiden määristä.¹⁰²

Edellä mainituissa viidessä luvussa on luettavissa suomalaisen liikekannallepanojärjestelmän ensimmäinen koottu esitys. Sodanajan reserviä saatiin koulutettua tulevana vuosina lisää ja se sijoitettiin ensimmäisten hahmotelmien mukaan reservidivisiooniin tappioiden korvaamiseksi. Liikekannallepanossa sen käyttäminen varusmiespohjaisen rauhanajan armeijan osana oli liian hidasta.

Viimeinen luku, suojeluskunnat, on kirjoitettu otsikkona, mutta kohta ammottaa tyhjiyttä. Ainoat suojeluskuntaa koskevat kirjaukset löytyvät henkilöstöä koskevasta alaluvusta. Suojeluskuntien rooli liikekannallepanossa ja armeijan tukena oli vielä ilmeisen epäselvä.

---

¹⁰⁰ Mobilisationsplanen, PLM-33/Ec:1, KA.

¹⁰¹ Sama.

¹⁰² Sama.

2.2.2. Kaaderiperustamisen perusajatus muotoutuu

Tunzelmanin mietinnön jälkeen havaittuja epäkohtia ryhdyttiin määrätietoisesti korjaamaan. Koko maan koulutettu sotilaspotentiaali haluttiin armeijan käyttöön. Tällöin sotaministerinä toiminut Rudolf Walden näytti tehokkuutensa kaaderiperustaisen liikekannallepanojärjestelmän kehittämisessä.

Sotaministeriö tiedosti, että kutsuntojen ja yleisen asevelvollisuuden myötä sodanajan armeijan koko tuli kasvamaan. Vaikka koulutettua reserviä ei vielä ollut olemassa, Sotaministeriö antoi 1.4.1919 käskyn kaksinkertaistaa liikekannallepanossa perustettava kenttäarmeija. Käskyllä annettiin perusteet henkilöstön sijoittamisesta A- ja B-joukkoon.¹⁰³

A- ja B-joukon perustamisen idea oli yksinkertainen. Liikekannallepanossa muodostettiin rauhanaikaisten joukko-osastojen lisäksi uusia joukko-osastoja samoilla varuskunta paikkakunnilla, samoilta täydennysalueilta ja samoilla organisaatioilla kuin vakinaisen armeijan joukko-osastot. Paikkakunnat joissa rauhanaikaiset joukko-osastot sijaitsivat, muodostivat näin liikekannallepanossa perustamispaikan. Vakinaisen armeijan joukoista käytettiin nimitystä A-joukko ja liikekannallepanossa reserviläisistä perustettavista joukoista käytettiin nimitystä B-joukko.¹⁰⁴ Armeijan teoreettinen sodanaikainen koko kasvoi tällä järjestelyllä kuuteen divisioonaan ja kahteen jääkäriprikaatiin.¹⁰⁵ Vuoristoprikaatin nimi oli muuttunut vuoden 1919 maaliskuussa jääkäriprikaatiksi.¹⁰⁶ Myöhemmin suunniteltiin vielä kolmen C-divisioonan perustamista, mutta tämä jäi haaveeksi eikä koskaan toteutunut.¹⁰⁷

Joukko-osastossa palveluksessa olevat, yli 3 kuukautta koulutusta saaneet, varusmiessaapumiserät yhdessä kantahenkilökunnan kanssa toimivat runkona perustettavalle A-joukolle.¹⁰⁸ Kantahenkilökunnasta A-joukkoon sijoitettiin yli puolet. Sijoitukset olivat samat kuin henkilön tehtävä joukko-osastossa. Rauhanajan rykmentin komentaja oli myös A-muodostelman

¹⁰³ SM, 427 19.Y.1. Erittäin sal. Määräys sodanaikaisista joukko-muodostelmista, 1.4.1919, Pk1481/28, KA ja Kronlund Jarl (toim.), 1990, s.194 ja 212.

¹⁰⁴ SM, 427 19.Y.1. Erittäin sal. Määräys sodanaikaisista joukko-muodostelmista, 1.4.1919, Pk1481/28, KA, katso myös Muistio, Minkäläinen suojeluskuntajärjestö on meillä vakinaisen väen rinnalla välttämätön, päivämäärättä, Pk1542/5, KA.

¹⁰⁵ SM, 427 19.Y.1. Erittäin sal. Määräys sodanaikaisista joukko-muodostelmista, 1.4.1919, Pk1481/28, KA, katso myös Muistio, Minkäläinen suojeluskuntajärjestö on meillä vakinaisen väen rinnalla välttämätön, päivämäärättä, Pk1542/5, KA.

¹⁰⁶ SM Käsikylehti N.o18, 15.3.1919, Pk1481/28, KA.

¹⁰⁷ Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa III, 1987, s. 183.

¹⁰⁸ SM N:o 387.19.Y.1. erittäin salainen, 1.7.1919, Suunnitelma armeijan ensimmäiseksi täydentämiseksi liikekannallepanon sattuessa, Pk 1481/27, KA katso myös Muistio, Minkäläinen suojeluskuntajärjestö on meillä vakinaisen väen rinnalla välttämätön, päivämäärättä, Pk1542/5, KA.

rykmentin komentaja.¹⁰⁹ Liikekannallepanossa A-joukkoa täydennettiin reserviläisillä ja se oli luonnollisesti ensimmäiseksi perustettava joukko.¹¹⁰ A-joukkoa käytettiin suojaamaan liikekannallepanoa.

Joukko-osaston henkilökunnan toinen puolikas sijoitettiin B-joukon kaaderirungoksi.¹¹¹ Kantahenkilökunnan B-joukon sodanaikainen sijoitus oli yhtä tehtävätasoa rauhanaikaista korkeampi. Rauhanaikaisen rykmentin komentajan apulainen sai sodanaikana johdettavakseen rykmentin, komppanian päällikkö pataljoonan ja joukkueenjohtaja komppanian.¹¹² B-joukko perustettiin vasta liikekannallepanossa. Sen muut johtajat ja miehistö täydennettiin reserviläisistä joiden varusmiespalveluksesta oli kulunut vähemmän kuin viisi vuotta. B-joukko kuitenkin luovutti henkilöstöä A-joukolle niin kauan kunnes se oli kokonaisuudessaan perustettu.¹¹³

A- ja B-joukon lisäksi perustettiin (T) täydennysmuodostelmia. Yhteensä täydennyspataljoonia oli tarkoitus perustaa kymmenen kappaletta. Tämän lisäksi olivat omat täydennysmuodostelmat tykistölle ja muille erikoisjoukoille. Täydennysmuodostelmia ei ollut tarkoitus käyttää taktillisina yksiköinä, vaan niiden tehtävänä oli kouluttaa täydennyshenkilöstöä perustetuille A- ja B-joukoille. Täydennyspataljoonien henkilöstö muodostui nostoväestä.¹¹⁴ Varusmiespalveluksen suorittaneet henkilöt joiden palveluksen loppumisesta oli enemmän kuin viisi (5) vuotta kuuluivat nostoväkeen. Nostoväkeen kuuluvia voitiin kutsua palvelukseen kutsuntojen kautta liikekannallepanon jälkeen.¹¹⁵

Täydennysmuodostelmia johtivat niitä varten erikseen perustettavat komentovirastot. Komentovirastoja oli suunniteltu perustettavaksi neljä kappaletta. Ne oli nimetty sijoituspaikkakuntiansa mukaan (Helsingin, Viipurin, Mikkelin ja Vaasan komentovirastot). Tyypillisesti niiden perustettavana oli 2-3 täydennyspataljoonaa ja tykistön täydennyspatteria sekä yksi hevosvarikko.¹¹⁶

Kaaderiperustamisessa joukko-osastolla tuli olla halussaan sotamateriaali perustamiaan A- ja B-joukkoja varten. Rauhanaikana B-joukosta ei ollut olemassa muuta kuin sen henkilökun-

¹⁰⁹ SM N:o 175.19.Y.1. sal, 5.5.1919, Arvoasteluettelo liikekannallepanoa varten, Pk 1481/28, KA.

¹¹⁰ SM N:o 387.19.Y.1. erittäin salainen, 1.7.1919, Suunnitelma armeijan ensimmäiseksi täydentämiseksi liikekannallepanon sattuessa, Pk 1481/27, KA.

¹¹¹ SM N:o 175.19.Y.1. sal, 5.5.1919, Arvoasteluettelo liikekannallepanoa varten, Pk 1481/28, KA.

¹¹² Sama, katso ja vertaa myös Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa I, 1986, s. 157.

¹¹³ SM N:o 387.19.Y.1. erittäin salainen, 1.7.1919 Suunnitelma armeijan ensimmäiseksi täydentämiseksi liikekannallepanon sattuessa, Pk 1481/27, KA.

¹¹⁴ SM, N:o 148 19.Y.1. Erittäin sal., Määräys täydennysmuodostelmista, 10.4.1919, T26963/1sal, KA.

¹¹⁵ SM N:o 387.19.Y.1. erittäin salainen, 1.7.1919, Suunnitelma armeijan ensimmäiseksi täydentämiseksi liikekannallepanon sattuessa, Pk 1481/27, KA.

¹¹⁶ SM N:o 423.19.Y.1. Erittäin sal. Virkaohjeita komentovirastoille, 19.6.1919, Pk1481/28, KA.

nasta muodostettu kaaderi ja varastoitu sotamateriaali. Materiaali vaati huoltoa ja sen oli oltava tarvittaessa nopeasti jaettavissa. Tähän tarkoitukseen sotaministeriö perusti vuoden 1919 heinäkuussa varastoupseereiden¹¹⁷ ja varusmestareiden virkoja.¹¹⁸ Ne paikkakunnat joissa perustettiin vain täydennysmuodostelmia, saivat omat varastonsa lokakuussa 1919.¹¹⁹

Edellä kerrotun varastointikuvauksen perusteella materiaalityylanteesta saa positiivisen kuvan. Sotamateriaalia oli itsenäistymisen alkuvuosina kuitenkin vain A-joukon perustamista varten. Eduskunnalta pyydettiin määrärahoja ensimmäisessä vaiheessa A- ja T-joukkojen täydelliseen varustamiseen. B-joukot oli tarkoitus varustaa vasta näiden jälkeen.¹²⁰ Kalusto ja henkilöstö puutteista johtuen liikekannallepanon laajuutta säädeltiin alkuvuosina kolmella eri ”muodostelutapauksella”. Näistä ensimmäinen oli laajin ja käsitti A-, B- ja T-joukkojen perustamisen. Toisessa muodostelutapauksessa perustettiin A-joukot ja vain yksi B-divisioona sekä tarpeelliset T-joukot. Kolmannessa muodostelutapauksessa perustettiin vain A-joukot tarvittavine täydennysmuodostelmineen. Muodostelutapaukset poistettiin suunnitelmista vuoden 1921 alkupuolella. Tämän jälkeen liikekannallepano tapahtui perustamalla A-, B-, ja T-joukot vaikka vajaalla kalustolla.¹²¹ Muodostelutapaukset kävivät ilmeisesti tarpeettomiksi operatiivisten suunnitelmien muuttuessa puolustuksellisimmiksi.¹²²

Saksalaisten vaikutuksesta joukko-osastot oli sijoitettu niihin varuskuntiin, jotka palvelivat parhaiten heidän päämääriään sodan ollessa vielä käynnissä. Joukko-osastojen sijoitus hidasti liikekannallepanoa. Perustaminen tapahtui varuskunnissa ja liikekannallepanoa voitiin nopeuttaa vain joukkojen majoituspaikkoja siirtämällä ja keskitysalueita vaihtamalla.¹²³ Suurin joukko-osastojen majoituspaikkoja koskeva uudelleenjärjestely tehtiin kenraalimajuri Oscar Enckellin johdolla laaditun komiteamietinnön pohjalta vuoden 1920 marraskuussa.¹²⁴

Ensimmäiset itsenäistymisen jälkeiset puolustussuunnitelmat nimettiin ”liikekannallepanoiksi 1-3”.¹²⁵ Nimi on kuvaava. Alkuvuosien puolustussuunnitelma oli liikekannallepanon, keskitysmarssin ja operatiivisen suunnitelman kronologinen yhdistelmä joukkojen siirtämiseksi

¹¹⁷ 21 varastoupseerin ja 4 varusmestarin virkaa.

¹¹⁸ SM N:o 612.19.Y.1. Sal., B-joukkojen varaston hoitoa, 22.7.1919, Pk1481/28, KA.

¹¹⁹ SM Talousasiain esiupeeri, N:o 169.19.T.E.sal., Täydennysvarastojen perustamista ja hoitoa, 16.10.1919, Pk1481/27, KA.

¹²⁰ SM N:o 178 T.E. sal, 29.10.1919, otsikotta, vapaamuotoinen kertomus B-armeijan materiaalitylanteesta, Pk 1481/38, KA.

¹²¹ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 215.

¹²² Arimo Reino, Suomen puolustussuunnitelmat 1918–1939 osa II, 1986, s. 140.

¹²³ Sama, s. 136.

¹²⁴ SM, K.D.N:o367,20.Y.1. Sal. Käsky armeijan uudelleenjärjestelyn toimeenpanemisesta, 5.11.1920, Pk1481/37, KA.

¹²⁵ Tervasmäki Vilho, Maanpuolustussuunnitelmat, teoksesta Talvisodan historia, osa 1, neljäs painos, Sotatie-teen laitos, Helsinki, 1991, s.74–75.

varuskunnista sotänäyttämölle. Seuraavissa suunnitelmissa operatiivinen suunnittelu ja liikekannallepanosuunnittelu erosivat jo toisistaan.

Sotaväen kaaderiperustainen liikekannallepanojärjestelmä oli perusrakenteensa osalta valmiina 1920-luvun alussa.¹²⁶ Liikekannallepanojärjestelmää ei tarvinnut enää suuremmin kehittää. Perustaminen tapahtui varuskunnissa eivätkä olosuhteet juuri muuttuneet. Vain varuskuntapaikkakunnan vaihtuminen aiheutti tarpeen suunnitella liikekannallepano uudestaan paikkakuntakohtaisesti. Puolustussuunnitelmien kehittyessä muutoksia tarvittiin pääasiassa keskitysmarssisuunnitelmiin.

Liikekannallepanojärjestelmän kehittymien jämähti paikalleen alkuvuosien jälkeen, eikä liikekannallepano-, keskitys- ja puolustussuunnitelmia yhdistetty kronologiseksi kokonaisuudeksi. Suomi saa olla tyytyväinen, ettei sota syttynyt 1920-luvulla. Suunnitelmien sotku oli tuolloin melkoinen. Viimeisin kaaderiperustamiseen tähtäävä liikekannallepanosuunnitelma tehtiin vuonna 1929. Kaaderiperustamisen kehitys saavutti tällöin lakipisteen. Oli selvää, että liikekannallepanojärjestelmä vaati muutosta. Eikä vähiten vihollisen sotakaluston teknisen kehittymisen vuoksi.¹²⁷

---

¹²⁶ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 214.

¹²⁷ Grandell Leonard, Min tjänstgöring på hemmafronten, julkaisematon muistelmakirjoitus, 1954, s. 1–15.

2.2.3. Kaaderiperustaminen joukko-osaston näkökulmasta

Joukko-osastojen kaaderiperustainen liikekannallepano kehittyi vähitellen 1920-luvun aikana. Vuonna 1929 julkaistu liikekannallepano-ohjesääntöehdotus edusti toimintatapojen osalta kehityksen lopputuotetta. *Tämän luvun teksti perustuu pääosin edellä mainittuun ohjesääntöehdotukseen.*

Joukko-osastojen liikekannallepanotöiden perustana olivat liikekannallepano-ohjesäännön ja annetun ohjeistuksen lisäksi puolustusministeriön (sotaministeriön) sekä Yleisesikunnan julkaisemat toimeenpanokäskyt. Divisioonan komentaja jakoi saamansa toimeenpanokäskyn joukko-osastoilleen suorituskäskyiksi. Näissä käskyissä kerrottiin mitä sodanajan joukkoja tuli perustaa ja miten kantahenkilökunta oli jaettava perustettaviin joukkoihin. Samalla annettiin ohjeet henkilötäydennyksistä sekä perustettavan joukon keskitysvalmiudesta.¹²⁸

Joukko-osastojen liikekannallepanovalmiutta voitiin nostaa kolmiportaisesti. Liikekannallepanokäskyä edelsi olosuhteiden sen mahdollistaessa valmiustiedonanto. Tämän jälkeen voitiin joukko-osastolle antaa sodanuhkatiedonanto.¹²⁹ Näillä tiedonannoilla voitettiin aikaa liikekannallepanotöiden valmisteluihin.

Liikekannallepanon julistamisesta alkoi liikekannallepanoaika. Liikekannallepanopäivät olivat jaettu liikekannallepanon julistamispäivään, valmistelupäivään ja siitä eteenpäin 1,2,3 jne. liikekannallepanopäivään.¹³⁰ Liikekannallepanokuulutusten jakelusta ja reserviläisten hälyttämisestä vastasi poliisi.

Varuskunnan päällikkö oli vastuussa liikekannallepanon valmistelutöistä. Työhön hänellä oli käytettävissä varuskunnan komendanttinviraston liikekannallepanotoimikunta. Siihen kuului päällikön lisäksi liikekannallepanossa tarpeellinen henkilöstö, muun muassa lääkäri, talouspäällikkö, puolustusministeriön laitosten edustajat, suojeluskunnan edustaja, vastaanottokeskusten päälliköt, järjestelykeskusten päälliköt ja riittävä määrä avustavaa henkilöstöä. Työsään liikekannallepanotoimikunta oli oikeutettu käyttämään asiantuntijoita kunnallishallinnosta ja liike-elämän eri aloilta.¹³¹

¹²⁸ PM Sot.295.sal, 24.4.1929, Liikekannallepano-ohjesääntöehdotus, T 22520/Hh25, KA.

¹²⁹ Sama.

¹³⁰ Sama.

¹³¹ Sama.

Joukko-osaston liikekannallepanosta laadittiin **liikekannallepanosuunnitelma**. Liikekannallepanosuunnitelmassa divisioonan suorituskäskyjen ja puolustusministeriön (sotaministeriön) sekä Yleisesikunnan toimeenpanokäskyjen vaatimukset muutettiin käytännön ohjeiksi. Suunnitelmassa tuli ilmetä liikekannallepanoryhmien tehtävät, suorituksen aika, suoritukseen tarvittava henkilökunta, hevoset, ajoneuvot ja varustus. Suunnitelma tuli laatia olemassa oleviin olosuhteisiin sopivaksi ja joustavaksi.¹³²

Liikekannallepanosuunnitelmansa perusteella liikekannallepanotoimikunta laati kaikille alaisilleen elimille **liikekannallepanosuorituskäskyt**. Ne tuli laatia erityisen tarkasti. Liikekannallepanotyöt tuli käsitellä työlajeittain ja niihin käytettävine aikamääreineen. Suorituskäskyihin oli liitettävä kaikki sellaiset asiapaperit jotka olivat töiden suorittajille tarpeelliset.¹³³

Liikekannallepanosuunnitelman ja suorituskäskyjen perusteella laadittiin **liikekannallepanokalenterit** liikekannallepanon valvojille ja liikekannallepanon suorittajille. Työnjaon helpottamiseksi liikekannallepanokalenterin perusteella laadittiin lisäksi tärkeimpien yksittäisten henkilöiden osalta työluettelo, jossa mainittiin aikajärjestyksessä tehtävät työt, suoritustapa ja tarvittava työvoima. Liikekannallepanokalenterilla joukkojen perustaminen pidettiin aikataulussa keskitysmarssien aloittamista varten.¹³⁴

Reserviläinen löysi oikeaan varuskuntaan ja samalla perustamispaikalle kutsuntapiirin katsastuskokouksessa tai varusmiespalveluksen päätteeksi saamansa liikekannallepanomääräyksen avulla.¹³⁵ Liikekannallepanomääräyksestä ilmeni joukko-osaston lisäksi rautatieasema, jolta hänen määräaikana oli lähdettävä joukko-osastoonsa.¹³⁶ Määräaika perustui liikekannallepanojulistuksen antamisajankohtaan ja siitä muodostuneisiin päivien nimiin.

Liikekannallepanotoimikunnan tuli valmistella reserviläisten vastaanotto kokoontumispaikoille ja opastaminen jakoelimeen. Reserviläisiä ei ollut sijoitettu valmiiksi perustettavaan joukkoon. Liikekannallepanotoimikunnalla oli tiedossa ainoastaan reserviläisten nimet ja koulutustausta. Jakoelimessä reserviläiset sijoitettiin joukkoon sopivuuden perusteella saapumisjär-

¹³² PM Sot.295.sal, 24.4.1929, Liikekannallepano-ohjesääntöehdotus, T 22520/Hh25, KA katso myös liitteet ohjesääntöön T 26840/1.sal, KA, tekstin lihavoinnit ovat tutkijan tekemiä.

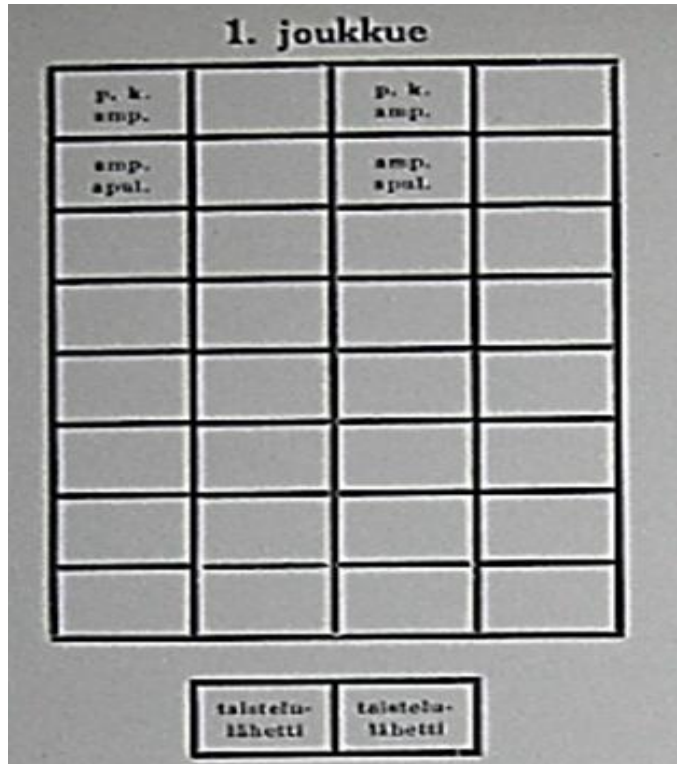
¹³³ Sama, tekstin lihavoinnit ovat tutkijan tekemiä.

¹³⁴ Sama, tekstin lihavoinnit ovat tutkijan tekemiä katso myös ohjeistus liikekannallepanokalenterin käytöstä 1920-luvun alusta, päivämäärättä ja otsikotta Pk1542/12, KA.

¹³⁵ SM, N:o 154.19.Y.1. Erittäin sal. Käsky kotiutettaville annettavista määräyksistä heidän vuosiluokkansa liikekannalle julistamisen varalta, 5.4.1919. R-91/9, KA ja Jarl Kronlund (toim.), 1990, s. 216 sekä Arimo Reino, Suomen puolustussuunnitelmat 1918–1939 osa II, 1986, s. 144.

¹³⁶ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 216 ja Arimo Reino, Suomen puolustussuunnitelmat 1918–1939 osa II, 1986, s. 144.

jestyksessä perustettavan joukon johtokorttiin (Kuva 5). Sijoitus kirjattiin jokaiselle tämän lisäksi miehelle pieneen pahvilappuun, jonka perusteella hän löysi joukkonsa. Sijoittamisen jälkeen joukolle jaettiin varustus varuskunnan alueella olleesta sotamateriaalivarastosta. Materiaalin jakamisen jälkeen joukko majoitettiin lähialueelle odottamaan keskityskuljetusta rintamalle sille keskityssuunnitelmassa varattuna aikana.¹³⁷

KUVA 5: Osa komppanian johtokorttia¹⁴¹

Ensimmäisten liikekannallepanosuunnitelmien mukaan reserviläisten tuli astua palvelukseen joukko-osastossaan viimeistään kolmantena liikekannallepanopäivänä.¹³⁸ Ensimmäisenä perustettavan A-joukon kuljetuspäivä oli viides liikekannallepanopäivä ja B-joukon 11 liikekannallepanopäivä.¹³⁹ Perustamisen jälkeen A- ja B-joukot oli tarkoitus keskittää taistelualueelle pääosin rautatiekuljetuksin.¹⁴⁰

Liikekannallepano ja joukkojen keskittäminen oli auttamattoman hidasta. Suojaavien joukkojen oli vaikea ehtiä rintamalle ennen B-joukon liikekannallepanoa. Niiden vahvuutta pidettiin myös yleisesti liian pienenä. Joukko-osastojen sijoittaminen vanhoihin venäläisiin kasarmeihin ei ollut suojaamisen tai liikekannallepanon kannalta kaikista nopein ratkaisu.

¹³⁷ PM Sot.295.sal, 24.4.1929, Liikekannallepano-ohjesääntöehdotus, T 22520/Hh25, KA.

¹³⁸ SM N:o 387.19.Y.1. erittäin salainen, 1.7.1919, Suunnitelma armeijan ensimmäiseksi täydentämiseksi liikekannallepanon sattuessa, Pk 1481/27, KA.

¹³⁹ YE Os1. sähkösanoma, numero.918.sal, 11.6.1919, Pk1481/28, KA.

¹⁴⁰ Terä M. ja Tervasmäki V, 1973, s. 92.

¹⁴¹ Osa komppanian johtokorttia, T22520/Hh24, KA.

2.3. Kaaderiperustaminen – yksinkertainen muttei ongelmaton

Itsenäistymisen jälkeisinä kuukausina Suomen puolustusjärjestelmää rakennettiin saksalaisten tarpeiden pohjalta. Saksalaisten vaikutus armeijaan ja puolustusjärjestelmään näkyi kaikessa. Armeijan ryhmittäminen, organisointi, koulutus, esikuntatyö, esikuntien organisoiminen ja jopa paperien diariointi olivat saksalaisvaikutuksen läpikäyviä. Lyhyestä aikakaudesta huolimatta saksalaisten vaikutus on selkeää. He pääsivät vaikuttamaan puolustuslaitoksen kehitykseen alusta alkaen. Tyhjälle taululle oli helppo piirtää. Tämän vuoksi saksalaisten vaikutus on syvää ja vaikutusaikaan nähden pysyvää.

Sama koskee liikekannallepanojärjestelmää. Saksalaisia ei kiinnostanut mikä oli maamme liikekannallepanojärjestelmä. Kaaderiperustaminen muodostui liikekannallepanojärjestelmäksi saksalaisia palvelleeseen armeijan organisoinnin ja puolustusjärjestelmän rakentamisen kytkäisenä. Kaaderiperustaminen sekä armeijan organisointi taas tekivät joukko-osastoista ja vanhoista kasarmialueista perustamispaikkoja. Saksalaisen ajattelun pohjana ei ollut koko valtakunnan sotapotentiaalin hyödyntäminen, vaan rauhanajan suomalaisten joukko-osastojen käyttäminen heidän tarkoituksensa palvelevasti. Saksalaisajan liikekannallepanojärjestelmää voidaan kutsua hyvällä syyllä rauhanajan joukko-osastojen täydentämiseksi sodanajan vahvuuteen. Kutsuntalaitos ja sen jakaminen joukko-osastojen täydennysalueiksi sekä asevelvollisuus armeijan täydennysmuotona periytyivät Venäjän vallan ajalta. Saksalaisten perintönä Suomeen jäi kolme divisioonaa ja yhden prikaatin käsittävä rauhanajan vahvuudessa oleva armeija joka oli mahdollista täydentää sodanajan vahvuuteen.

Saksalaisten lähdön jälkeen liikekannallepanojärjestelmää kehitettiin suomalaisista lähtökohdista, mutta saksalaisten luomaan järjestelmään tukeutuen. Kehittäjinä olivat Venäjän armeijassa oppinsa saaneet suomalaiset upseerit. Saksalaisen perinnön mukaisesti rauhanajan joukko-osasto muodosti varusmielien ja ensimmäisenä perustamispaikalle saapuvien reserviläisten kanssa A-joukon.

Varusmiespalveluksen kautta täydennysalueille muodostunutta reserviä oli olemassa vuonna 1919 erittäin rajallinen määrä. Koulutettuja miehiä oli korkeintaan A-joukon täydentämiseen sodanajan vahvuuteen. Liikekannallepanojärjestelmää tarvittiin vasta kun oli olemassa sijoitettavaa reserviä. Ensimmäisenä kehitettiin reservidivisioona täydentämään joukko-osastojen taistelutappioita. Koko valtakunnan asevelvollisten määrällä oli tulevaisuudessa mahdollista rakentaa suurempikin armeija. Tätä varten luotiin samoilta täydennysalueilta henkilöstönsä

saavat ja samoissa joukko-osastoissa perustettavat B-joukot. Reservidivisioona oli todennäköisesti B-divisioonien kehittymiseen vaikuttaneen evoluution ensimmäinen vaihe.

Täydennysmuodostelmia ei unohdettu B-joukon kehittämisen jälkeen. Täydennysmuodostelmia varten perustettiin sodanaikana komentovirastoja. Näistä nostoväestä perustetuista joukoista saatiin liikekannallepanon jälkeen kymmenen pataljoonaa ja tykistöpatteria korvaamaan taistelutappioita. Kaaderiperustamisella oli teoriassa mahdollista perustaa kolme A-divisioonaa, kolme B-divisioonaa, kaksi jääkäriprikaatia ja sodanajan joukkojen täydennysmuodostelmat.

Periaatteellisesta yksinkertaisuudestaan huolimatta kaaderiperustaminen sisälsi useita epäkoh-tia. Liikekannallepanossa joukon sotamateriaali, henkilöstö ja ajoneuvot kohtasivat varuskun-nissa. Joukon tuli osata käyttää sotamateriaalia ja toimia oikein menestyäkseen taistelussa. Vasta osaamisen, henkilöstön ja kaluston kohdatessa oli lopputuloksena sotavalmis joukko. Liikekannallepano oli tämän lisäksi pystyttävä suojaamaan riittävän nopeasti. Reserviläisistä perustettavien divisioonien liikekannallepanon ja keskittämisen oli oltava myös nopeaa. Divi-sioonien ja prikaatien liikekannallepanon oli lisäksi tapahduttava siten, ettei vihollisen kehittyvien sotavälineiden tulivaikutus kohdistunut joukkoon perustamispaikalla.

Kaaderiperustamisessa joukko-osastot olivat vastuussa asevelvollisten kouluttamisesta, liikekannallepanon suojaamisesta ja itse liikekannallepanosta. A-joukko oli sijoitettuna varuskun-taan, jotka oli jouduttu valitsemaan perustamispaikkakunniksi vanhojen autonomian aikaisten varuskuntapaikkakuntien ja kasarmirakenteiden perusteella. Matka ryhmittymisalueelle saat-toi olla hyvinkin pitkä.

A-joukon muodostivat varusmiespalvelusta suorittamassa olleet riittävästi koulutetut varusmiehet ensimmäisenä perustamispaikalle saapuvien reserviläisten ja sijoitetun kantahenkilö-kunnan kanssa. Ainoastaan henkilökunnalle oli käsketty sodanajan tehtävä, joka oli riippuvai-nen hänen rauhanajan tehtävästään. Ensimmäisenä sotänäyttämölle lähetettävä joukko ei ollut iso, koulutustaso ei ollut korkea ja sen oli vaikea suojata reserviläisistä perustettavien B-divisioonien liikekannallepanoa riittävän nopeasti.

B-joukon liikekannallepano tapahtui samoissa varuskunnissa A-joukon kanssa. Varuskuntien sijainti oli vihollisen tiedossa. Henkilöstönsä joukot saivat reserviläisalueilta jotka sijait-sivat usein kaukana varuskunnista. Henkilöstö osasi tulla liikekannallepanossa oikeaan paikkaan

sotilaspassinensa liikekannallepanomääräyksen avulla, mutta heitä ei ollut sijoitettu mihinkään yksikköön tai tehtävään. Sijoittaminen tapahtui reserviläisen saavuttua perustamispaikalle. Ainoastaan joukko-osaston henkilökunta oli sijoitettu tehtäväkohtaisesti joukon kaaderirungoksi.

Molempien joukkojen sotamateriaali oli varastoitu varuskuntien varastoihin. Hevoset ja ajoneuvot otettiin joukko-osastolle määrätyistä kunnista. Hevosten ja ajoneuvojen ottaminen kaukaa varuskunnasta oli hidasta ja vaikeutti reserviläistäydennyksen odottelun ohella erityisesti A-joukon keskittämistä sotänäyttämölle.

Kaaderiperustamisen ongelmat olivat siis liikekannallepanon hitaudessa. Hitaus johtui liian monesta samaan aikaan tehtävästä asiasta, sekavasta organisoinnista ja pitkistä etäisyyksistä.

Ilma- ja kaasuaseen kehittyminen uhkasivat myös liikekannallepanon onnistumista. Suojattomuus johtui vähäisistä varuskuntiin sidotuista vihollisen tuntemista perustamispaikoista. Kolmas selkeä ongelma oli koko armeijan koulutustaso. Henkilöstön sijoittamattomuus ei mahdollistanut erikoiskoulutuksen huomioimista organisoinnissa.

Liikekannallepanojärjestelmää kehitettäessä näiden asioiden tuli olla keskipisteessä. Nopeutta piti saada rutkasti lisää, vihollisen tulivaikutus oli väistettävä ja sodanajan joukon koulutustaso oli nostettava.

3. ALUEJÄRJESTELMÄN HIDAS KEHITTYMINEN

3.1. Perusasiat kuntoon

3.1.1. Asevelvollisuuslaki luo perustan

Itsenäisyyden ensihetkien hallitusmuotoon liittyneistä ristiriidoista ja ulkopoliittisista suunnanmuutoksista huolimatta asevelvollisuuslain valmistelu eteni suunnitellusti. Edellisen monarkiaa ja saksalaissuuntausta kannattaneen hallituksen valmisteleva asevelvollisuuslaki tuli eduskunnan käsittelyyn vuoden 1919 alussa. Laki hyväksyttiin eduskunnassa 21.1.1919 ja se astui voimaan 8.2.1919. Laki muutti asevelvollisten palvelusajan 18 kuukaudeksi.¹⁴² Muutos vuoden 1878 lain kolmesta vuodesta on merkittävä, mutta paineita vieläkin lyhempään palvelusaikaan oli jo tuolloin olemassa.

Laki saikin nimekseen kuvaavasti ”väliaikainen asevelvollisuuslaki”. Perustelut lain väliaikaisuudelle olivat kuultavissa ruotsalaisen kansanpuolueen edustajan Eirik Hornborgin puheesta lakikäsittelyn aikana: ”...me voisimme hyvin tulla tavallisissa olosuhteissa toimeen yhden vuoden vakinaisella palvelusajalla armeijassa. On kuitenkin neljä seikkaa, jotka ennen muita ovat aiheuttaneet sen, että minä olen tullut siihen käsitykseen, että meidän nyt täytyy päättää itsellemme jonkin verran pidempi palvelusaika lippujen alla. Nämä seikat ovat seuraavat: **Ensimmäiseksi** erityisen vaarallinen ja kriittinen ulkopoliittinen asema. **Toiseksi** se tosiasia, että me olemme täydellisesti yksin emmekä voi luottaa mihinkään muuhun kuin itseemme, jos joudumme puolustamaan maatamme.... **Kolmanneksi** koulutetun päällystön ja alipäällystön puute, puute joka itse asiassa aiheuttaa, että miehistön koulutuksen täytyy mennä hitaammin ja vaatia pitempää aikaa kuin jos päällystöä ja alipäällystöä olisi riittävä määrä. **Neljänneksi** koulutettujen reservien puute. Jos meillä olisi 80 000 tai 100 000 miestä, joilla olisi takana yhden vuoden palvelusaika, niin voisi se miehistö, joka nyt on lippujen alla, ehkä myös saada riittävän koulutuksen yhden vuoden kuluessa...”¹⁴³

Lain hyväksyessään eduskunta oli lisännyt siihen maininnan, että hallitus niin pian kuin olosuhteet sallivat antaa eduskunnalle esityksen ”pysyväiseksi laiksi puolustuslaitoksesta, jossa sotilastaakka rajoitetaan mahdollisimman pieneksi ja jos yleinen asevelvollisuus pysytetään, palvelusaika vakinaisessa väessä säädetään mahdollisimman lyhyeksi eikä vuotta pitemmäk-

¹⁴² Tervasmäki Vilho, 1964, s. 122–123 ja Terä M. ja Tervasmäki V, 1973, s. 70.

¹⁴³ Tervasmäki Vilho, 1964, s. 120. Tekstin tummennukset ovat tutkijan tekemiä.

si.”¹⁴⁴ Toisena vaihtoehtona asevelvollisuuden tilalle oli eduskunnassa esitetty miliisijärjestelmää.¹⁴⁵

Vuoden 1919 alusta voimaanastunut väliaikainen asevelvollisuuslaki mahdollisti reserviin perustuvan armeijan suunnitelmallisemman muodostamisen. 18 kuukauden palvelusajan jälkeen asevelvollinen siirtyi reserviin viideksi vuodeksi. Reservikauden päätyttyä hänet määrättiin nostoväen I luokkaan 45:teen ikävuoteensa asti.¹⁴⁶

Väliaikaisen asevelvollisuuslain hyväksymisen jälkeen asetettiin asevelvollisuuslakikomitea valmistelemaan eduskunnan tahtomaa palvelusaikamuutosta.¹⁴⁷ Komitean työskennellessä poliittisten päättäjien mitta täyttyi palvelusajan pituuden suhteen ja 15.7.1920 säädettiin laki joka lyhensi jo samana vuonna palvelukseen astuvien asevelvollisten palvelusajan vakinaisessa väessä korkeintaan yhdeksi vuodeksi.¹⁴⁸ Ulkopoliittisten jännitteiden väheneminen mahdollisti eduskunnan ennakkoinnin. Olivathan Tarton rauhansopimusneuvottelut samaan aikaan lähestymässä päätöstään.

Asevelvollisuuslakikomitea jätti mietintönsä 11.12.1920. Siinä todettiin, että Suomen itsenäisyyden säilyttäminen vaati niin voimakkaan maanpuolustuksen rakentamista ja ylläpitämistä kuin kansan varat suinkin sallivat. Sotalaitosjärjestelmäksi komitea ehdotti yleiseen asevelvollisuuteen perustuvaa kaaderijärjestelmää.¹⁴⁹

Eduskunta hyväksyi komiteamietinnön perusteella laaditun uuden asevelvollisuuslain 20.10.1922 ja Tasavallan Presidentti vahvisti lain 11.11.1922. Suomen sotalaitosjärjestelmäksi vakiintui näin yleiseen asevelvollisuuteen perustuva kaaderijärjestelmä eikä toisena vaihtoehtona väläytelty miliisijärjestelmä.¹⁵⁰ Enää puolustuslaitoksen kehittäminen ei olisi kiinni lainsäädännöllisestä perustasta.

Asevelvollisuuslaki lyhensi upseereiksi ja aliupseereiksi koulutettavien palvelusaikaa 15 kuukauteen. Miehistön palvelusaika lyheni yhteen vuoteen.¹⁵¹ Tämän tiedettiin aiheuttavan ongelmia liikekannallepanon suojaamisen osalta. Ongelman ratkaisemiseksi perustettiin ennen

¹⁴⁴ Juva Einar W, 1957, s. 146 ja Terä M. ja Tervasmäki V, 1973, s. 105.

¹⁴⁵ Tervasmäki Vilho, 1964, s. 119.

¹⁴⁶ Suomen valtakunnan väliaikainen asevelvollisuuslaki, Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapaino Oy, Helsinki 1919. s. 7–8.

¹⁴⁷ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 125.

¹⁴⁸ Laki erinäisistä helpotuksista asevelvollisuuden suorittamisessa, 15.7.1920, Pk1481/38, KA.

¹⁴⁹ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 125.

¹⁵⁰ Sama, s. 126.

¹⁵¹ Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa II, 1986, s. 57.

lain hyväksymistä kenraalimajuri Martin Wetzlerin johdolla toiminut ”Wetzlerin määrävahvuuskomitea”, jonka laatima mietintö luovutettiin puolustusministerille 14.9.1922.¹⁵²

Komitean työn painopisteessä olivat liikekannallepanoa suojaavien joukkojen määrävahvuudet. Määrävahvuudet tuli sovittaa eduskunnan hyväksymän asevelvollisuuslain vaatimuksia vastaavaksi. Lähinnä tämä muutos koski vuoden palvelusaikaa. Asevelvollisuusajan muuttuessa tuli tarpeeksi koulutettujen miesten määrä saada riittävälle tasolle liikekannallepanon suojaamiseksi.¹⁵³

Komitea esitti armeijan jakamista kahteen osaan. Jaetut osat olisivat **suoja joukko** ja varsinainen armeijan pääosa eli **kantajoukko**. Palvelukseen saapuminen esitettiin muutettavaksi siten, että varusmiehiä saapuisi neljä (4) kertaa vuodessa. Näin suojajoukolle riittäisi koulutettuja miehiä koko vuoden ajaksi.¹⁵⁴ Wetzlerin liikekannallepanojärjestelmä pohjautui edelleen puhdasoppiseen kaaderiperustamiseen.¹⁵⁵

Wetzlerin määrävahvuuskomitean mietinnöstä ei toteutunut monikaan asia, mutta ajatus armeijan jakamisesta suojajoukkoon ja kantajoukkoon hyväksyttiin yleisesti. Varusmiespalveluksen lyhentämisen taustalla oli raha. Puolustuslaitoksen kehittäminen nähtiin tärkeänä, mutta rahaa oli vähän ja sille oli armeijan lisäksi muitakin käyttökohteita nuoren valtion ottaessa ensiaskeleitaan.

3.1.2. Suojeluskuntajärjestön ja armeijan yhteistyön kivikkoinen alkutaival

Vapaussodan päätyttyä suojeluskuntien rooli jäi epäselväksi. Yleisesti uskottiin, että suojeluskuntia ei enää tarvita ja ne voitaisi lakkauttaa. Sotaväen johto tunsu suurempaa mielenkiintoa vakinaisen armeijan luomiseen kuin vapaaehtoiseen maanpuolustukseen.¹⁵⁶ Asiaa käsiteltiin ensimmäisen kerran Helsingissä 16.5.1918 Vapaussodan voittoparaatin yhteydessä pidetyssä neuvottelussa. Seuraavan kerran asian tiimoilta kokoonnuttiin reilun kuukauden kuluttua Jy-

¹⁵² Wetzlerin komitean P.M. Suunnitelma armeijan kokoonpanoksi ja asevelvollisen miehistön saapumisajoiksi, 14.9.1922, Pk 1481/38, KA.

¹⁵³ Sama.

¹⁵⁴ Sama, tekstin lihavoinnit ovat tutkijan tekemiä.

¹⁵⁵ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 369–373 katso myös Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa II, 1986, s. 93–101 ja Partanen Tapio, Liikekannallepanojärjestelmämme syntyminen ja kehitys itsenäisyytemme aikana sekä suoritettut liikekannallepanot, Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 1212, Helsinki 1975, s. 12.

¹⁵⁶ Hersalo Niilo, Suojeluskuntain historia II, Hata Oy, Vaasa 1967, s. 14.

väskylässä. Tällöin mukana oli edustajia lähes 200 suojeluskunnasta. Kokouksessa laadittiin sääntöehdotus joka oli pohjana senaatin suojeluskunnista antamalle asetukselle.¹⁵⁷

Senaatti antoi asetuksen suojeluskunnista 2.8.1918. Asetuksen perusteella suojeluskuntien tehtävänä oli:

- 1) antaa sotilaallista kasvatusta suojeluskuntalaisille,
- 2) edistää voimistelua, urheilua ja kansalaiskunnan kasvattamista,
- 3) toimia tarvittaessa varsinaisen armeijan tukena ja
- 4) avustaa pyydettyä viranomaisia.¹⁵⁸

Asetuksen kohdista suojeluskuntajärjestön liitti sotaväkeen ainoastaan kolmas tehtävä, jonka perusteella sen tuli toimia tarvittaessa varsinaisen armeijan tukena. Yhteistyön ensimmäiset askeleet otettiin vuoden 1918 lopulla kun sotaministeriksi ja suojeluskuntajärjestön ylipäälliköksi nimitetty Rudolf Walden piti kokouksen suojeluskuntapiirien edustajien kanssa.¹⁵⁹

Kokous tuli siihen johtopäätökseen, että suojeluskunnat oli erotettava kutsuntapiirien yhteydestä, johon elokuussa annettu asetus oli ne liittänyt. Suojeluskunnat tuli alistaa omien piiripäälliköiden alaisuuteen. Myös suojeluskuntien piirijakoa haluttiin muuttaa. Kokous halusi suojeluskuntajärjestön ylipäällikkyyden pysyvän sotaministerillä, mutta hänen alaisuuteensa tulisi perustaa toimisto joka esittelisi suojeluskuntien asiat sotaministerille.¹⁶⁰ Suojeluskunnat erotettiin kutsuntaviranomaisten alaisuudesta pian kokouksen jälkeen 23.12.1918 tehdyllä valtioneuvoston päätöksellä.¹⁶¹ Ilmeisesti kokouksen tuloksena suojeluskuntajärjestön roolista varsinaisen armeijan tukena päästiin yksimielisyyteen. Suojeluskuntajärjestön tehtäväksi tuli rauhan ja järjestyksen ylläpitäminen rintaman takana.¹⁶²

Vuoden vaihteen jälkeen Walden antoi suojeluskuntajärjestön ylipäällikkönä käskyn liikekannallepanon varalta tarvittavista valmistelutöistä. Tehtävänä säilyi rauhan ja järjestyksen ylläpitäminen rintaman takana, mutta liikenneyhteyksien ja infrastruktuurin suojaamisen lisäksi tehtäväksi annettiin sotalaitoksen viranomaisten avustaminen hevosten ja ajoneuvojen han-

¹⁵⁷ Hersalo Niilo, 1967, s. 15–22 ja Sinerma Martti, 1995, s. 93.

¹⁵⁸ Asetus Suojeluskunnista, 2.8.1918, Suomen asetuskokoelma v.1918, Asetus numero 86, s.1, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1919.

¹⁵⁹ Hersalo Niilo, 1967, s. 39–45 ja Terä M. ja Tervasmäki V, 1973, s. 65.

¹⁶⁰ Juva Einar W, 1957, s. 147–151.

¹⁶¹ Hersalo Niilo, s.39–45 ja Terä M. ja Tervasmäki V, 1973, s.65.

¹⁶² SM, N:o 1408.18.Y.3. Kirje Yleisesikunnalle, otsikotta, 27.12.1918, Pk 1481/27, KA.

kinnassa, kiihotustyön vastustaminen sekä vakoilun estäminen ja raja- ja rannikkosuojelus sekä välitön maanpuolustus vakinaisen sotaväen rinnalla.¹⁶³

Joulukuisen kokouksen esitysten perusteella annettiin 14.2.1919 asetus jonka mukaan suojeluskuntia johti sotaväen ylipäällikön nimittämä suojeluskuntain ylipäällikkö apunaan Suojeluskuntain Yliesikunta. Suojeluskuntien piirijakoa muutettiin siten, että piirejä tuli olemaan lopulta 16 kappaletta. Ylipäälliköksi valtionhoitaja Mannerheim nimitti eversti Georg Didrik von Essenin.¹⁶⁴ Läänijaon mukainen 29 kutsuntapiirin ja 16 suojeluskuntapiirin aluejakojen eroavaisuus tulisi aiheuttamaan päänvaivaa tulevaisuudessa.

Järjestely merkitsi erkaantumista puolustuslaitoksesta. Rahoitus oli pienimuotoista ja järjestö tuli toimeen pääasiassa lahjoitusvaroin. Valtio palkkasi vain ylipäällikön alaisuudessa toimivan Suojeluskuntain Yliesikunnan, joitain alueellisia ja paikallisia virkamiehiä sekä suoritti tärkeimmät suojeluskunnan aseostot.¹⁶⁵

Yliesikunnan alaisuudessa toimineiden suojeluskuntapiirien määrä alkoi kuitenkin vähitellen kasvaa. Suojeluskuntapiirejä johti piiripäällikkö ja hänellä oli apunaan piiriesikunta. Piiri puolestaan jakaantui suojeluskuntiin. Jos piiri oli iso, niin muutamia suojeluskuntia johti aluepäällikkö. Paikallinen suojeluskunta taas toimi paikallisapäällikön johdolla. Hänellä oli apunaan paikallisesikunta. Yhteiset asiat käsiteltiin ja päätettiin vuosikokouksessa, joiden välisen ajan paikallisapäällikkö johti suojeluskuntaa.¹⁶⁶

Suojeluskuntajärjestö alkoi kasvaa tämän jälkeen tasaisesti. Suojeluskuntia oli vuoden 1919 huhtikuun puoliväliin mennessä 560 ja kymmenen vuotta myöhemmin hieman yli 600. Vuonna 1938 suojeluskuntia oli 674. Samalla kasvoi myös organisaatio. Aluepäälliköitä oli 1920-luvun alussa yli 50 ja vuonna 1928 250 jo henkilöä. Suojeluskuntien jäsenmäärä vaihteli alkuvuosina 100 000 jäsenen molemmin puolin.¹⁶⁷

Waldenin antaman käskyn jälkeen suojeluskuntajärjestön yhteys puolustuslaitokseen hiipui. Suojeluskuntajärjestö rakensi toimintaansa asetuksessa määritettyjen muiden tehtävien pohjalta. Rahoituksen vähyys vaikeutti toiminnan laajentamista eikä yhteyttä puolustuslaitokseen

¹⁶³ SM, N:o 3.19.Y.3. Sal. Suojeluskuntajärjestön ylipäällikön Käsky 1, 8.1.1919, R-91/9, KA.

¹⁶⁴ Juva Einar W, 1957, s.147–151 ja Hersalo Niilo, 1967, s.39–45.

¹⁶⁵ Sinerma Martti 1995, s.95.

¹⁶⁶ Sama, s. 95–96.

¹⁶⁷ Sama.

juuri pidetty. Taustalla saattoi olla myös orastavat erimielisyydet jääkäreiden ja armeijan johdotehtäviin jääneiden entisten venäläisupseereiden kesken.

Liikekannallepanon valmistelu rajoittui joitakin rajalla sijainneita suojeluskuntapiirejä lukuun ottamatta lähinnä hälytysuunnitelmien laatimiseen, nostomiesten luettelointiin ja vähäiseen hevosten ottamiseen suunnitteluun liikekannallepanotilanteessa. Suojeluskunnan sotilaallinen käyttö painottui vartiointitehtäviin ja selustan suojeluun.¹⁶⁸ Suojeluskuntajärjestöstä ei näyttänyt olevan apua suomalaiselle liikekannallepanojärjestelmälle alun hyvistä ajatuksista huolimatta.

Edellä mainittu yhteistyö katkeaminen kesti lähes kaksi vuotta. Yleisesikunnan 21.4.1921 lähettämä kirje Suojeluskuntain Yliesikunnalle kuvaa hyvin yhteistyön tasoa. Yleisesikunta pyysi kirjeessään perustietoja suojeluskunnista ja niiden toiminnasta. Aiemman lähettämänsä kyselyn vastauksena Yleisesikunta oli saanut sille käyttökelvottomia Suojeluskuntain Yliesikunnan eri osastojen toimintakertomuksia ja käsikirjoja. Niinpä Yleisesikunta uusi pyyntönsä ja halusi tietoja suojeluskuntajärjestön hallinnollisesta rakenteesta ja virkateistä sekä päällikkyyssuhteista. Toinen Yleisesikuntaa kiinnostanut asia oli suojeluskuntajärjestön jako sotilaallisiin yksiköihin. Vastaukseen tuli sisällyttää tiedot eri suojeluskuntien jakamisesta rykmentteihin, pataljooniin ja komppanioihin. Tätä varten Yleisesikunta pyysi organisaatiokaavion ja kartan johon suojeluskuntajärjestön sotilaalliset yksiköt on merkitty.¹⁶⁹

Vastauksessaan Yliesikunta lähetti Yleisesikunnalle suojeluskuntien hallinto-ohjesäännön ja käskylehden N:o1. Suojeluskunnista ei ollut eri suojeluskuntia yhteen liittämällä muodostettu joukkoyhtymiä, rykmenttejä tai pataljoonia. Tämä oli ollut mahdotonta, koska järjestön rahavarat eivät olleet sallineet muodostelmien komentajien palkkaamista. Muutenkin tämä oli tarpeetonta, koska näitä yksiköitä ei voitaisi liikekannallepanossa muodostaa. Suojeluskuntiin kuuluvien kun täytyi liikekannallepanon sattuessa liittyä armeijaan. Liitteenä olivat lisäksi Yleisesikunnan pyytämä kartta johon suojeluskuntapiirien rajat oli piirretty yhdessä armeijan reserviläisten täydennysalueiden kanssa ja luettelot toimivista suojeluskunnista sekä niiden jäsenmääristä.¹⁷⁰

Kirjeidenvaihto havahdutti molemmat osapuolet. Yhteistyössä oli selkeää parantamisen varaa. Suojeluskuntain Yliesikunta lähetti 17.5.1921 muistion jossa se ehdotti yhteistyön tiivistämisen

¹⁶⁸ Suojeluskuntain Yliesikunnan liikekannallepanotoimiston toiminta v.1922, 16.2.1923, Pk1542/5, KA.

¹⁶⁹ YE tsto III, kirje 435/21.sal. Tietoja suojeluskunnista, 21.4.1921, T10590/2, KA.

¹⁷⁰ SKY 468.21. Ia. sal. Tietoja suojeluskunnista, 28.4.1921, T10590/2, KA.

tä. Muistiossa myönnettiin: ”jos tässä valossa tarkastaa yhteistyötä armeijan ja suojeluskuntajärjestön välillä, täytynee monesta hyvästä yrityksestä huolimatta tunnustaa, että yhteistoiminta ei ole ollut läheskään niin läheistä ja kiinteää kun mitä sen pitäisi ja voisi olla.” Suojeluskuntain Yliesikunta esitti, että perustettaisiin yhteinen komitea, joka tarkastelisi yhteistyömahdollisuuksia. Yhteistyömahdollisuuksia oli lueteltu pitkä lista. Aiheet käsittelivät yhteistyön tiivistämistä, tasapuolista kohtelua, kouluttajavaihtoa, koulutusyhteistyötä, ohjesääntötiedon vaihtoa ja kaluston käytön mahdollisuuksia. Liikekannallepanon osalta mielenkiintoisin avaus oli ajatus kutsuntatoimen siirtämisestä suojeluskunnille.¹⁷¹

Yleisesikunta¹⁷² ja sotaväen päällikkö¹⁷³ kannattivat lämpimästi komitean perustamista ja käskivät sotaministeriötä perustamaan komitean. Ennen komitean perustamista Presidentti vahvisti uuden suojeluskunta-asetuksen 16.9.1921.¹⁷⁴ Tasavallan Presidentti oli tämän jälkeen ainoa suojeluskuntain ylipäällikön yläpuolella oleva henkilö. Samalla puolustusministeri menetti johtosuhteensa suojeluskuntiin.¹⁷⁵ Suojeluskuntien tehtäviin asetus ei vaikuttanut. Komitea toimi tuntien nämä johtosuhteisiin liittyvät tosiasiat.

Armeijan ja suojeluskuntajärjestön välisiä suhteita tutkinut komitea perustettiin vuoden 1921 marraskuussa ja se toimii korkealla tasolla. Edustajina olivat niin Yleisesikunnan päällikkö kenraalimajuri Oscar Enckell kuin Suojeluskuntain ylipäälliköksi 17.9.1921 nimitetty jääkärieversti Lauri Malmberg. Komitea kokoontui seitsemän kertaa ja luovutti mietintönsä puolustusministerille 23.12.1922. Komiteamietintö syvensi armeijan ja suojeluskuntajärjestön suhteita ja yhteistyötä selkeästi. Osapuolet tunnustivat sodanjälkeisen kahtia jakaantumisen ja totesivat oven olevan nyt auki yhteistyölle kun perusedellytykset olivat kunnossa. Perusedellytyksillä tarkoitettiin armeijan puolelta uutta asevelvollisuuslakia ja suojeluskuntajärjestön osalta suojeluskunta-asetusta.¹⁷⁶

Liikekannallepanon kannalta tärkeimmän suojeluskuntain Yliesikunnan esityksen osalta ei päästy ratkaisuun. Esitystä kutsuntatoimien siirtämisestä suojeluskunnille ei voitu käsitellä, koska kutsuntalaitoksen järjestelyjä pohtimaan oli perustettu oma komiteansa. Asia siirrettiin tämän komitean käsiteltäväksi.¹⁷⁷

¹⁷¹ SKY 622.21. Sal. P.M. Suojeluskunnan ja armeijan välisiä suhteita, 17.5.1921, T10590/2, KA.

¹⁷² YE 580/21. Sal. Suojeluskunnan ja armeijan välisiä suhteita, 30.5.1921, Pk1481/35, KA.

¹⁷³ Sotaväen Päällikkö, 821/496/22. Sal. Suojeluskunnan ja armeijan välisiä suhteita, 21.6.1921, T10590/2, KA.

¹⁷⁴ Hersalo Niilo, 1967, s. 97–108.

¹⁷⁵ Sinerma Martti, 1995, s. 95.

¹⁷⁶ Komiteamietintö armeijan ja suojeluskuntajärjestön välisistä suhteista, 23.12.1922, Pk1481/37, KA.

¹⁷⁷ Sama.

3.2. Kaaderiperustamisesta kohti aluejärjestelmää

3.2.1. Oppia haetaan muualta

Kutsuntalaitoksen järjestelyjä tutkimaan asetettu komitea teki työtään osittain rinnakkain armeijan ja suojeluskuntajärjestön välisiä suhteita tutkineen komitean kanssa. Kutsuntalaitoskomitean työn päätarkoitus oli laatia ehdotus asevelvollisuuslain soveltamisasetuksesta kutsuntalaitoksen uudelleen järjestämiseksi. Kyse oli valmisteleavasta työstä ja komitean mietintö esiteltiin puolustusministerille toukokuussa vuonna 1922¹⁷⁸ lähes puoli vuotta ennen kuin asevelvollisuuslaki astui voimaan.

Kutsuntalaitoksen uudelleenjärjestelylle haettiin oppia ulkomailta. Kohdemaaksi oli valikoitunut Norja. Vierailu Norjaan tapahtui 15.5.–12.6.1921.¹⁷⁹ Norjan kutsuntalaitoksen järjestelyt olivat Suomen kannalta tutkimisen arvoiset. Norja oli itsenäistynyt vuonna 1905. Norjalaisilla oli ollut yli 10 vuotta aikaa järjestää sotaväkensä. Nyt Suomi oli samassa tilanteessa kuin Norja hieman aikaisemmin. Norjan puolustusratkaisu perustui Suomen kanssa samankaltaisesti yleiseen asevelvollisuuteen ja varusmiespohjaiseen reserviläisarmeijaan.

Norjan armeijajärjestelyn malli oli kopioitu Sveitsistä ja sovitettu paikallisiin olosuhteisiin. Sveitsi oli jaettu 16 kanttoonin eli maakuntaan. Sveitsissä joukot perustettiin maakunnittain. Näiden joukkojen lisäksi Sveitsissä oli käytössä puolisotilaallisia mielisjoukkoja.¹⁸⁰

Sveitsiläisestä alkuajatuksesta huolimatta Norjan sotaväki kehitettiin vanhan ruotsalaisen ruotulaitosjakoratkaisun pohjalle. Kutsuntalaitoksen perusrakenne periytyi näin Ruotsin vallan ajalta. Ruotsalaisessa ruotulaitoksessa Norjan alueella perustettiin viisi prikaatia. Norjalaisten tarkoituksena oli perustaa kuusi prikaatia. Kuudes prikaati perustettiin Pohjois-Norjaan mahdollista Venäjän uhkaa vastaan.¹⁸¹

Prikaatit oli tarkoitus perustaa alueellisesti. Alueellinen perustaminen tapahtui piiri- tai aluevirkailijoiden avulla. Prikaatin alueet oli jaettu omiin perustamis- ja kutsunta-alueisiinsa. Kutsunta-alueen miehistä perustettiin aina saman organisaation joukkoja. Joukot tunsivat tällöin toisensa paremmin. Tämä paransi joukon yhteenkuuluvuutta ja yhteydenpitoa sekä mahdollis-

¹⁷⁸ Nimikirjaote, Grandell Leonard August Mathias, numero 39670, KA.

¹⁷⁹ Sama.

¹⁸⁰ Hobson Rolf ja Kristiansen Tom, *Norsk forsvarshistorie 1905–1940* osa 3, Eide forlag, Bergen 2001, s. 42.

¹⁸¹ Rolf Hobson ja Tom Kristiansen, 2001, s. 42–49.

ti joukon nopeamman liikekannallepanon. Järjestelmä auttoi myös joukon henkilöstön ja sille jaettavan materiaalin hallinnoimisessa.¹⁸²

Kutsunta-alueiden varusmiesten palvelusaika vaihteli aselajista riippuen 144–198 vuorokautteen. Esimerkiksi jalkaväen varusmiehet koottiin ensin 48 päiväksi peruskoulutukseen prikaatin alueen yhteiseen koulutuspaikkaan. Peruskoulutuksen saaneet jalkaväen taistelijat siirrettiin sen jälkeen siihen rykmenttiin, johon heidät tulvaisi sijoittamaan varusmiespalveluksen loputtua. Rykmentti vastasi varusmiespalvelusajan lopusta koulutuksesta. Koulutus tapahtui joukon perustamispaikassa. Näin miehet tiesivät paikan mihin heidän piti saapua liikekannallepanossa. Järjestelmän avulla sodan- ja rauhanajan organisaatio saatiin mahdollisimman samankaltaiseksi.¹⁸³ Samalla rauhanajan prikaatien alle yhdistettiin jalkaväki, ratsuväki, pioneerit ja tykistö. Yhdistäminen mahdollisti koulutuksen tehostamisen.¹⁸⁴

Varusmiespalveluksen jälkeen reserviläiset palvelivat etulinjan joukoissa 12 ikäluokkaa ja toiset 12 ikäluokkaa paikallisjoukoissa. Prikaatien rykmenttien joukkojen seitsemän nuorinta saapumiserää koottiin vuosittain 24 päivää kestävään kertausharjoitukseen.¹⁸⁵

Kutsuntalaitosratkaisussa huomioitiin eri alueiden väestömäärä (demografian huomioiminen). Prikaateille määritettiin alueet, joilla asuvista miehistä ne oli tarkoitus perustaa. Alueilla asuva väestö vastasi pääsääntöisesti perustettavien joukkojen kokoa. Tämän vuoksi perustettavat prikaatit eivät olleet organisaatioltaan täysin tai kooltaan identtisiä. Perustettuja pataljoonia siirrettiin tarvittaessa muualle, jos alkuperäisillä alueilla ei riittänyt miehiä perustamisvelvoitetta vastaavaa määrää. Alueiden kesken tehtiin kuitenkin mahdollisimman pieniä siirtoja.

Sveitsiläisen esikuvan mukaista miliisijoukkoakaan ei unohdettu. Kutsuntajärjestelmän kanssa rinnakkain kehitettiin vapaaehtoisten ampumaseurojen (frivilligeskyttervesen) liittämistä maanpuolustuksen osaksi. Vapaaehtoisista ampumaseuroista saatiin luotua miliisijoukko armeijan prikaatien ja siviiliyhteiskunnan väliin. Näin vapaaehtoinen maanpuolustustyö saatiin kytkettyä osaksi maanpuolustusta. Valtio tuki ampumaseuroja taloudellisesti ja vahvisti ampumaseurojen hallintoa sekä perusti sille oman keskushallinnon. Ampumaseurojen perusideana oli, että koululaiset ja nuoriso oppisivat ampumaan ja käsittelemään aseita ennen varsinais-

¹⁸² Örvik Nils, Sikkerhetspolitikken 1920–1939, Osa 1, Johan Grundt Tanum forlag, Oslo 1960, s. 59.

¹⁸³ Örvik Nils, 1960, s. 58–60.

¹⁸⁴ Rolf Hobson ja Tom Kristiansen, 2001, s. 42–49.

¹⁸⁵ Örvik Nils, 1960, s. 58–60.

ta varusmiespalvelusta. Varusmiespalveluksen jälkeen ampumaseurojen vastuulle jäi saavutettujen taitojen ylläpito.¹⁸⁶

3.2.2. Aluejärjestelmän ensimmäiset hahmotelmat

Suomalaisista upseereista Norjan kutsuntalaitoksen järjestelyihin tutustui jääkärimajuri Leonard Grandell. Hän oli työskennellyt ensin Yleisesikunnan järjestelyosastossa vuoden 1918 kesäkuusta alkaen. Järjestelyosaston siirryttyä marraskuussa sotaministeriön sota-asiain osastolle hänet nimettiin järjestelytoimiston päälliköksi. Vuoden päästä marraskuussa hänet tehtävänsä muuttui sota-asiain osaston liiketallanpanotoimiston päälliköksi.¹⁸⁷ Grandell tunsi työnsä puolesta vasta kehitetyn kaaderiperustamisjärjestelmän erinomaisesti ja oli näin luonnollinen valinta tutustumismatkalle.

KUVA 6: Leonard Grandell

Tutustumismatkallaan hän näki edellä kuvatun kaltaisen norjalaisen liiketallanpanojärjestelmän. Vaikka Grandell erosi armeijan palveluksesta ja samalla kutsuntalaitoksen uudelleenjärjestelyjä valmistelleen komitean jäsenyydestä puolitoista kuukautta ennen mietinnön valmistumista vuoden 1922 maaliskuussa, matkalla oli suuri merkitys suomalaisen liiketallanpanojärjestelmän kehittymiselle.¹⁸⁸

Siviilielämä houkutteli Grandellin myymään hetkeksi leipää Maanviljelijäin Maitokeskus Oy:ssä, mutta vain hetkeksi. Liikemiesvaistoistaan huolimatta hän oli sisimmältään sotilas, eikä päässyt irti oppimistaan liiketallanpanoon liittyvistä asioista ja ideoista.¹⁸⁹

Paluu liiketallanpanoasioiden pariin tapahtui vuoden 1922 lopulla Grandellin ystävän Paavo Talvelan houkuttelemana. Jääkärimajuri Paavo Talvela oli tuolloin töissä Suojeluskuntain Yliesikunnan liiketallanpanotoimiston päällikkönä. Parivaljakon työskentely tapahtui iltai-

¹⁸⁶ Rolf Hobson ja Tom Kristiansen, 2001, s. 42–49.

¹⁸⁷ Nimikirjaote, Grandell Leonard August Mathias, numero 39670, KA.

¹⁸⁸ Sama.

¹⁸⁹ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15.

sin vapaaehtoisuuden pohjalta Grandellin työpäivän päätteeksi.¹⁹⁰ Talvelan tehtävä, herrojen lämmin ystävyys, molempien jääkäritausta sekä Grandellille vajaan neljän vuoden aikana muodostunut ammattitaito loivat liikekannallepanojärjestelmän kehittämiseksi erinomaiset olosuhteet.

Talvelan aloitteen taustalla lienee ollut samanaikaisesti käynnissä ollut armeijan ja suojeluskuntajärjestön yhteistoiminnan tiivistäminen. Suojeluskuntajärjestölle etsittiin roolia armeijan rinnalla. Armeijan liikekannallepanotehtävän tukeminen oli entuudestaan tuttu yhteistyömuoto.¹⁹¹ Yleisesikunta tahtoi suojeluskunnan roolin kasvavan liikekannallepanossa ja tästä oli neuvoteltu kevään 1922 aikana.¹⁹² Yhteistyön tiivistämiseen oli halua ja tahtoa, mutta ilmeisesti ei oikein tiedetty miten.

Innostus liikekannallepanojärjestelmän kehittämiseen lopetti Grandellin siviiliuran lyhyeen. Suojeluskuntain ylipäällikkönä toiminut eversti Lauri Malmberg pyysi Grandellia suojeluskuntajärjestön palvelukseen. Grandellin mukaan päätös ei ollut vaikea.¹⁹³ Työ Suojeluskuntain Yliesikunnan sotilaallisen jaoston päällikkönä alkoi 15.3.1923.¹⁹⁴

Paavo Talvela kuvasi Grandellia mielikuvituksella ihmiseksi joka nojasi lennokkaat ajatuksensa tarkkaan harkintaan ja perinpohjaisuuteen.¹⁹⁵ Nyt lennokkaille ajatuksille oli tilausta. Norjalainen kutsuntalaitosmalli¹⁹⁶ yhdessä suojeluskuntajärjestön mukanaan tuomien mahdollisuuksien kanssa oli ajatustyön pohjana kun hän alkoi muotoilla ideaansa uudeksi liikekannallepanojärjestelmäksi.

Suojeluskuntain Yliesikunnassa laadittiin kesällä 1923 kaksi muistiota suojeluskuntajärjestön roolista armeijan tukena. Muistioissa todettiin, että armeijan tukeminen sodan sattuessa voidaan jakaa kahteen pääosaan. Nämä pääosat olivat armeijan liikekannallepanon helpottaminen ja osanotto maan rajojen puolustamiseen. Muistioita ei ole allekirjoitettu, mutta todennäköi-

¹⁹⁰ Muistio, Suojeluskuntain Yliesikunnan liikekannallepanotoimiston toiminta v.1922, 16.2.1923, Pk1542/5, KA ja Grandell Leonard, 1954, s. 1–15 sekä lyhennelmä Paavo Talvelan urasta, Pk1542/28, KA.

¹⁹¹ SKY, muistio, Minkä tähden suojeluskuntajärjestö on meillä vakinaisen armeijan rinnalla välttämätön, päivämäärättä, Pk1542/5, KA.

¹⁹² Suojeluskuntain Yliesikunnan liikekannallepanotoimiston toiminta v.1922, 16.2.1923, Pk1542/5, KA.

¹⁹³ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15.

¹⁹⁴ Nimikirjaote, Grandell Leonard August Mathias, numero 39670, KA.

¹⁹⁵ Muistikuvia L. Grandellin osuudesta puolustusvalmiutemme kehittämisessä, 9.12.1963, Pk1542/28, KA.

¹⁹⁶ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15. Grandell toteaa muistelmissaan: ”Det jag härunder inhämtande blev till betydande nytta för mig, då jag började utforma min idé”.

sesti Grandell oli molempien muistioiden takana. Hän oli saanut tässä vaiheessa valmiiksi alustavan ideansa uudesta liikekannallepanojärjestelmästä.¹⁹⁷

Muistiossa esitettiin, että kunkin sodanajan jalkaväkirykmentin tai prikaatin pataljoonan sodanaikainen täydennysalue jaettaisiin niin moneen suojeluskunta-alueeseen, kuin täydennysalueelta on perustettava B-joukon ja T-muodostelman jalkaväkikomppanioita. Näille suojeluskunta-alueille armeijan tuli antaa käyttöön perustettavien joukkojen runkohenkilöstön veran upseereita. Näitä upseereita oli tarkoitus käyttää rauhanaikana edellä mainittujen suojeluskunta-alueiden aluepäällikköinä.¹⁹⁸

Sodanaikana aluepäälliköt muodostaisivat alueiltaan heille käsketyn sodanajan yksikön. B-joukkojen ja T-muodostelmien osalta tämä merkitsi 157 aluepäällikölle tarvittavaa upseerivakanssia. Perustettavat yksiköt olivat tässä vaiheessa vain jalkaväkikomppanioita, konekiväärikomppanioita ja kevyitä tykkipattereita. Suojeluskunta-alueilta ei ollut vielä mahdollista perustaa aselajijoukkoja.¹⁹⁹

Suojeluskuntalaisten käytön osalta muistioissa korostettiin, että heistä oli mahdollista saada enemmän irti yhdessä. Tämän vuoksi A-joukkoon kuuluvat, samaan suojeluskunta-alueen suojeluskuntalaiset tuli sijoittaa sodanaikana samaan yksikköön. Niitä suojeluskuntalaisia joita ei käytetty A-joukossa, ajateltiin käytettävän perustettavien B-joukkojen ja T-muodostelmien kaaderina.²⁰⁰

Muistioiden aluejako pyrki huomioimaan väestön ja erityisesti suojeluskuntalaisten määrän eri alueilla. Järjestelyn perusteltiin nopeuttavan liikekannallepanoa, mahdollistavan harjoitusten järjestämisen, lisäävän joukkojen kiinteyttä ja edistävän luotettavan henkilöstön tasaista jakaantumista.²⁰¹

Muistiot jaettiin puolustusministerille, sotaväen päällikölle, Yleisesikunnan päällikölle ja tykistön tarkastajalle.²⁰² Yleisesikunnan päällikkö kenraalimajuri Enckell oli periaatteellisesti samaa mieltä ehdotuksen kanssa. Hän kannatti aluejakoa, mutta upseerien puutteen takia ei armeija pystynyt luovuttamaan esitettyjä 157 upseeria. Aktiiviupseereita irrotettaisiin vain

¹⁹⁷ SKY P.M. uutta aluejakoa sk:ssa ja sk. järjestön aktiiviupseerikaaderia, 2.7. ja 11.7.1923, Pk 1481/39,KA.

¹⁹⁸ Sama.

¹⁹⁹ Sama.

²⁰⁰ Sama.

²⁰¹ Sama.

²⁰² Raikkala Hannes, 1964, s. 20–21.

"siinä määrin kuin armeijan upseerilukumäärä sen sallii" ja muihin alueisiin määrättäisiin päälliköksi alueella asuva reservin upseeri. Sotaväen päällikön kenraaliluutnantti Wilkaman mielestä armeija ei upseerivajauksen vuoksi voinut luovuttaa upseereita lainkaan.²⁰³

Grandellin idean periaatteesta pidettiin, mutta se vaatii liikaa upseereita joista armeijallakin oli pula. Norjan matkaltaan Grandell oli omaksunut useita osatekijöitä alustavaan suunnitelmaansa. Tällaisia osatekijöitä olivat demografian huomioiminen ja alueellinen hajautettu perustaminen, jossa saman alueen miehet sijoitetaan samaan joukkoon. Norjan malliin hän oli lisännyt suojeluskuntajärjestön mukanaan tuoman mahdollisuuden vahvistaa yksiköiden kaaderia.

3.2.3. Puolustusrevisionin ehdotus

Valtioneuvosto asetti 26.11.1923 komitean tutkimaan maan silloisen puolustusjärjestelyn tarkoituksenmukaisuutta sekä tekemään ehdotuksen uudestijärjestelystä mikäli, siihen katsottiin olevan aihetta. Ehdotuksessa tuli ottaa huomioon maan taloudellinen kantokyky. Komiteasta käytettiin nimitystä puolustusrevisioni (puolustusrevisio) tai Hornborgin komitea puheenjohtajansa rehtori Eirik Hornborgin mukaan. Komiteaan kuului politikkoja²⁰⁴ ja sotilaita²⁰⁵. Politicoista Juho Niukkanen nimi on hyvä painaa mieleen myöhempää tapahtumien kehittymistä arvioitaessa.

Suojeluskuntajärjestöä puolustusrevisiossa edusti eversti Lauri Malmberg. Ilmeisesti juuri Malmbergin vaikutuksesta, Grandell ja Suojeluskuntain Yliesikunnan liikekannallepano-osaston päällikkö majuri Per Ole Ekholm kutsuttiin kuultaviksi asiantuntijoina puolustusrevision sotilasjaoston istunnossa 13.12.1923. Esittely kosketti suojeluskunnan käyttöä maanpuolustuksen tukena. Esittelyn perusteella sotilasjaosto päätti pyytää Suojeluskuntain Yliesikunnalta selvityksen kuinka paljon enemmän joukkoja suojeluskunta voisi asettaa toimimaan suojajoukkona nykyiseen tilanteeseen verrattuna.²⁰⁶ Grandell näki toimeksiannossa mahdollisuu-

²⁰³ Arimo Reino, Puolustusvoimien siirtyminen aluejärjestelmään 1930-luvulla, artikkeli kirjasta Tiede ja Ase, Helsinki 1987, s. 86, artikkeli löytyy, <http://ojs.tsv.fi/index.php/ta-test/article/download/45905/12032>.

²⁰⁴ Hornborgin (r) lisäksi poliitikkoja revisiossa edustivat K.V. Holma (kok.), E. Huttunen (sdp.), A. Kontu (ed.) V. Vesterinen (ml.). Holman tilalle revisioon tulivat ensin P. Pennanen ja myöhemmin A.H. Saastamoinen. Vesterisen korvasi myöhemmin J. Niukkanen, Juottonen Jorma, Materiaalisen suorituskyvyn kehittäminen Suomessa 1920–1939, artikkeli kirjasta Sotataloustietoutta VI, RT-Print Oy, Pieksämäki 1998, s. 32–33.

²⁰⁵ Alkuperäiset revision sotilasjäsenet oli kenraalimajuri M. Wetzer, jääkärieversti L. Malmberg, jääkärieverstiluutnantti H. Öhquist ja jääkärimajuri A. E. Martola, Juottonen Jorma, 1998, s. 32–33.

²⁰⁶ Raikkala Hannes, 1964, s. 20–21.

den esitellä hajautettuun perustamiseen liittyvää liikekannallepanoajatustaan puolustusrevisiolle.

Grandell laati puolustusrevisiolle kaksi ehdotusta maanpuolustuksen järjestelyiksi suojeluskuntajärjestön näkökulmasta. Ensimmäinen esitys (Förslag till armens organisation) oli päivätty 1.2.1924 ja toinen täydennetty esitys (ehdotus n:o 3 puolustuslaitoksen järjestelyksi) 17.5.1924.²⁰⁷

Grandellin ehdotuksessa **suojajoukkona** käytettiin rauhanajan joukko-osastojen koko sota-valmishenkilöstö ilman reserviläistäydennystä. Suojajoukkoa vahvennettiin neljällä suojeluskuntapataljoonalla rajan läheisyydessä olevista suojeluskunnista. Suojajoukkojen kokonaisvahvuus oli tällöin 23000 miestä.²⁰⁸ Suojajoukot sijoitettiin ehdotuksessa rajan läheisyyteen perustettaviin varuskuntiin.

Kenttäarmeija (kantajoukko) perustettiin esityksessä territoriaalisysteemin mukaan. Territoriaalisysteemissä joukkoja perustettiin lähes jokaisessa Suomen kunnassa. Perustaminen tapahtui alueella valmiiksi olevan suojeluskunnan aluepäällikön johdolla. Aluepäällikkö tai jos kunnassa perustettiin useampia yksiköitä, armeijan organisaatiosta nimetty upseeri toimi alueella perustettavan komppanian päällikkönä. Päälliköiden tuli luetteloida oman sodanajan joukkonsa henkilöstö. Yksiköiden materiaali oli säilytettävä perustamispaikkakunnilla. Perustamispaikaksi oli valittava tämän vuoksi kunnan tiheimmin asuttu kylä, yleensä kirkonkylä. Paikallisen suojeluskunnan reserviläiset muodostivat rungon perustettavaan joukkoon ja tukivat päällikköä liikekannallepanossa. Pataljoonan komentajista lähtien paikat täytettiin vakinaisesta armeijasta. Esityksessä territoriaalisysteemillä perustettavan kenttäarmeijan koko oli kuusi divisioonaa. Erikoisjoukot kuten ilmavoimat ja raskas tykistö perustettiin edelleen kaaderijärjestelmällä.²⁰⁹

Edellä kerrotun Grandellin kuvasi ehdotuksessaan seuraavasti: ”Rauhanaikainen armeija järjestetään ja sijoitetaan siten, että suurin osa siitä toimii sodan sattuessa suojajoukkona odottamatta miehistötäydennystä. Pääosa sodanaikaisesta armeijasta perustetaan ns. territoriaalisysteemin mukaan. Suurin piirtein käsittää tämä seuraavaa: Kenttäarmeijan eri komppanioiden ja patterien upseerit, aliupseerit ja miehistö pidetään rauhanaikana **luetteloituina** ja kutsutaan sodan sattuessa komppanian (patterin) **perustamispaikalle**, missä myös komppanian (patterin)

²⁰⁷ Förslag till armens organisation, 1.2.1924, T 4888/31 ja Ehdotus n:o 3 puolustuslaitoksen järjestelyksi, 17.5.1924, R 632/21 sekä R 632/5, KA.

²⁰⁸ Ehdotus N:o 3 puolustuslaitoksen järjestelyksi, 17.5.1924, R 632/21, KA, lihavoinnit ovat tutkijan tekemiä.

²⁰⁹ Sama, tekstin lihavoinnit ovat tutkijan tekemiä.

rin) **varusteet** ovat. **Rungon** näissä territoriaalikomppanioissa ja -pattereissa muodostavat ne **suojeluskuntalaiset**, jotka asevelvollisuusikäluokkansa perusteella kuuluvat komppaniaan (patteriin). Maa jaetaan tarpeelliseen määrään **luetteloimisalueita** (yksi kutakin komppaniaa ja patteria kohti). Luetteloita pitää aktiiviupseeri, joka asuu alueellaan ja samalla toimii suoje-luskunta-aluepäällikkönä. Sodanaikaisen kenttäarmeijan komppania- ja patteripäälliköt ovat siis jo rauhanaikana olemassa: Kenttäarmeijan korkeimmat upseeritoimet (pataljoonan ja pat-teriston komentajista ylöspäin) sekä adjutanttien vakanssit täytetään rauhanaikaisen seisovan armeijan upseereilla, joukkueenjohtajien vakanssit reservissä olevilla upseereilla.²¹⁰

Grandellin ehdotuksen lisäksi revisiolla oli käytettävissä myös Wetzlerin komitean mietintö ja voimassa olleen puolustuslaitoksen järjestelyn kuvaus.²¹¹ Nämä vaihtoehdot käsittivät koko puolustuslaitoksen järjestelyn. Grandellin ehdotuksen painopiste taas oli joukkojen liikekan-nallepanon perustamisjärjestelyissä. Liikekannallepanojärjestelmän pohjaksi oli käytännössä vain kaksi vaihtoehtoa – kaaderiperustamisjärjestelmä tai Grandellin territoriaalisysteemi.²¹²

Alkuvaiheessa Grandellin ehdotuksella oli keskeinen rooli puolustusjärjestelmän vaihtoehtoja punnittaessa. Ilmeisesti keskeisen roolinsa vuoksi hänet nimitettiin puolustusrevision suoje-luskuntajärjestön edustajaksi 5.6.1924 valtioneuvoston jäseneksi siirtyneen eversti Malmber-gin tilalle²¹³. Puolustusrevision sotilasjäsenet suhtautuivat Grandellin ehdotukseen hyvin epä-levästi, mutta siviilijäsenet ja puheenjohtaja Hornborg tukivat ehdotusta. Vastustuksen syytä oli useita, mutta eniten epäiltiin säilyisikö suojeluskuntajärjestö tulevaisuudessa olemassa tai mitä takeita sen säilymisestä ylipäätään oli.²¹⁴

Ilmeisesti vuoden 1924 kesällä Yleisesikunnan päällikkö kenraalimajuri Enckell kutsui Gran-dellin puheilleen. Esitystä territoriaalisysteemistä ei esiteltäisi puolustusneuvostolle. Yleisesi-kunnan päällikön mielestä oli väärin uhrata voimia ja aikaa sellaisen ehdotuksen kehittämi-seen jota sotilasjohto ei kuitenkaan tulisi hyväksymään.²¹⁵ Asiaa tutkineen eversti Tervasmäen mukaan Grandell on haastattelussa maininnut kenraali Enckellin painostaneen häntä peruut-tamaan esityksensä puolustusneuvostolle, koska Enckellin mukaan mikään muu kuin kaaderi-järjestelmä ei voinut taata liikekannallepanon varmuutta.²¹⁶

²¹⁰ Ehdotus N:o 3 puolustuslaitoksen järjestelyksi, 17.5.1924, R 632/21, KA, lihavoinnit ovat tutkijan tekemiä.

²¹¹ Wetzlerin komitean ehdotus, Puolustus suunnitelma n:o 2, R 632/4, KA.

²¹² Raikkala Hannes, 1964, s. 23.

²¹³ Sama, s. 22–24.

²¹⁴ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15.

²¹⁵ Raikkala Hannes, 1964, s. 24.

²¹⁶ Tervasmäki Vilho, Alueellisen liikekannallepanojärjestelmän syntyvaiheet 1920- ja 1930-luvuilla, artikkeli kirjasta, Sotahistoriallinen seura ja sotamuseo, vuosikirja VIII, s. 57.

Enckellin nuivan suhtautumisen syitä Grandellin ehdotukseen voi vain arvailla. Suomen silloinen puolustus suunnitelma oli Enckellin käsialaa ja hän oli yrittänyt parantaa liikekannallepanon nopeutta kaaderijärjestelmän pohjalta vuoden 1920 puolustuslaitoksen uudelleenjärjestelyssä siirtämällä joukko-osastoja paremmin keskitettäväksi sotänäyttämölle²¹⁷. Hän oli edellisenä vuonna suhtautunut myönteisesti Grandellin ideaan. Ehkä uudessa järjestelmässä oli Enckellin mielestä yksinkertaisesti liikaa epävarmuustekijöitä. Venäläisen koulutuksen läpikäyneenä upseerina²¹⁸ kaaderijärjestelmä oli hänelle tuttu ja turvallinen. Territoriaalijärjestelmän menestymismahdollisuuksia ei parantanut samaan aikaan suunniteltu jääkäreiden irtisanoutumishanke²¹⁹ yhdessä Grandellin jääkäritaustan kanssa. Olihan hankkeen yhtenä päämääränä Enckellin syrjäyttäminen.²²⁰

Grandell peruutti ehdotuksensa erilaisten verukkeiden varjolla ja sai puolustusrevision muuttamaan kantaansa territoriaalijärjestelmään.²²¹ Revisionin myöhempi työ tehtiinkin Wetzlerin komitean mietinnön pohjalta. Liikekannallepanojärjestelmänä revisionin ehdotuksessa säilyi kaaderijärjestelmä. Puolustusrevisionin esitys valmistui reilun kahden vuoden työskentelyn jälkeen 11.1.1926.²²² Ehdotuksista pääosa jäi toteutumatta. Perustaminen säilyi edelleen kaaderiperusteisena. Grandellin territoriaalijärjestelmä näytti painuvan unholaan.

Territoriaalijärjestelmän kokemasta vastatuulesta huolimatta Grandell jatkoi hajautettuun perustamiseen liittyvien asioiden tutkimista. Puolustusrevisionin jäsenyysaikana Grandell teki opintomatkan 14.6.–7.7.1924 Sveitsiin tutustuakseen maan armeijajärjestelyyn²²³. Matka oli todennäköisesti tarkoitettu syventämään hänen tietämystään territoriaalijärjestelmästä. Olihan Norjasta saatu esimerkki peräisin nimenomaan Sveitsistä.

²¹⁷ SM, K.D.N:o367, 20.Y.1. Sal. Käsky armeijan uudelleenjärjestelyn toimeenpanemisesta, 5.11.1920, Pk1481/37, KA ja Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa II, 1986, s. 87.

²¹⁸ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 373.

²¹⁹ Grandell oli mukana kokouksessa jossa irtisanoutuminen päätettiin ja oli valmis irtisanoutumaan, Pöytäkirja jääkäreiden kokoontumisesta keskustelemaan armeijassa vallitsevista epäkohdista, 2–3.1.1924, Pk1542/6, KA.

²²⁰ Talvela Paavo, 1976, s. 60–61.

²²¹ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15.

²²² Puolustusrevisionin mietintö, 11.1.1926, R 632/2 ja R 632/3, KA sekä Grandell Leonard, kenraaleiden radiopuheita, 8.6.1958, Pk 943, KA.

²²³ Nimikirjaote, Grandell Leonard August Mathias, numero 39670, KA.

3.2.4. Kyösti Kallion komitea

Palvelusajan pituus ja puolustusvoimien järjestely sodan ja rauhanaikana olivat keskeisessä osassa Wetzlerin määrävahvuuskomitean mietinnössä ja puolustusrevision työssä. Asioista ei päästy yhteisymmärrykseen. Puolustusmenojen pienentämistä ja palvelusajan lyhentämistä vaadittiin eduskunnassa useaan otteeseen. Hallitus asetti uuden komitean tutkimaan Kyösti Kallion johdolla palvelusajan lyhentämistä 4.6.1927. Jäseniksi komiteaan määrättiin professori Alexander Leonard Hjelmman, pankinjohtaja Eero Rydman, eversti Kurt Martti Wallenius ja kansanedustajat Johan Fredrik Aalto, Johannes Klockars, Juho Niukkanen ja Mikko Puittinen. Komitean sihteerinä toimi majuri Eero Rihtniemi. Komitea sai työnsä päätökseen runsaan vuoden kuluttua 11.7.1928.²²⁴

Mietinnössään komitea totesi, ettei asevelvollisuusajaa voinut lyhentää. Vuoden 1922 asevelvollisuuslain palvelusajat tuli säilyttää ennallaan. Sen sijaan komitea näki tarpeelliseksi selvittää mitä mahdollisuuksia oli siirtyä ”territoriaalijärjestelmään”. Territoriaalijärjestelmään siirtyminen ja sen tutkiminen ehdotettiin annettavaksi asiantuntijalle, joka voisi antautua työhön kokonaan.²²⁵

Erityisen voimakkaasti asiaa ajoi komitean työskentelyaikana valtionvarainministerinä toiminut Juho Niukkanen. Hän oli toiminut puolustusrevision jäsenenä ja Grandellin ehdotus territoriaalijärjestelmästä oli hänelle tätä kautta tuttu.²²⁶ Niukkanen totesi eduskunnassa, että puolustuslaitoksen on luovuttava itsepintaisesti pitämästä kiinni nykyisestä saksalais-venäläiseen malliin järjestetystä kaaderi- eli kantamuodostelmajärjestelmästä ja siirryttävä niin sanottuun territoriaali- aluejärjestelmään ainakin mahdollisimman suuressa määrin.²²⁷ Vahvalla esiintullollaan Niukkanen tavoitteli säästöjä puolustuslaitoksessa ja arveli aluejärjestelmän mahdollistavan palvelusajan lyhentämisen.²²⁸ Hallitus teki asiasta päätöksen komitean mietinnön mukaisesti 14.8.1928. Päätöksen perusteella puolustusministeriö määräsi tutkimustehtävään operatiivisella puolella kannuksensa ansainneen everstiluutnantti Aksel Fredrik Airon.²²⁹

²²⁴ Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa III, 1987, s. 82.

²²⁵ Asevelvollisuusajan lyhentämismahdollisuuksia koskeva mietintö osat I–III, T22520/Hh84, KA ja Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa III, 1987, s. 82.

²²⁶ Grandell Leonard, radiopuheen litterointi, 8.6.1959, kenraaleiden radiopuheita, Pk 943, KA.

²²⁷ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 373 ja Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa III, 1986, s. 82 sekä Raikkala Hannes, 1964, s. 26–27.

²²⁸ Grandell Leonard, radiopuheen litterointi, 8.6.1959, kenraaleiden radiopuheita, Pk 943, KA.

²²⁹ Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa III, 1987, s. 82.

Voidaan oikeutetusti kysyä, miksi tutkimustehtävään ei valittu tuolloin Yleisesikunnassa työskennellyttä järjestely- ja liikekannallepano-osaston päällikköä (Os.1) everstiluutnantiksi ylennettyä Leonard Grandellia? Olihan hän esitellyt ajatuksen aluejärjestelmästä ensimmäisenä puolustusrevisiolle. Syy järjestelyyn oli yksinkertainen. Käytännössä valinnan tutkijasta teki Yleisesikunnan päällikkönä tuolloin toiminut ja Kallion komiteassa jäsenenä ollut eversti Kurt Martti Wallenius. Grandellin ja Walleniuksen henkilösuhteita leimasi paha luottamuspuola. Luottamuspuolan lisäksi Wallenius tiesi Grandellin vastustavan tutkimusaiheena olevaa palvelusajan lyhentämistä jo valmiiksi.²³⁰

3.2.5. A.F. Airon tutkimus

KUVA 7: Aksel Fredrik Airo

Airo sai vuoden aikaa tutkimuksen tekemiselle. Työrauhan mahdollistamiseksi hänet komennettiin muodollisesti opettajaksi Sotakorkeakouluun, mutta todellisuudessa hän suoritti 15.9.1928–30.10.1929 välisenä aikana ”valtioneuvoston antaman erikoistehtävän armeijan uudelleenjärjestely- ja palvelusaikakysymyksessä”. Airo luovutti valtioneuvoston tilaaman selvitystyön puolustusministeri Niukkaselle vuoden 1929 lokakuussa. Tutkimuksen laatimisessa Airoa avusti majuri Ilmari Karhu.²³¹

Tutkimukselle oli annettu nimi ”Aluejärjestelmä” ja sisäsivu oli otsikoitu kuvaavammin ”Aluejärjestelmän luonteisen puolustuslaitosjärjestelmän soveltu-

vaisuudesta ja kustannuksista silmällä pitäen maan puolustuslaitokselle asetettavia vaatimuksia ja vakinaisen palvelusajan lyhentämisen mahdollisuuksia”.²³² Airon tutkimus perustui miehistön yhdeksän kuukauden palvelusaikaan ja johtajien 12 kuukauden palvelusaikaan.²³³

Airon tutkimuksessa koko rauhan ajan armeijaa oli tarkoitus käyttää suojajoukkona. Rauhanajan armeija muodostettiin varusmiespalvelusta suorittavista sotilaista, mutta palvelusajan lyhentämisen vuoksi suojajoukon määrä jäi niin pieneksi, että sitä oli vahvennettava värvätyil-

²³⁰ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15.

²³¹ Turtola Martti, Aksel Fredrik Airo – Taipumaton kenraali, Otava, Keuruu 1997, s. 90.

²³² Airo A.F, Tutkimus, Aluejärjestelmä, T 19636/Tutkielmia 1929–1932, KA.

²³³ Sama.

lä. Värvättyjä oli palkattava yli kolmetuhatta, jotta Yleisesikunnan minimivaatimus suoja-joukkovahvuudeksi täyttyi.²³⁴ Samalla kaikille tuli selväksi yhdeksän kuukauden palvelusajan muutoksen mukanaan tuomat vaikeudet.

Tutkimuksessa rauhanajan armeija organisoitiin kouluttavaksi divisioonaksi, jossa oli kolme prikaatia. Kouluttava divisioona sijoitettiin itärajan alueelle valmiiksi suojaamaan liikekannallepanoa. Näin kouluttava divisioona oli koko ajan sotavalmis pääuhkan suuntaan koulutuksen, henkilöstönsä ja kalustonsa osalta ilman reserviläistäydennystä. Aselajijoukkoja Airo ehdotti koulutettavaksi koottuna yhdessä paikassa, eikä niitä sijoitettu jalkaväkiprikaateihin. Tykistö-prikaati sijoitettiin Viipuriin, pioneerit Korialle ja Kellomäelle sekä viestipataljoona Kouvo-laan. Suojajoukkoa vahvennettiin sivusuunnassa (Laatokan pohjoispuolella) rajavartiostoista perustettavilla rajansuojelupataljoonilla. Rajansuojelupataljoonat oli tarkoitus perustaa alueellisella liikekannallepanojärjestelmällä rajavartiostojen läheisyydestä. Airon suunnitelman suojajoukkojen vahvuus oli 20 866 miestä. Liikekannallepanon suojaamisen päätyttyä ja mahdollisen vetäytymisen jälkeen suojajoukolla oli tarkoitus vahvistaa kotiarmeijan kouluttajavoimia sekä lopusta tehtiin Päämajan reservi.²³⁵ Kenttäarmeijan koko oli yhdeksän divisioonaa ja sen liikekannallepano toteutettiin aluejärjestelmällä. Kenttäarmeijan perustamisesta vastasi aluejärjestö. Erikoisjoukot kuten ilmavoimat ja raskas tykistö perustettiin kaaderijärjestelmällä.²³⁶

Aluejärjestö jaettiin alueisiin sodanajan armeijan kokoonpanon mukaan. Aluejärjestön kolme sotilasmaakuntaa perustivat yhtä monta armeijakuntaa. Jokainen sotilasmaakunta jaettiin kolmeen sotilasläänin, jotka perustivat armeijakunnan kolme divisioonaa. Sotilasläänit taas jaettiin kolmeen sotilaspiiriin joiden perustamisvastuulle tuli kullekin rykmentti. Sotilaspiirit jaettiin vielä kolmeen sotilasalueeseen, rykmentin pataljoonien perustamista varten. Aluejärjestö piti näin ollen sisällään kolme sotilasmaakuntaa, yhdeksän sotilasläänin, 27 sotilaspiiriä ja 81 sotilasaluetta. Aselajiyksiköt muodostettiin divisioonaa varten koko sotilasläänin alueelta ja armeijakuntaa varten koko sotilasmaakunnan alueelta. Aluejärjestön henkilöstömääräksi Airo oli laskenut tarvittavan 1056 upseeria, 3 lääkäriä ja 918 siviilihenkilöä.²³⁷

Itse aluejärjestön toiminnan Airo kuvaa tutkimuksessaan lyhyesti menemättä yksityiskohtiin. Kaikki Airon aluejärjestöstä tutkimuksessaan kirjoittama on seuraavassa lainauksessa: ”Muodon aluejärjestelmälle antaa näin ollen liikekannallepanon yhteydessä välittömästi muodostettava kenttäarmeija. Maa on tämän kenttäarmeijan mukaisesti jaettava sen eri yksiköitä, patal-

²³⁴ Airo A.F, Tutkimus, Aluejärjestelmä, T 19636/Tutkielmia 1929–1932, KA.

²³⁵ Sama.

²³⁶ Sama.

²³⁷ Sama.

joonia, rykmenttejä jne., vastaaviin osiin ottamalla jakoperustaksi liikekannallepanossa alueelta saatava elävän voiman ns. **väestösuhde**. Paitsi väestösuhdetta on tässä jaossa luonnollisesti huomioonotettava **liikenneolosuhteet** toiselta alueelta eri osista liikekannallepanokeskuksiin ja toisaalta liikekannallepanokeskuksista kenttäarmeijan keskitysalueille. Alueittain suoritettavan liikekannallepanon edellytyksenä on, että perustettavan **yksikön varusteet varastoidaan** alueen keskukseen ja kullekin alueelle **kiinnitetään päällystöhenkilökunta**, joka on välttämätön yksikön perustamisessa ja johtamisessa. Näin muodostuu tästä erillinen osa puolustuslaitosta, jota osaa tässä mietinnössä tullaan nimittämään aluejärjestöksi.

Kuten edellisestä on käynyt ilmi, on aluejärjestön perimmäisenä tarkoituksena kenttäarmeijan luominen, mutta on huomattava, että aluejärjestön suoritettavaksi sopivat monet muutkin tehtävät. Tällaisista tehtävistä mainittakoon ensiksi kaikki ne jotka nykyään kuuluvat kutsuntalaitokselle. Viimeksi mainittu laitos on näin ollen poistettavissa. Lisäksi aluejärjestön tehtäväksi on jätettävä **reservi- ja nostomiesharjoitukset**, aliupseereiden kertaus ja jatkokoulutus, ennemmin tai myöhemmin välttämättömäksi käyvä nuorison ennakkovalmennus, vapaaehtoisten maanpuolustusjärjestöjen toiminnan johtaminen ja tukeminen, alueellisen puolustuksen (ilma ja kaasua) järjestäminen jne. Tämän kaiken huomioon ottaen ja tietäen mikä valtava työ on liikekannallepanon yksityiskohtainen valmistelu jo yksistään armeijan osalta, puhumattakaan tämän valmistelun ulottamisesta maan teollisuuteen ja elinkeinoelämään, sekä lisäämällä liikekannallepanovalmisteluun sitä seuraavan armeijan keskityksen ja ensimmäisten operaatioiden edellyttämät valmistelutyöt, on helppo todeta, että kaiken tämän suorittamiseksi vaaditaan huomattava koneisto. Mainittakoonpa jo tässä yhteydessä, että myöhemmin esitettävissä yksityiskohtaisissa laskelmissa aluejärjestön henkilökunnan vahvuudeksi onkin perustaksi voitu ottaa suoritettava työ samalla kun on todettu, että tämän työn vaatima henkilökunta sopivasti järjestettynä myös voi tyydyttää liikekannallepanon kenttäarmeijan välittömän tarpeen.

Edellyttäen tällaisen järjestelyn varastoineen ja päällystöhenkilökuntineen toteutettuna sekä ottamalla lisäksi huomioon, että asevelvollisuutensa suorittaneet voivat jäädä määrättyksi ajaksi **disponibiliteettiin** ja siis käytettäväksi liikekannallepanokeskuksissa ennen liikekannallepanon julistustakin, ei voitane tulla muuhun tulokseen kuin että liikekannallepanon suoritus on näin taattu, ja voidaanpa sanoa, että suorituksen varmuus tulee nykyistä huomattavasti suuremmaksi. Toisaalta savutetaan tällaisen järjestelyn kautta vielä se etu, että liikekannallepano alueisiin desentralisoituna **ei edellytä suurempia liikekannallepanokuljetuksia**. Rautateiden massakäyttö tulee siis kysymykseen vasta keskityskuljetuksissa, jotka nekin lienevät helpommin järjestettävissä. Nämä seikat huomioon ottaen tuntuu todennäköiseltä, että keskityksen nopeudessa tämän järjestelmän kautta jotakin voitettaisiin. Joka tapauksessa antavat järjestelmässä helposti toimeenpantavat koeliikekannallepanot konkreettisemmän perusta esim.

Yleisesikunnan aikalaskelmille ja näihin perustuvalla keskityksellä. Vähäiseksi ei liioin ole arvioitava sitä etua, että aluejärjestön puitteissa voidaan helposti ja suuremmilla kustannuksilla toimeenpanna **reserviläisten kerta- ja jatkokoulutus**. Tämän lisäksi on vielä huomioitava, että nykyisessä järjestelmässä liikekannallepano ulottuu ainoastaan joukko-osastoihin. Mutta jo nyt ja yhä enemmän tulevaisuudessa liikekannallepanon ja sen valmistelutöiden on kohdistettava huomiota laajemmalle. Mainitkaamme esimerkkinä paikallisen puolustuksen kaasu- ja ilmahyökkäyksiä vastaan. Aluejärjestön puitteissa on liikekannallepano myös sanan laajemmassa merkityksessä valmisteltavissa ja toteutettavissa.”²³⁸ Suojeluskuntia ei Airon ehdottamassa aluejärjestelmässä käytetty mitenkään hyödyksi. Aluejärjestelmän henkilöstö tuli puhtaasti puolustuslaitoksen organisaatiosta.²³⁹

3.2.6. Yleisesikunnan ja majuri Brücknerin lausunnot Airon tutkimuksesta

Puolustusministeriö pyysi Yleisesikunnalta lausuntoa Airon tutkimuksesta 18.11.1929.²⁴⁰ Puolustusministeriö kehotti kiinnittämään huomiota siihen, miten uuden järjestelmän aiheuttamia menoja voitaisiin supistaa.²⁴¹

Samaan aikaan valmisteltiin myös uutta asevelvollisuuslakia. Olihan asevelvollisuusajan muutos Aironkin tutkimuksen tärkein osa-alue. Asevelvollisuuslaki ja puolustuslaitoksen uudelleenjärjestely liittyivät kiinteästi toisiinsa. Niinpä Yleisesikunta päätti vastata samalla kertaa näihin molempiin asioihin. Yleisesikunnan vastaus viipyi lähes viisi kuukautta ja oli päivitytty päivämäärälle 7.4.1930. Syyksi pitkään vastausaikaan Yleisesikunta kertoi vastausta varten tarvittun perusteellisen tutkimustyön.²⁴²

Yleisesikunnan vastauksen laatimisesta vastasi everstiluutnantti Grandellin johtama liikekannallepano ja järjestelyosasto (Osasto 1).²⁴³ Vastausta valmisteltaessa Grandell oli saanut mahdollisuuden tehdä tutkimuksen aluejärjestelmän soveltamisesta Airon tutkimuksen mukaiseen yhdeksän divisioonan kenttäarmeijaan ja olemassa olleen asevelvollisuuslain mukaisiin palvelusaikoihin. Hänen puolustusrevisiolle tekemänsä ehdotus ei ollut enää vertailukelpoinen Airon tutkimukseen, sillä se perustui kuuden divisioonan kenttäarmeijaan. Työ oli mittava ja

²³⁸ Airo A.F, Tutkimus, Aluejärjestelmä, T 19636/Tutkielmia 1929–1932, KA.

²³⁹ Sama.

²⁴⁰ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 376, katso myös viite nro 69 sivulla 589.

²⁴¹ Sama, s. 378.

²⁴² YE. Os1.järjsto N:o99/VIII/sal, 7.4.1930, Pk 1481/47, KA.

²⁴³ Sama, asiakirjan postimerkissä on teksti ”Osasto 1”.

tutkimus tehtiin tiiviissä yhteistyössä Suojeluskuntain Yliesikunnan kanssa. Tärkeimpänä yhteistyötahona toimi tällöin liikekannallepanoasioista Yliesikunnassa vastannut everstiluutnantti Aarne Snellman.²⁴⁴ Airo oli käsitellyt aluejärjestöä hyvin pintapuoleisesti ja suojeluskuntajärjestöä hän ei ollut käsitellyt lainkaan. Syventävälle käsittelylle oli varmasti perusteensa.

Airon tutkima palvelusaika oli Grandellista liian lyhyt. Hänen mielestään entiset palvelusajan pituudet olivat liikekannallepanon kannalta vähimmäispituuksia. Yleisesikunnan päällikkö Wallenius taas oli kallistumassa Airon tutkimaan yhdeksän kuukauden palvelustaikaan ja isoon värvättyyn joukkoon. Grandellin mielestä Wallenius oli ”myynyt itsensä” ministeri Niukkaselle. Muuttaakseen asioiden vääjämättömältä näyttävää kulkua, hän meni sotaväen päällikön kenraalimajuri Aarne Sihvon puheille. Hän perusteli Sihvolle sen aikaisen asevelvollisuusajan säilyttämistä ja pyysi Sihvoa kutsumaan myös Walleniuksen kuultavaksi. Tuosta tilaisuudesta kehkeytyi suomalaisen puolustusvalmiuden kannalta merkittävä hetki. Kuultuaan molemmat mielipiteet Sihvo sanoi harkitsevansa asiaa seuraavaan päivään. Seuraavana päivänä Sihvo kutsui Walleniuksen luokseen ja käski lisätä lausuntoon vaatimuksen sen hetken asevelvollisuusajan säilyttämisestä.²⁴⁵ Tämä vaatimus sisältyikin Yleisesikunnan vastaukseen, vaikka erittäin monisanaisesti perusteltuna.²⁴⁶

Yleisesikunta totesi Airon tutkimuksen ja asevelvollisuuslakiehdotuksen olevan luonnoksia. Tästä syystä Yleisesikunta ei pitänyt mahdollisena niiden toteuttamista sellaisenaan, vaan **puolustuslaitokselle oli laadittava uusi järjestelysuunnitelma sekä uusittava puolustuslaitosta koskeva lainsäädäntö**. Tutkimustyönsä perusteella Yleisesikunta kertoi pystyvänsä antamaan lausunnon ehdotusten toteuttamismahdollisuuksista ja pääasiallisista puutteellisuuksista.²⁴⁷

Yleisesikunta löysi Airon esityksestä kehitettävää, mutta isojen periaatteiden osalta se oli samaa mieltä mietinnön kanssa. Palvelusaikaa lyhennettäessä suojajoukot on vahvistettava värvätyillä suurin piirtein Airon ehdottamaan vahvuuteen ja kenttäarmeija on pantava liikekannalle aluejärjestelmällä.²⁴⁸

Aluejärjestöön ei Yleisesikunnan mukaan tarvittu kuin puolet Airon ehdottamasta upseerimäärästä. Kenttäarmeijakin tarvitsi siellä palveluksessa olevia upseereita. Yleisesikunnan

²⁴⁴ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15, katso myös, YE Os1.järjsto N:o 99/VIII/sal, 7.4.1930, Pk 1481/47, KA.

²⁴⁵ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15.

²⁴⁶ YE. Os1. Järj, N:o99/VIII/sal, 7.4.1930, Pk 1481/47, KA.

²⁴⁷ Sama, tekstin lihavointi on tutkijan tekemä.

²⁴⁸ Sama.

mielestä aluejärjestelmällä perustettavan kenttäarmeijan upseerikaaderi oli sodanaikana täydennettävä kolmea eri tietä:

1. aluejärjestössä palvelevista,
2. suojeluskuntajärjestössä palvelevista ja
3. kouluttavasta divisioonasta aluejärjestöön liikekannallepanossa tai jo sodanuhka-aikana siirtyvistä upseereista.²⁴⁹

Edellä mainittu kolmesta paikasta täydennettävä kenttäarmeijan upseerimäärä, ei kuitenkaan vielä riittänyt täyttämään sodanajan upseerikaaderin tarvetta. Yleisesikunta esitti vajeen paikkaamista ruotsalaisen mallin mukaan palkatuilla reservitoimilla (viroilla) sekä upseereiden, että aliupseereiden osalta.²⁵⁰

Yleisesikunta tahtoi pienentää liikekannallepanossa kouluttavan divisioonan perustamiin suojajoukkoihin sijoitettavaa upseerimäärää tuntuvasti. Näitä upseereita oli käytettävä aluejärjestön perustamisessa sodanajan (kenttäarmeijan) joukoissa. Näin vältettiin kaiken upseeriston valioaineksen uhraaminen liikekannallepanon suojaamisessa.²⁵¹ Yleisesikunta asettui tässä asiassa samalle kannalle kuin saksalainen majuri Wilhelm Brückner jolta puolustusministeriö oli pyytänyt myös lausunnon. Brückner kritisoi sitä, että rauhan ajan maavoimat oli lähes kokonaisuudessaan sijoitettu Karjalan Kannakselle. Hänen mielestään ei ollut järkevää, että 40 % aktiiviupseerikunnasta oli suojajoukoissa ja lähes koko aktiivialiupseerikunta käytettiin sodan ”johdanto”-tehtävään, kun sitä tarvittiin koko sodan johtamiseen.²⁵²

Brückner olisi täydentänyt suojajoukkoa rajaseudun suojeluskunnilla. Suojeluskuntajärjestön moraalista merkitystä ei hänen mielestään tullut aliarvioida, sillä ”kun kansa tullaan kutsu-
maan aseisiin, muodostavat suojeluskunnat puitteet, moraalisesti kiinteän ja asekelpoisen rungon sodanajan armeijassa”.²⁵³

Yleisesikunta oli suojeluskuntajärjestön käytöstä samoilla linjoilla Brücknerin kanssa. Kenttäarmeijan perustettavien joukkojen runko tuli muodostaa suojeluskuntalaisista. Yleisesikunta piti välttämättömänä, että suojeluskuntajärjestö luovutti sodanaikana ja reserviharjoituksiin kenttäarmeijan yksikölle kaaderin perustettavan joukon rungoksi. Joukon sisäinen lujuus saatiin aikaan reserviharjoituksissa joihin tuli komentaa myös kouluttavan divisioonan sijoitettu

²⁴⁹ YE Os1. Järj, N:o99/VIII/sal, 7.4.1930, Pk 1481/47, KA.

²⁵⁰ Sama.

²⁵¹ Sama.

²⁵² Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 376–377.

²⁵³ Sama.

henkilöstö. Yleisesikunta piti reservi- ja nostomiesharjoituksia pakollisina uudelleenjärjestelyn onnistumiselle. Suojeluskuntajärjestön aluejako tuli Yleisesikunnan arvion perusteella mukauttaa aluejärjestöä vastaavaksi. Upseeritarpeen täydentämisen ja kenttäarmeijan yksiköiden kaaderirungon perustamisen vuoksi Yleisesikunta piti suojeluskuntajärjestöä aluejärjestelmän toteuttamisen edellytyksenä.²⁵⁴

Kutsuntojen järjestäminen tuli antaa aluejärjestön huoleksi, kuten Airo oli ehdottanut. Yleisesikunta tarkensi perusajatusta siten, että aluejärjestön oli järjestettävä vuosittain valvontakouksia, jotta joukkojen luettelointi saadaan pidettyä ajan tasalla.²⁵⁵

Materiaalin hajauttamisesta aluejärjestölle Yleisesikunta oli Airon kanssa samaa mieltä. Ainoa epäily koski materiaalivarastojen suuruutta. Airo oli ehdottanut materiaalin jakamista pataljoonan kokoisille perustamispaikoille. Yleisesikunta arveli rykmentin varaston olevan ehkä sopivampi koko. Ilman tarkempaa laskelmaa kuljetusmahdollisuuksista ja rautateiden kapasiteeteista se ei kuitenkaan halunnut lukita vielä kantaansa.²⁵⁶ Grandell kannatti myös pataljoonaa parempana kokona perustamispaikoille, mutta joutunut taipumaan yleisen mielipiteen kallistuttua rykmentti kokoon.²⁵⁷

Yleisesikunta yhtyi Airon ajatukseen disponibiliteetin käyttöönotosta. Ajatus disponibiliteettijärjestelmästä oli peräisin Ranskan ja Venäjän (ja Viron) armeijoista. Disponibiliteetilla tarkoitettiin järjestelyä, jossa varusmiestä ei siirrettykään varusmiespalveluksen päätteeksi reserviin, vaan hän oli lomalla määrävuosien ajan. Tuona aikana varusmies voitiin kutsua palvelukseen jo sodanuhka-aikana. Palvelukseen kutsumiseen ei näin ollen tarvittu reserviharjoitusta tai liikekannallepanon julistamista. Järjestelyä Yleisesikunta piti tarpeellisena aluejärjestön liikekannallepanon valmistelussa, jolloin joukkoa käytettiin perustamispaikan valmistelutöihin. Disponibiliteettijoukolla vastaanotettiin perustamispaikalle saapuvat joukot ja hevoset, järjestettiin joukolle jaettava materiaali sekä huolehdittiin majoitus-, muonitus- sekä vartiointijärjestelyistä. Toinen disponibiliteettijoukon käyttötarkoitus oli perustaa suojajoukkojen huolto- ja kuljetusyksiköitä, joita ei voitu ylläpitää rauhan aikana.²⁵⁸

Yleisesikunnan lausunnossa mainittujen asioiden lisäksi majuri Brückner kiinnitti huomiota Lotta Svärd järjestön käyttöön ja toiminnan salaamiseen liikekannallepanossa. Lotta Svärd

²⁵⁴ YE Os1. Järj, N:o99/VIII/sal, 7.4.1930, Pk 1481/47, KA ja Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 376–377.

²⁵⁵ YE Os1. Järj, N:o99/VIII/sal, 7.4.1930, Pk 1481/47, KA.

²⁵⁶ Sama.

²⁵⁷ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15.

²⁵⁸ YE Os1. Järj, N:o99/VIII/sal, 7.4.1930, Pk 1481/47, KA.

järjestöä voitiin Brückner mukaan käyttää perustana naisten liikekannallepanolle. Liikekannallepanon salaamisen osalta Brückner pelkäsi, ettei aluejärjestön kaavamaista pataljooniin asti ulottuvaa jakoa ei voinut pitää salassa. Kaavamaisesta rakenteesta johtuen siitä oli helppoa luettavissa sotavahvuus ja sotajaotus.²⁵⁹

Yleisesikunta halusi lausunnossaan suojeluskuntajärjestön aluejaon vastaavan aluejärjestön aluejakoa. Brückner halusi tämän lisäksi, että aluejärjestelmää rakennettaessa maan siviilialinnollinen jako ja järjestely otetaan huomioon. Aluejärjestön tuli mukautua tähän jakoon.²⁶⁰

Edellä tarkasteltuja lausuntoja luettaessa on tarpeellista ymmärtää, että Wilhelm Brückner ja Leonard Grandell tunsivat toisensa hyvin. Brückner oli aikaisemmin toiminut suomalaisille upseereille Saksassa järjestetyn yleisesikuntaupseerikurssin johtajana.²⁶¹ Hänet kutsuttiin yleisesikuntaupseerikoulutuksen päätyttyä taktiikan opettajaksi Suojeluskuntien päällystökouluun Tuusulaan vuonna 1925.²⁶² Brückner toimi opettajana myös suojeluskuntajärjestön komentaja kursseilla.²⁶³ Grandell oli ollut oppilaana (ja opettajana) edellä mainitulla komentajakurssilla²⁶⁴ jossa Brückner kantoi ison vastuun opetuksesta. Brückner ja Grandell olivat lausuntoa annettaessa opettajakollegoja. He olivat todennäköisesti vaihtaneet mielipiteitä aluejärjestelmästä muutoinkin kuin näiden lausuntojen välityksellä. Molemmat tunsivat suojeluskuntajärjestön vahvuudet. Tätä taustaa vasten olisi yllättävää löytää Yleisesikunnan ja majuri Brücknerin lausunnoista suuresti toisiinsa nähden vastakkaisia mielipiteitä.

Puolustusministeriö antoi vastineensa Yleisesikunnan kirjelmään 2.7.1930. Vastauksen antajana oli puolustusministeri Juho Niukkanen. Puolustusministeriössä Airon ehdotuksen perusajatus rauhanajan armeijan käyttämisestä suojajoukkona ja liikekannallepanon toteuttaminen kenttäarmeijan osalta aluejärjestelmää hyväksikäyttäen sai kannatusta. Vastaus käsitteli tärkeimmiltä osiltaan lisärahoitustarvetta joka Yleisesikunnan esityksessä oli tullut ilmi. Määrävahvuuslaskelmat eivät Niukkasen mukaan voineet olla Yleisesikunnan esittämien kaltaisia. Niukkanen ei nähnyt mahdollisuutta rahoitusosuuden kasvattamiseen ja sättikin Yleisesikuntaa armeijan henkilöstökuluja nostattavasta esityksestä. Niukkanen halusi pitää henkilöstöku-

²⁵⁹ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 378.

²⁶⁰ Sama.

²⁶¹ Alahonko Seppo, Kaikki isänmaalle, Suojeluskuntain Päällystökoulu 1919–1944, Taistelukoulun Perinneyhdistys 1998, s. 62

²⁶² Tynkkynen Vesa, Hyökkäyksestä puolustukseen, taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa, Nettopaino Oy, Joutsa 1996, s. 47.

²⁶³ Tynkkynen Vesa, 1996, s. 47 ja 384.

²⁶⁴ Alahonko Seppo, 1998, s. 78.

lut minimissä ja panostaa rahat materiaalihankintoihin.²⁶⁵ Niukkanen oli ollut edellisessä hallituksessa valtionvarainministerinä ja tunnettu tiukasta taloudenpidosta. Yleisesikunta halusi luoda puolustusvoimille uuden järjestelmän tarvittavilla määrävahvuuksilla ja Niukkanen halusi painottaa materiaalihankintoja. Molempia tarvittiin. Käytettävissä olleesta rahamäärästä ei tahtonut riittää molempiin. Puolustuslaitoksen kannalta oli kuitenkin tärkeämpää saada ensin aikaan toimiva järjestelmä.

Airolla ei ollut tarvetta eikä mahdollisuuttakaan osallistua lausuntoprosessiin, mutta ennen siirtymistään Karjalan Kannakselle pataljoonan komentajaksi²⁶⁶ Airo toimi Suomen sotilasaikakauslehden toimituskunnassa²⁶⁷. Todennäköisesti Airon aikaansaannoksena häntä avustanut majuri Ilmari Karhu kirjoitti laajan artikkelin – ”Territoriaalijärjestelmä” – vuoden 1930 sotilasaikakauslehteen. Artikkelin käsitteli yksityiskohtiin menemättä Airon tutkimuksen sisällön ja oli ensimmäinen julkinen kirjoitus aluejärjestelmästä. Artikkelin pääviesti oli kuitenkin tutkittujen yhdeksän ja 12 kuukauden palvelusaikavaihtoehdon soveltuvuus asevelvollisuusajaksi.²⁶⁸ Kirjoituksen tarkoituksena oli todennäköisesti vaikuttaa valmisteilla olevaan asevelvollisuuslakiin, mutta yhtä hyvin Airo ja Karhu saattoivat haluta määrittellä aluejärjestelmän tarkoittavan koko puolustusjärjestelmää eikä pelkästään sen yhtä osaa eli liikekannallepanojärjestelmää. Olihan Airo otsikoinut tutkimuksensakin aluejärjestelmäksi.²⁶⁹ Tutkimus ja asevelvollisuuslaki olivat kuitenkin vielä luonnoksia, joilla ei voitu käynnistää armeijan uudelleenjärjestelyä. Yleisesikunta oli oikeassa. Puolustuslaitokselle oli laadittava järjestelysuunnitelma ja sitä koskeva lainsäädäntö oli uusittava.

3.3. Päätös aluejärjestelmästä

3.3.1. Maavoimien uudelleenjärjestelysuunnitelma

Politiikassa liikkeet ovat joskus nopeita. Puolustusministeriön vastauksen jälkeen hallitus joutui eroamaan. Uudet puolustusministerit olivat kansanedustaja Albin Manner ja kenraaliluutnantti Hugo Österman. Puolustuslaitoksen näkökulmasta ”verenvaihto” saattoi olla tervetullutta, koska asiat lähtivät etenemään nopealla tahdilla. Ministerien ja puolustuslaitoksen joh-

²⁶⁵ PM.106/30.K.sal, 2.7.1930, Pk 1481/47, KA.

²⁶⁶ Nimikirjaote, Airo Aksel Fredrik (Ake), numerotta, KA.

²⁶⁷ Suomen sotilasaikakauslehden kootun vuosikerran (1930) esipuheessa on maininta asiasta.

²⁶⁸ Karhu Ilmari, Territoriaalijärjestelmä, Suomen sotilasaikakauslehti 1930, s. 137–163.

²⁶⁹ Airo oli käyttänyt sotilasaikakauslehteä ennenkin vastaavalla tavalla, Katso Tynkkynen Vesa 1996, s. 37.

don välinen neuvottelu uudelleenjärjestelystä pidettiin 16.7.1930. Tällöin saavutettiin yksimielisyys uudestijärjestelytyön jatkamisesta.²⁷⁰

Yhteisymmärryksen saavuttamisen jälkeen Yleisesikunta pyysi puolustusministeriötä asettamaan ”erikoisen uudelleenjärjestelystuunnittelutoimikunnan” jatkamaan työtä edellä esitetyn pohjalta.²⁷¹ Puolustusministeriö asetti ehdotetun toimikunnan syyskuun (4.9.1930) alussa joka alkoi valmistella mietintöä maavoimien uudelleenjärjestelystä. Puolustusministeriö ohjeisti toimikuntaa laatimaan ”ohjelma puolustuslaitoksen uudelleenjärjestelyksi ja tämän ohjelman asteittaiseksi toteuttamiseksi siten, että huomattavimmat henkilökunnan suurentamisesta aiheutuvat menolisäykset, mikäli sellaiset osoittautuvat välttämättömiksi, eivät tule käytännössä vaikeuttamaan sotamateriaalitäydennyksen suunnitelman mukaista toteuttamista.”²⁷² Ohjeistus oli saman sisältöinen kuin Niukkasella, mutta painotus oli muuttunut. Järjestelmä tuli rakentaa, mutta sotamateriaalihankintoja vaarantamatta. Työ puolustuslaitoksen uudelleenjärjestelyn konkreettiseksi toimeenpanoksi lähti vihdoinkin käyntiin.

Toimikunnan puheenjohtajaksi määrättiin Yleisesikunnan päällikkö kenraalimajuri K. M. Wallenius. Kun Wallenius presidentti Ståhlbergin kyydityksen jälkeen joutui eroamaan aktiivipalveluksesta, hänen tilalleen määrättiin 29.10.1930 uusi Yleisesikunnan päällikkö kenraalimajuri Karl Lennart Oesch.²⁷³ Käytännössä Wallenius ei siis ehtinyt edes aloittaa työtään ennen hänen erottamistaan.

Toimikunta työskenteli kolmessa jaostossa:

1. Yleiset järjestelyasiat, jonka jäseniksi nimettiin eversti Grandell, everstiluutnantti Einar Wichman ja Suojeluskuntien edustajaksi everstiluutnantti Aarne Snellman.
2. Materiaalihankintaohjelmat ja kustannuslaskelmat, jäsenenä everstiluutnantti Auno Antero Kaila ja majuri Joel Svante Walldén puolustusministeriöstä.
3. Lakiasiat, jonka jäseninä toimivat esittelijäneuvos Heikki Aarnio puolustusministeriöstä ja everstiluutnantti Eero Rihtniemi Suojeluskuntajärjestöstä.²⁷⁴

Toimikunta ryhtyi työhönsä ripeästi. Laatimansa tilaston mukaan se oli ensimmäisen kolmen kuukauden aikana pitänyt 33 kokousta joista 28 oli pidetty eversti Grandellin johdolla.²⁷⁵

²⁷⁰ Arimo, Suomen puolustussuunnitelmat 1918–1939 osa III, 1987, s. 100.

²⁷¹ Sama, s.101.

²⁷² Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 380.

²⁷³ Arimo, Suomen puolustussuunnitelmat 1918–1939 osa III, 1987, s. 101.

²⁷⁴ Sama.

²⁷⁵ Sama, s. 101–102.

Grandellille Walleniuksen poisjäänti toimikunnasta oli suuri helpotus.²⁷⁶ Työ yhdessä valmisteluja ja taustatutkimusta tehneen Aarne Snellmanin ja puolustusministeriön liikekannallepanotoimiston päällikkö majuri Walldénin kanssa sujui kitkatta.²⁷⁷

Suojeluskuntajärjestö tarvittiin myös uudelleenjärjestelytoimikunnan mietinnön taakse. Suojeluskuntajärjestön vuosikokous hyväksyi 27.3.1931 ehdotuksen aluejärjestelmän toteuttamiseksi niiltä osin kuin se koski suojeluskuntia.²⁷⁸ Asia ei kuitenkaan edennyt päätökseen edellä kerrotun helposti. Matkassa oli ennen sitä mutkia ja tiessä kuoppia.

Suojeluskuntain Ylipäällikkö Lauri Malmberg tuli tapaamaan Grandellia ennen vuosikokousta ja ilmoitti uudelleenjärjestelysuunnitelman herättäneen kovasti ja laajalti levottomuutta suojeluskuntalaisten piirissä. Malmberg oli itsekin alkanut suhtautua suunnitelmaan epäilevästi. Tämä uhka uudelleenjärjestelysuunnitelmaa kohtaan oli vakava. Suojeluskunnan osallistumisella oli ratkaiseva merkitys suunnitelman toteuttamisessa. Grandell sai luvan käyttää kaikki puhujanlahjansa ja suostuttelutaitonsa vuosikokouksessa.²⁷⁹

Grandell oli aikonut antaa aluejärjestön tehtävän kokonaan suojeluskuntajärjestölle. Suojeluskuntapiirien olisi tullut vastata demografian osalta tulevan aluejärjestön alueita. Aluejaon yhteneväisyyden lisäksi suojeluskuntapiireistä olisi tullut löytyä liikekannallepanon valmisteluista, kutsunnoista ja sotamateriaalivarastoista vastaavia henkilöitä. Suojeluskuntajärjestö kieltäytyi jyrkästi tekemästä suurempia piirirajojen uudelleenjärjestelyjä ja ottamasta tehtäväkseen suunniteltuja liikekannallepanon valmistelutöitä.²⁸⁰

Muutoksia piirijakoon ei haluttu tehdä, koska jokainen suojeluskuntapiiri piti hallussaan yksityisin varoin kerättyä omaisuutta jota oli vaikea jakaa. Liikekannallepanon valmistelutyöt ja niihin liittyvä paperisota nähtiin myös vieraana suojeluskuntien normaalille toiminnalle; vapaaehtoisuuden pohjalta tapahtuvalle harjoittelulle ja koulutukselle. Paperitöitä enemmän pelättiin kuitenkin suojeluskuntajärjestön joutumista puolustuslaitoksen alaisuuteen.²⁸¹ Suojeluskuntalaisten tuoreessa muistissa olivat huonot kokemukset vapaussotaa välittömästi seu-

²⁷⁶ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15.

²⁷⁷ Arimo, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa III, 1987, s. 101–102.

²⁷⁸ Mäkipelto Ensio, Siirtyminen aluejärjestelmään 1930-luvulla, SKK:n diplomityö, numero 1527, Helsinki, 1983, s. 21, KA.

²⁷⁹ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15.

²⁸⁰ Sama.

²⁸¹ Sama.

ranneelta ajalta jolloin suojeluskuntajärjestö oli kytketty kutsuntalaitokseen ja sotaministeriön suoranaiseen alaisuuteen.²⁸²

Grandell oli suunnitellut aluejärjestelmän ja aluejärjestön täysin suojeluskuntajärjestön pohjalle. Grandellin ajatuksissa suojeluskuntajärjestö oli samalla aluejärjestö. Suojeluskuntajärjestön nihkeä suhtautuminen pakotti hänet muuttamaan suunnitelmaansa. Oli luotava suoraan sotilasjohdon alaisuudessa oleva alueellinen organisaatio jonka tehtäväksi tuli liikekannallepanon valmistelu, kutsunnat, kertausharjoitukset ja liikekannallepanomateriaalin varastointi.²⁸³ Sanomattakin on selvää, että ajatus puolustuslaitoksen osana toimivasta aluejärjestöstä oli kopio Airon suunnitelmasta. Aluejärjestön rajat taas jouduttiin laatimaan suojeluskuntajärjestön rajojen perusteella niin pitkälle kuin se tulevien perustamistehtävien osalta olisi mahdollista.

Suojeluskunnat suostuivat toimimaan yhteistyössä tämän alueellisen organisaation kanssa.²⁸⁴ Tällä kompromissilla suojeluskuntajärjestön rooli kapeni merkittävästi Grandellin ajattelemaa pienemmäksi, mutta satoi järjestön mukaan liikekannallepanojärjestelmään. Sodanajan joukkojen runkokaaderi tulisi edelleen suojeluskunnista ja ne jaettaisiin perustamistehtävien mukaisesti aselajisuojeluskuntiin.

Uudelleenjärjestelysuunnitelma oli valmiina vuoden 1931 kesäkuussa. Suunnitelmassa kerrottiin aluejärjestelmään siirtyminen, sitä varten tehtävät työt ja alustava aikataulu.²⁸⁵ Mietintö oli otsikoitu: ”Maavoimien uudelleenjärjestely”.²⁸⁶ Mietintö oli 116 sivua pitkä ja sisälsi kaksi erillistä kirjaa liitteille. Kirjaa monistettiin useita kymmeniä kappaleita ja jaettiin laajasti Yleisesikuntaan, puolustusministeriöön ja puolustusneuvostolle.²⁸⁷ Mietintö muodosti pohjan maavoimien uudelleenjärjestelylle ja suomalaisen liikekannallepanojärjestelmän muuttamiselle. Tavoitteeseen pääsyyn oli vielä matkaa, mutta tavoitetilä oli määritelty.

Mietinnössä rauhanajan armeija jaettiin tehtävien mukaisesti kahteen osaan. **Aluejärjestö** vastasi liikekannallepanosta ja **(Raja-) armeijakunta**²⁸⁸ liikekannallepanon suojaamisesta

²⁸² Raikkala Hannes, 1967, s.36.

²⁸³ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15.

²⁸⁴ Sama.

²⁸⁵ Arimo Reino, 1987, s.109.

²⁸⁶ YE:n kirjelmä N:o 26/3.sal, Maavoimien uudelleenjärjestely, Pk 1481/47, KA.

²⁸⁷ Arimo, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa III, 1987, s. 103.

²⁸⁸ Raja-armeijakunta on merkitty sulkeisiin, koska myöhemmin sen nimeksi vakiintui pelkkä armeijakunta.

sekä reserviläisarmeijan kouluttamisesta liikekannallepanon tarpeiden mukaisesti.²⁸⁹ **Aluejärjestö organisoitiin** sotilaslääneihin ja sotilasmaakuntiin. Sotilasmaakunta termistä²⁹⁰ luovuttiin tosin pian ja sen tilalle tuli termi sotilspiiri. Sotilasläänejä perustettiin yhdeksän kappaletta. Sotilaslääni sai perustettavakseen yhden divisioonan. Sotilspiiri taas perusti yhden rykmentin. Aselajijoukot perustettiin alueille annettujen perustamistehtävien mukaisesti. Perustamistehtävissä oli huomioitu alueen henkilöstön määrä ja koulutustaso.²⁹¹

(Raja-) armeijakunta perusti Karjalan Kannaksella olevista varusmiesjoukoista ensimmäisen linjan suojajoukon. Tämän lisäksi (Raja-) armeijakunnalla oli kaksi suojajoukkoaluetta, yksi suojajoukkoalue oli Karjalan Kannaksella ja toinen Salmin (rajavartioston) alueella. Näiltä alueilta perustettiin toisen linjan suojajoukot (Raja-) armeijakunnan liikekannallepanon suojaamistehtävää varten.²⁹²

Siirtyminen uuteen järjestelyyn tuli toteuttaa kahdessa vaiheessa. Ensin tuli perustaa aluejärjestö. Aluejärjestön oli otettava vastuulleen liikekannallepanotehtävä rauhanaikaisilta joukko-osastoilta. Vasta liikekannallepano- ja keskitys suunnitelmien laatimisen jälkeen aloitettiin (Raja-) armeijakunnan muodostaminen.²⁹³

3.3.2. Presidentin ja puolustusneuvoston päätös

Yleisesikunta lähetti mietinnön maavoimien uudelleenjärjestelystä puolustusneuvostolle 5.6.1931. Yleisesikunta pyysi, että puolustusneuvosto käsitteisi asian kiireellisenä. Esityksen perusteella uudelleenjärjestelyn toimeenpano oli tarkoitus aloittaa vuoden 1932 alussa. Nopea käsittely mahdollisti järjestelyyn liittyvien lakiesitysten esittelyn hallitukselle siten, että niistä päättäminen oli mahdollista eduskunnassa vuoden 1931 syysistuntokauden aikana. Puolustusneuvosto käsittelee mietinnön istunnossaan 17.6.1931.²⁹⁴

²⁸⁹ YE:n kirj N:o 26/31, päivämäärättä (touko–kesäkuu 1931), Maavoimien uudelleenjärjestely, Pk 1481/47 ja Maavoimien uudelleenjärjestely, yhteenveto YE:n laajemmasta mietinnöstä, lokakuu 1931, R 628/3, KA ja Liitteet mietintöön T 19636/1 ja T 22520/Hh78, KA, tekstin lihavointi on tutkijan tekemä.

²⁹⁰ Sotilasmaakunta nimi otettiin taas käyttöön noin vuoden päästä aluejärjestön valmistelutöiden yhteydessä sotilaslääniä isompana organisaationa.

²⁹¹ YE:n kirj N:o 26/31, päivämäärättä (touko–kesäkuu 1931), Maavoimien uudelleenjärjestely, Pk 1481/47 ja Maavoimien uudelleenjärjestely, yhteenveto YE:n laajemmasta mietinnöstä, lokakuu 1931, R 628/3, KA, tekstin lihavointi on tutkijan tekemä.

²⁹² Sama, tekstin lihavointi on tutkijan tekemä.

²⁹³ Sama.

²⁹⁴ YE:n kirj. N:o 160/VIII sal.31, Puolustusneuvoston puheenjohtajalle, 5.6.1931, Pk 1481/51, KA.

Puolustusneuvosto asettui esityksen kannalle ja puheenjohtaja ratsuväenkenraali Mannerheim lähetti kirjeen Tasavallan Presidentille 15.7.1931. Kirjeessä Mannerheim hyväksyi mietinnön sisällön ja painotti, että mietinnön järjestely tuli toteuttaa kokonaisuutena.²⁹⁵ Syksyllä 1931 työ aluejärjestelmän käyttöönottamiseksi pääsi täyteen vauhtiin.

Mannerheimin oli helppo hyväksyä uusi aluejärjestelmä. Hän koki siinä olevan samoja piirteitä kuin hänen keväällä 1918 laatimassa suunnitelmassa puolustusjärjestelyksi. Hajautettiinhan kenttäarmeija ja perustaminen siinäkin laajalle alueelle. Aluejärjestelmässä Mannerheimia miellytti myös luonnollisesti tapahtuva yhteistyö suojeluskuntajärjestön ja armeijan välillä.²⁹⁶ Mannerheimin suunnitelma oli pohjautunut kuitenkin puhtaasti kaaderiperustamiseen.²⁹⁷ Liikekannallepanojärjestelmässä ei ollut yhtäläisyyttä nyt hyväksytyyn aluejärjestelmän kanssa. Suurin yhtäläisyys oli joukkojen perustamisen hajauttamisessa ympäri valtakuntaa.

Grandell oli myöhemmin pahoillaan Mannerheimin väitteestä, että hänen vuoden 1918 suunnitelmansa olisi ollut samankaltainen uudelleenjärjestelytoimikunnan mietinnön kanssa.²⁹⁸ Aivan suotta. Grandell ei ollut selvästi nähnyt Mannerheimin suunnitelmaa. Mannerheim puhui puolustusjärjestelmästä ja Grandell liikekannallepanojärjestelmästä. Puolustusjärjestelmänä suunnitelmissa oli yhtäläisyyttä, mutta liikekannallepanojärjestelminä ei.

3.4. Kuka kehitti aluejärjestelmän ja mistä se sai vaikutteensa?

Aluejärjestelmää luotaessa kahden henkilön rooli nousi muiden yläpuolelle. Nämä henkilöt olivat Aksel Fredrik Airo ja Leonard Grandell. Alla olevassa tekstissä on selvitetty kattavasti kummankin osuus järjestelmän osatekijöiden kehittämisessä.

Grandell ja Airo kirjoittivat molemmat aluejärjestelmän perusrakenteesta. Grandell teki tutkimuksensa puolustusrevisionille ja Airo puolustusministerille. Ainoastaan näkökulmat erosivat toisistaan. Grandellin koki aluejärjestelmän liikekannallepanojärjestelmäksi ja Airo ajatteli sen enemmän puolustusjärjestelmänä. Näitä edellä mainittuja kirjoituksia voidaan pitää puhtaasti asianomaisten henkilöiden kehitystyön tuloksina.

²⁹⁵ PN:n kirje 7/31, Tasavallan presidentille, 15.7.1931, Pk 1481/51, KA.

²⁹⁶ Mannerheim G, Muistelmat, II, 1952, s. 32.

²⁹⁷ Arimo, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa III, 1987, s. 116–117 ja osa I, 1986, s. 8.

²⁹⁸ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15.

Vertailtaessa Airon ja Grandellin kirjallisia esityksiä toisiinsa voidaan huomata esitysten perusrakenteiden muistuttavan suuresti toisiaan. Molemmissa rauhanajan joukko-osastot käytettiin kokonaan suojajoukkona liikekannallepanon suojaamiseen. Asevelvollisen ikäluokan koulutus jäi joukko-osastojen vastuulle ja sodanajan kenttäarmeijan perustamisesta vastasi ulkopuoleinen taho. Airolla aluejärjestö ja Grandellilla suojeluskuntajärjestö.

Perustamisen mahdollistamiseksi sodanajan joukot luetteloidtiin valmiiksi jo rauhanaikana. Perustaminen tapahtui hajautetusti ja joukon materiaali oli varastoituna perustamispaikalle. Erikoisjoukot (esim. ilmavoimat) perustettiin molemmissa esityksissä kaaderiperustamisella. Erikoisjoukkojen liikekannallepanojärjestelmää ei ollut tarpeellista muuttaa. Niillä ei ollut samanlaista merkitystä liikekannallepanon suojaamisessa ja ne voitiin edelleen perustaa joukko-osastoissa.

Grandell oli julkaissut ideansa aluejärjestelmästä useamman vuoden ennen Airon tutkimusta. Edellä mainitusta perusrakenteesta itse aluejärjestelmää, jossa materiaali hajautettiin perustamispaikoille ja perustaminen tapahtui hajautetusti siihen varatuilla henkilöillä, on pidettävä Grandellin ideana. Kukaan muu ei ollut käyttänyt aluejärjestelmää tai territoriaalijärjestelmää terminä ennen häntä. Hän toi myös ajatuksensa julki ensimmäisenä. Airo sai puolustusministeriöltä tehtäväksi tutkia nimenomaan tätä asiaa yhdessä palvelusajan lyhentämismahdollisuuksien kanssa. Puolustusministeri Niukkanen oli tietoinen territoriaalijärjestelmän mahdollisuuksista. Olihan Grandell esitellyt ideansa puolustusrevisionissa jossa Niukkanen oli myös jäsenenä. Tätä taustaa vasten on oletettavaa, että Airolla oli käytössään Grandellin aiemmin puolustusrevisionille tekemä suunnitelma, mutta todennäköisesti myös selvityksiä muiden maiden vastaavista järjestelmistä. Airon tutkimus oli Grandellin idean jatkotutkimus, jota hän jalosti lisätiedoilla ja omilla ajatuksillaan. Tämä selittää myös kirjoitusten perusajatuksen samankaltaisuuden.

Aluejärjestön organisoiminen puolustuslaitoksen osaksi, kutsuntalaitoksen yhdistämistä aluejärjestöön ja aluejärjestön organisointia sotilasmaakunniksi, sotilaslääneiksi ja sotilaspiireiksi on pidettävä Airon keksimänä. Grandell olisi tahtonut antaa aluejärjestön tehtävät suojeluskuntajärjestölle, mutta suojeluskuntajärjestön kieltäytyminen Grandellin sille ajattelemasta vastuusta pakotti hänet kopioimaan Airon idean. Airo ei nähnyt suojeluskuntajärjestöllä olevan käyttöä puolustusjärjestelmässä.

Airon tutkimuksen jälkeen aluejärjestelmää kehitettiin edelleen Yleisesikunnan Airon tutkimuksesta antamassa lausunnossa ja maavoimien uudelleenjärjestelytoimikunnan mietinnössä. Suojeluskuntajärjestön käyttö aluejärjestön apuna ja sodanajan joukkojen muodostaminen suojeluskuntakaaderin ympärille kehittyivät näiden lausuntojen myötä. Reserviharjoitukset nähtiin myös välttämättömänä osana sodanajan joukon kiinteyttämisessä.

Taulukkoon 1 on koottu aluejärjestelmään liittyvät osatekijät ja niiden keksijät tai kehittäjät. Keksijäksi tai kehittäjäksi on nimetty henkilö tai komitea (vast.) joka on tuonut idean esille ensimmäisenä. Mikäli ratkaisu on ollut samanlainen kaaderiperustamisen kanssa, ei asialle ole nimetty keksijää tai kehittäjää. Jos osatekijässä on samankaltaisuutta kaaderiperustamisen kanssa, siitä on kirjattu merkintä huomautussarakkeeseen.

Aluejärjestelmän osatekijä	Airo	Grandell	Muu	Huom!
Armeijan jakaminen suojajoukkoon ja kantajoukkoon (kenttäarmeijaan)			X	Wetzerin määrävahvuuskomitea
Liikekannallepanon siirtäminen pois joukko-osastoilta ulkopuolisen tahon hoidettavaksi		X		
Sotilaslääni ja -piirijako aluejärjestön pohjaksi	X			Suojeluskuntajärjestö kieltäytyi
Kutsuntalaitoksen yhdistäminen aluejärjestöön	X			
Perustettavien joukkojen luetteloiminen		X		
Materiaalin hajauttaminen		X		
Suojeluskuntalaisten käyttäminen liikekannallepanon suoritushenkilöstönä		X		
Suojeluskuntalaisten käyttö perustettavan joukon kaaderina		X		
Suojeluskuntien aselajien muuttaminen perustamistehtävää vastaavaksi		X		
Kertausharjoitusten yhdistäminen liikekannallepanon harjoitteluun	X	(X)		Yhtäläisyyttä Norjalaisen mallin kanssa.
Lotta Svärd järjestön käyttö liikekannallepanon tukena			X	Brückner
Erikoisjoukkojen (esim. ilma- ja merivoimien) perustaminen edelleen kaaderiperustamisjärjestelmällä.		X		

Taulukko 1: Aluejärjestelmän kehittämiseen vaikuttaneet osatekijät ja niiden keksijät tai kehittäjät

Kuten edellä on kerrottu, aluejärjestelmän kehitystyö oli yli kymmenen vuoden työn tulos. Grandell osallistui aluejärjestelmän kehitystyöhön huomattavasti Airoa enemmän. Grandellin vaikutus on nähtävissä puolustusrevisionin työskentelyssä, Yleisesikunnan lausunnossa Airon tutkimuksesta ja erityisesti maavoimien uudelleenjärjestelytoimikunnan mietinnössä.

Airo vaikutti aluejärjestelmän kehittämiseen ainoastaan oman tutkimuksensa kautta. Taulukossa 2 on esitetty Airon ja Grandellin osallistuminen aluejärjestelmän kehittämiseen.

Aluejärjestelmän kehitykseen vaikuttaneet tapahtumat	Airo	Grandell
Wetzerin määrävahvuuskomitean mietintö	-	-
Puolustusrevision mietintö	-	Kyllä
Kyösti Kallion komitea	-	-
Airon tutkimus	Kyllä	-
Lausunnot Airon tutkimuksesta	-	Kyllä
Puolustuslaitoksen uudelleenjärjestelysuunnitelma	-	Kyllä

Taulukko 2: Airon ja Grandellin osallistuminen aluejärjestelmän kehittämiseen.

Airon kiistatta kehittämiä asioita ovat kutsuntalaitoksen liittäminen aluejärjestöön ja aluejärjestön ulkoinen organisointi sotilaslääneiksi ja sotilaspiireiksi. Tämän aluejärjestelmän ulkoisesti näkyvimmän osan keksiminen on saattanut johtaa ihmisiä luulemaan Airon olleen aluejärjestelmän kehittäjä. Oma vaikutuksensa epäselvyyteen on voinut olla Airon syyteillä ase-kätkentäjutussa ja hänen puolustuspuheekseen sotien jälkeen kirjoittamalla Liikekannallepanosalaliitto-kirjalla.

Kompromisseista huolimatta Leonard Grandellilla on ollut huomattavasti Aksel Fredrik Airoa suurempi merkitys suomalaisen aluejärjestelmän kehittämisessä ja luomisessa. Grandell sai idean Norjasta ja jalosti sen suomalaiseen toimintaympäristöön sopivaksi. Suurin osa merkittävistä aluejärjestelmän osatekijöistä oli Grandellin keksimiä. Hän osallistui kehitystyöhön huomattavasti kokonaisvaltaisemmin ja pidemmän aikaa kuin Airo. Aluejärjestelmä oli Leonard Grandellin kehitystyön tulos.

4. ALUEJÄRJESTELMÄN KÄYTTÖNOTTO (1932–1934)

4.1. ”Aluejärjestön luomista tarkoittavat työt”

Puolustusneuvoston myönteinen kanta heinäkuun puolivälissä vuonna 1931 yhdessä Tasavallan Presidentin ainakin periaatteellisen hyväksynnän kanssa pistivät asiat liikkeelle uudelleenjärjestelyn toimeenpanemiseksi.²⁹⁹ Voimassa oleva kaaderiperustainen liikekannallepanosuunnitelma oli pystyttävä ylläpitämään aina siihen saakka kunnes aluejärjestelmään siirryttiin. Kaaderiperustamisen ja alueellisen perustamisen yhtäaikainen käyttö ei ollut maavoimien osalta mahdollista. Henkilökunnan, hevosten ja ajoneuvojen täydennysalueet menisivät liikekannallepanossa tällöin sekaisin. Alusta alkaen oli selvää, että alueelliseen liikekannallepanojärjestelmään oli siirryttävä samanaikaisesti koko maassa.³⁰⁰

4.1.1. Suunnitelma aluejärjestön perustamisesta ja henkilöstön kouluttaminen

Grandellin laati vuoden 1931 elokuussa muistion jossa hän suunnitteli aluejärjestön perustamisen. Hän jakoi työtehtävät aluejärjestön luomista tarkoittaviksi töiksi ja varsinaisiksi liikekannallepanovalmistelutöiksi aluejärjestössä. Aluejärjestöä varten oli tärkeää luoda nopeasti tarvittava ohjeistus. Ohjeistusta varten oli valmistettava valtavasti materiaalia aina määrävahvuuksista, toimintaohjeisiin, perustamistehtäviin ja ohjesääntöihin. Myös laskelmat asevelvollisten ja hevosten tarpeesta tarvittiin alueellisen suunnittelun pohjaksi. Näiden laskelmien perusteella oli laadittava sotilaspiirien aluejako joka vastasi annettuja perustamistehtäviä. Uudelleenjärjestelysuunnitelmaa varten Yleisesikunnassa tehdyt tarkat laskelmat antoivat valmistelutyölle yhtenäisen pohjan, eikä kaikkea tarvinnut tehdä uudestaan.³⁰¹

Aikaa ei ollut kuitenkaan hukattavaksi. Aluejärjestön henkilöstö oli käskettävä tehtäviinsä. Tällöin henkilöstöllä oli mahdollisuus järjestää omat asiansa ennen aluejärjestön perustamista.³⁰² Käsky aluejärjestöön siirtyvistä upseereista annettiin 21.11.1931.³⁰³ Aluejärjestön kantaaliupseerien ja asevelvollisten määrät olivat selvillä tästä runsaan viikon päästä. Kantaaliupseerit tulivat toimimaan alkuvaiheessa kirjureina ja varusmiehet lähetteinä.³⁰⁴ Asioiden

²⁹⁹ Grandellin muistio N:o 112/_, elokuussa 1931, T22104/Hh54, KA.

³⁰⁰ Mäkipelto Ensio, 1983, s. 16.

³⁰¹ Grandellin muistio N:o 112/_, elokuussa 1931, T22104/Hh54, KA.

³⁰² Sama.

³⁰³ YE, Os4..N:o28/XIa, Uudestijärjestelytöihin komennettavia upseereita, 8.1.1932, T22104/Hh225, KA.

³⁰⁴ YE, Os4. N:o 1133/XIb, Uudestijärjestelytöihin määrättäviä, 30.11.1931, T22104/Hh255, KA.

järjestelyyn jäi aikaa vähän yli kaksi kuukautta, sillä henkilöstön uudestijärjestelyjen oli oltava valmiina vuoden 1932 helmikuun alussa³⁰⁵ ennen sijoitettujen upseereiden kouluttamista aluejärjestön tehtäviin.

Henkilökunnan kurssitus tapahtui juuri ennen aluejärjestön perustamista. Kurssilaisten oli ilmoittauduttava Helsingissä Katajanokan kasinolla 15.2.1932 klo 10.00. Työ aluejärjestössä ja tulevien esimiesten alaisuudessa alkoi heti kaksiviikkoisen kurssin ensimmäisestä päivästä alkaen.³⁰⁶ Ensimmäinen konkreettinen askel aluejärjestelmän perustamiseksi oli näin otettu. Askeleen ottamista helpotti myös aluejärjestelmän lopullinen poliittinen hyväksyntä. Hallitus ja puolustusministeriö olivat antaneet virallisen siunauksensa uudelleenjärjestelylle juuri ennen kurssin alkamista.³⁰⁷

Kurssin päävastaullisena vetäjänä toimi eversti Grandell. Osallistujat täyttivät koko Katajanokan upseerikerhon.³⁰⁸ Jos kaikki aluejärjestöön komennettavat upseerit olivat paikalla, oli heitä salissa yhteensä 141. Upseerit oli komennettu yhtymistä, sotakouluista, Yleisesikunnasta, puolustusministeriöstä, rajavartiostosta ja suojeluskunnista.³⁰⁹ Suojeluskuntaupseereita oli paikalla kaikkiaan 21.³¹⁰ Opintomateriaaliksi kurssilaisten pienille pöydille oli jaettu niin paljon liikekannallepanoa koskevia määräyksiä, ettei ollut ennen nähty. Nämä asiakirjat oli laadittu Grandellin johdolla Yleisesikunnan Osasto 1 henkilöstön tehdessä pitkiä päiviä koko vuoden 1931 lopun. Edessä oleva paperisota näytti osallistujista taatusti valtavalta, mutta innokkuutta ei kurssilaisilta puuttunut.³¹¹ Oltiinhan luomassa jotain uutta.

Pöytien asiakirjapinot muodostuivat ainakin väliaikaisesta liikekannallepano-ohjesäännöstä,³¹² käskystä aluejärjestön valmistelutöiden suorittamiseksi,³¹³ väliaikaisesta liikekannallepanomääräysten kirjoittamisohjeesta,³¹⁴ perustettavien joukkojen määrävahvuuk-

³⁰⁵ PM K.D. N:o 7405/31. Sot.1. Määräys eräiden väliaikaisten uudelleenjärjestelyjen toimeenpanemisesta, 18.12.1931, T22104/Hh225, KA.

³⁰⁶ YE Os.4, Aluejärjestöön määrättyjen upseerien komentamista kursseille Helsinkiin, 20.1.1932, T22104/Hh225, KA.

³⁰⁷ PM, N:o 21/32. Sot.1. Puolustusministerin päätös perustamiskäskyjen hyväksymisestä, 21.1.1932, T22104/Hh225, KA ja PM Kertomus Sota-asiain osaston toiminnasta 1932, 18.2.1933, T22104/Hh 226, KA.

³⁰⁸ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15.

³⁰⁹ Arimo Reino, 1987, s. 114 ja YE Os.4, Aluejärjestöön määrättyjen upseerien komentamista kursseille Helsinkiin, 20.1.1932, T22104/Hh225, KA.

³¹⁰ Raikkala Hannes, 1964, s.40.

³¹¹ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15.

³¹² YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 70/VIII. 32.sal, Käsky, väliaikainen liikekannallepano-ohjesääntö aluejärjestön valmistelutöitä varten, 10.2.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto.

³¹³ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto.

³¹⁴ PM 64/32. Sot.3. Sal, puolustusministerin päätös, T22520/Hh25, KA.

sista sekä muusta sotilaspiirin aluetta koskevasta täydentävästä materiaalista.³¹⁵ Tiivis kurssi päättyi helmi-maaliskuun vaihteessa ja aluejärjestelmää varten koulutetut ensimmäiset upseerit siirtyivät maaliskuun alussa sotilaspiireihinsä joihin Yleisesikunta oli varannut heille työskentelytilat.³¹⁶

Sotilaspiirien esikunnista 14 sijoitettiin yhteen samoissa piireissä jo toiminnassa olleiden kutsuntatoimistojen kanssa sekä neljä sisäasiainministeriön alaisten rajavartiostojen esikuntiin (Salmin, Joensuun, Kainuun ja Lapin rajavartiostojen esikuntiin).³¹⁷ Niille sotilaspiireille, joita ei voinut yhdistää kutsuntapiirien tai varuskuntien kanssa vuokrattiin huoneisto.³¹⁸

Aluejärjestelmään siirtyminen muutti alkuvaiheessa erityisesti kutsuntajärjestelyjä muiden ministeriöiden kanssa. Kutsuntapiirin tilalle tuli yhteistyökumppaniksi sotilaspiiri. Tämän vuoksi puolustusministeriö tiedotti muille ministeriöille aluejärjestön perustamisesta ja kutsuntalaitoksen muutoksista.³¹⁹ Myös reserviläisten tuli tietää muutoksesta. Maavoimien uudelleenjärjestelyssä kun oli kysymys muustakin kuin liikekannallepanojärjestelmän muuttamisesta. Yleisesikunnan päällikkö kenraalimajuri Oesch pitikin laajan tiedotustilaisuuden sanomalehdistölle ja tietotoimistojen edustajille uudistuksesta. Uudistusta perusteltiin ikäluokkien pienenemisellä ja siitä johtuvilla vaikeuksilla suoriutua tehtävistä. Perustelujen jälkeen tiedonanto keskittyi aluejärjestöön ja sen esittelyyn. Tiedonanto lähetettiin sotilaspiirien päälliköille tietopohjaksi piirien alueella tapahtuviin kyselyihin vastaamista varten. Erikseen kiellettiin kertomasta mitään toiminnan tai töiden laadusta sikäli kun ne koskivat liikekannallepanovalmisteluja.³²⁰ Vuoden 1932 maaliskuun alussa aluejärjestön runko oli koulutettu, henkilöstö oli sijoituspaikkakunnillaan ja sen perustamisesta oli tiedotettu laajasti. Liikekannallepanojärjestelmän muutos oli valmiina alkamaan.

4.1.2. Uusi liikekannallepanojärjestelmä

Koulutuksen aikana aluejärjestön henkilöstölle oli opetettu uusi liikekannallepanojärjestelmä jolla kenttäarmeija perustettiin. Tulevien tapahtumien hahmottamiseksi on hyvä ymmärtää millaista liikekannallepanojärjestelmää aluejärjestön upseerit tavoittelivat ja verrata tapahtu-

³¹⁵ Esimerkiksi, Mikkelin SK-piirein esikunta, N:o 129.32.Ia.sal, Aluejärjestöä varten laadittuja henkilökortteja, 6.2.1932, T22104/255, KA ja Grandellin muistio N:o 112/_, elokuussa 1931, T22104/Hh54, KA.

³¹⁶ Grandellin muistio N:o 112/_, elokuussa 1931, T22104/Hh54, KA.

³¹⁷ PM Kertomus Sota-asiain osaston toiminnasta 1932, 18.2.1933, T22104/Hh 226, KA.

³¹⁸ Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 387.

³¹⁹ Esimerkiksi PM Kirje 1116/32. Sot.1, 5.3.1932, Kauppa- ja teollisuusministeriölle, T22104/Hh225, KA.

³²⁰ YE Os.1, N:o 125/III32.sal, Kiertokirje sotilaspiireille, 21.3.1932, T22104/Hh225, KA.

mia sitä vasten. Alla oleva teksti on lyhennetty pääosin aluejärjestön valmistelutöitä varten laaditusta väliaikaisesta liikekannallepano-ohjesäännöstä.

Perustaminen oli tarkoitus tehdä tilanteen sen mahdollistaessa kolmessa eri vaiheessa. Valmiutta kohotettiin ensin valmiustiedonannolla, sodanuhkatiedonannolla ja lopuksi liikekannallepanon julistamisella.³²¹ Liikekannallepanosta tiedottaminen tapahtui aluejärjestön ja suojeluskuntajärjestön yhteistyönä. Liikekannallepanokuulutukset ”julkinaulattiin” ennalta valmisteltuihin paikkoihin ja tiedotus suunniteltiin siten, että kaikkien oli mahdollista saada tieto kuudessa tunnissa liikekannallepanon julistamisesta.³²² Talvisotaan mennessä tiedottaminen kehittyi ja pääasialliseksi menetelmäksi muodostui käskykorttien välittäminen suojeluskuntalaisten avustamana.³²³

Liikekannallepanon julistamisesta alkoi liikekannallepanoaika. Sitä vuorokautta jolloin liikekannallepano julistettiin, kutsuttiin ”liikekannallepanon julistamispäiväksi”. Julistamispäivää seuraava vuorokautta kutsuttiin ”valmistelupäiväksi” ja siitä eteenpäin vuorokausia kutsuttiin järjestysnumeron perusteella ”I, II, III jne. liikekannallepanopäiväksi”³²⁴ Päivien nimeäminen oli tärkeää liikekannallepanon aikauttamisessa.

Liikekannallepanokuulutuksilla reserviläiset ohjattiin **kokoontumispaikoille**. Kuulutuksiin oli merkittynä aika jolloin reserviläisen oli saavuttava kokoontumispaikalle. Teksti saattoi kuulua esimerkiksi seuraavasti ”X:n reserviläisalueen reserviläisten on saavuttava X:n kirkonkylän kunnantalolla sijaitsevaan kokoamispaikkaan valmistelupäivänä klo 12.00 mennessä.”³²⁵

Kokoontumispaikalla odotti suojeluskuntalaisista ja Lotta Svärd -järjestöstä perustettu suoritushenkilöstö. Kokoontumispaikalla reserviläiset koottiin sijoitusten mukaisiksi kokoonpanoiksi ja muonitettiin. Tämän jälkeen alkoi siirtymismarssi kohti perustamispaikkaa. Marsiosastot siirrettiin perustamispaikalle marssien, rautateitse tai muita käytössä olleita kulkuvälineitä hyväksikäyttäen.³²⁶

³²¹ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 70/VIII 32.sal. Käsky, väliaikainen liikekannallepano-ohjesääntö aluejärjestön valmistelutöitä varten, 10.2.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 2, lihavointi on tutkijan.

³²² Sama, s. 18, vuonna 1932 liikekannallepanokuulutusten levittäjäksi oli suunniteltu myös poliisia.

³²³ Lehto Iisko, Suojeluskuntapiirin osuus liikekannallepanon suorituksessa Pohjois-Kymenlaaksossa 1939 ja 1941, Kadettitutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki, 2003, s. 17–18.

³²⁴ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 70/VIII 32.sal. Käsky, väliaikainen liikekannallepano-ohjesääntö aluejärjestön valmistelutöitä varten, 10.2.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 1–2.

³²⁵ Sama, s. 18, tekstin lihavointi on tutkijan tekemä.

³²⁶ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto N:o 70/VIII 32.sal. Käsky, väliaikainen liikekannallepano-ohjesääntö aluejärjestön valmistelutöitä varten, 10.2.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 18–21.

Perustamispaikalla joukko ohjattiin majoituspaikkaansa. Majoituspaikassa yksikön päällikkö tarkasti joukon ja täydensi sen yksikkönsä ylimääräisestä reservistään (varalisästä). Samalla hän tiedotti jokaiselle sijoituksen ja tehtävän. Jos yksikköä ei saatu määrävahvuiseksi ylimääräisen reservin avulla, teki päällikkö tilauksen perustamispaikan henkilöstön tarkastuselimelle joka toimitti yksikölle puuttuvan määrän reserviläisiä asiakirjoineen ja kortteineen. Yksikön saavutettua määrävahvuuden päällikkö antoi laatia yksiköstään nimilistan syntymäaikoineen ja kotipaikkakuntineen. Listan perusteella reserviläisille jaettiin tuntolevyt. Tämän jälkeen aloitettiin yksikön varustaminen.³²⁷

Yksikön sotavarustus oli varastoituna perustamispaikalle sotilaspiirin S-varastoihin.³²⁸ Sotavarustus oli varastoituna pääryhmittäin lajivarastoihin, joihin oli varattu perustettavalle joukolle kuuluva materiaali niin sanottuun yksikköryhmään. Yksikköryhmä luovutettiin varastosta perustettavalle joukolle joka kuljetti sen yksikön majoituspaikkaan ja jakoi sen siellä. Samalla lunastettiin asevelvollisten mukanaan tuoma käyttökelpoinen sotavarustus.³²⁹

Perustamisen jälkeen joukko suunnattiin kuljetussuunnitelman mukaisesti **keskitysmarssille** suunniteltuun ensimmäiseen tehtävään.³³⁰ Keskityskuljetukset olivat yleensä suunniteltu tapahtuvaksi rautatiekuljetuksin. Suojajoukkoja perustavat itärajan lähellä olleet sotilaspiirit tekivät tässä luonnollisesti poikkeuksen.

Aluejärjestön tehtävänä oli suunnitella ja toimeenpanna edellä kerrotuin periaattein tapahtuva joukkojen perustaminen ja liikekannallepano oman sotilaspiirinsä alueella. **Aluejärjestön perustamistehtävät** määrättiin puolustusministeriön ja Yleisesikunnan toimeenpanokäskyissä jokaiselle sotilaspiirille erikseen.³³¹ Sotilaspiirien oli jaettava alueensa reserviläisalueisiin (ala-alueisiin), joissa alueen suojeluskuntalaisista muodostettiin runko perustettaville yksiköille. Reserviläisalueen miehet tuli määrätä kutsunnoissa asevelvollisiksi alueellaan perustettavaa joukkoa vastaavaan aselajiin. Näin pääosa kunnan reserviläisistä saatiin kuulumaan sa-

³²⁷ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto N:o 70/VIII 32.sal. Käsky, väliaikainen liikekannallepano-ohjesääntö aluejärjestön valmistelutöitä varten, 10.2.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 22–24, lihavointi on tutkijan tekemä.

³²⁸ Sama, s. 49, tekstin lihavointi on tutkijan tekemä.

³²⁹ Sama, s. 51–55.

³³⁰ Sama, s. 27, tekstin lihavointi on tutkijan tekemä.

³³¹ Sama, s. 8, tekstin lihavointi on tutkijan tekemä.

maan sodanaikaiseen yksikköön.³³² Reserviläisalueiden suojeluskuntien tuli vastata koulutukseltaan perustettavien joukkojen aselajia.³³³

Toimeenpanokäskyjen perusteella sotilaspiirien liikekannallepanosta laadittiin **liikekannallepanosuunnitelma**. Suunnitelma rakennettiin olemassa oleviin olosuhteisiin sopivaksi ja joustavaksi. Liikekannallepanosuunnitelmat oli laadittava jokaiselle sotilaspiirin perustamispaikalle, mutta kaikista liikekannallepanosuunnitelmista tuli muodostua yhtenäinen kokonaisuus.³³⁴

Liikekannallepanosuunnitelmansa perusteella sotilaspiiri laati kaikille liikekannallepanosuoritusosastoilleen ja -elimilleen sekä kaikille perustamilleen joukoille **liikekannallepanosuorituskäskyt**. Liikekannallepanotyöt tuli käsitellä työläjeittäin ja niiden sisällä aikajärjestyksessä aikamäärineen. Suorituskäskyihin oli liitettävä kaikki sellaiset asiakirjat ja lomakkeet jotka olivat töiden suorittajille tarpeen.³³⁵

Liikekannallepanosuunnitelman ja suorituskäskyjen perusteella sotilaspiirin esikunnassa laadittiin **liikekannallepanokalenterit**. Kalentereita oli kahdenlaisia, liikekannallepanon valvojille ja liikekannallepanon suorittajille. Liikekannallepanokalentereilla joukkojen perustaminen pidettiin aikataulussa keskitysmarssien aloittamista varten.³³⁶

On huomattava, että väliaikaisessa liikekannallepano-ohjesäännössä käytetty terminologia ja käsitteet ovat samoja kuin kaaderiperustamisessa. Sanamuodotkin ovat osittain samoja. Järjestelmää oltiin muuttamassa radikaalisti, mutta tutusta terminologiasta haluttiin pitää kiinni.

---

³³² YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto N:o 70/VIII 32.sal. Käsky väliaikainen liikekannallepano-ohjesääntö aluejärjestön valmistelutöitä varten, 10.2.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 8 ja 17.

³³³ Sama, s. 27.

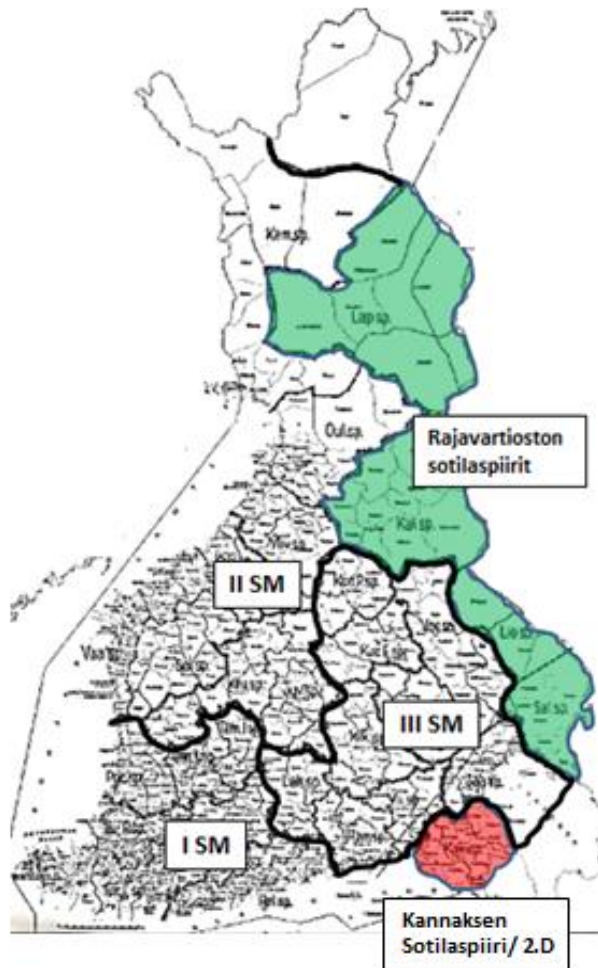
³³⁴ Sama, tekstin lihavointi on tutkijan tekemä.

³³⁵ Sama, s. 32, tekstin lihavointi on tutkijan tekemä.

³³⁶ Sama, s. 32–35, tekstin lihavointi on tutkijan tekemä.

4.2. Aluejärjestön valmisteluvaihe 1.3.1932 alkaen

KUVA 8: Aluejärjestön aluejako ³³⁷

Määräys aluejärjestön väliaikaisten toimielimien, eli sotilaspiirien esikuntien muodostamisesta eri puolille maata annettiin 1.3.1932 alkaen. Sotilaspiirejä perustettiin kaikkiaan 30 kappaletta. Perustetuista sotilaspiireistä neljä oli alistettu rajavartiostojen päällikölle. Näiden sotilaspiirien esikuntina ³³⁸ mivat Laatokalta pohjoiseen sijainneiden itärajan rajavartiostojen esikunnat. ³³⁹ Kannaksen sotilaspiiri alistettiin toistaiseksi 2. Divisioonan komentajalle, josta tuli myöhemmin uudelleenjärjestelyn astuessa voimaan (Raja-) armeijakunnan esikunta. Muut 25 sotilaspiiriä yhdistettiin yhdeksäksi sotilaslääniksi. Sotilasläänien esikunnat jätettiin valmisteluvaiheessa perustamatta henkilökunnan ja rahan puutteen vuoksi. ³⁴⁰ Sotilaslääneihin nimitettiin kyllä

esikuntapäälliköt, mutta ei muuta henkilöstöä. Sotilasläänien esikuntapäälliköt työskentelivät sotilasläänin alueella sijainneen sotilaspiirin esikunnan yhteydessä. ³⁴¹ Valmisteluvaiheen ajaksi sotilasläänien esikuntien tilalle perustettiin kolme tilapäistä sotilasmaakunnan esikuntaa johtamaan ja valvomaan sotilaspiirien esikuntien valmistelutöitä (Kuva 8). ³⁴² Sotilasmaakuntien esikunnille jäi tällöin vastuulleen kolmen tulevan sotilasläänin alue.

On huomattava, että sotilaiden suunnitelmassa puhuttiin sotilaspiireistä, sotilaslääneistä ja sotilasmaakunnista, mutta lainsäädännöllisesti aluejärjestöä ei vielä ollut olemassakaan. Aino-

³³⁷ Raikkala Hannes, 1964, s. liite 17.

³³⁸ Esikuntina toimivat Salmin, Lieksan, Kainuun ja Lapin rajavartiostojen esikunnat.

³³⁹ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 1.

³⁴⁰ Mäkipelto Ensio, 1983, s. 17, KA.

³⁴¹ III SM:n päiväkäsky N:o 1, 7.3.1932, Pk1481/52, KA.

³⁴² Mäkipelto Ensio, 1983, s. 17, KA.

astaan kutsuntalaitos oli olemassa ja siitä oli säädetty lailla. Tämän vuoksi kutsuntalaitos muodosti aluksi pohjan edellä esitetyle 30 sotilaspiirin aluejaolle.

Aluejärjestön tulevien upseereiden ollessa ensimmäistä viikkoa kurssilla Katajanokalla maa jaettiin 19.2.1932 asetuksella edelleen 15 kutsuntapiiriin.³⁴³ Puolustusministeriö lohkoii tämän jälkeen kutsuntapiirien alueet sotilaspiireille. Alueen väkimäärästä ja koosta riippuen kutsuntapiiri jaettiin minimissään yhdelle ja suurimmillaan kolmelle sotilaspiirille. Sotilaspiirien rajat eivät ylittäneet kutsuntapiirien rajoja.³⁴⁴ Alueet oli pyritty määrittelemään siten, että sotilaspiirit pystyivät alueensa reserviläis- ja hevosmäärällä tyydyttämään perustamistehtävissä määrättyjen sodanajan joukkojen tarpeen. Oli selvää, että sotilaspiirien rajat tulivat muuttamaan aluejärjestön työn edetessä ja laskelmien tarkentuessa. Itse asiassa tarkkojen laskelmien puute henkilöstöstä, hevosista, ajoneuvoista ja suojeluskuntalaisista oli syy miksi sotilaspiirijakoon ei siirrytty suoraan.³⁴⁵ Aluejärjestön lainsäädäntö haluttiin rakentaa tarkemman tiedon perusteella, ettei sitä jouduttu muuttamaan heti muutaman kuukauden päästä tietojen tarkentua.

Kutsuntatoimistojen henkilöstö sijoitettiin alusta alkaen sotilaspiirien esikuntiin. Olihan kutsuntalaitos tarkoitus lakkauttaa uudistuksen myötä. Rajavartiostoille kutsuntatoimistojen henkilökuntaa voitiin sijoittaa vain Kainuun rajavartioston esikuntaan.³⁴⁶ Muiden rajavartiostojen sotilaspiirien kutsuntojen järjestäminen jäi lähimpien puolustuslaitoksen johtamien sotilaspiirien vastuulle.

Yleisesikunta oli ohjannut sotilaspiirien valmisteluvaiheen työsuunnittelua 23.1.1932 antamallaan käskyllä aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta joka oli samalla alueellisen liikekannallepanojärjestelmän ensimmäinen toimeenpanokäskey. Käsky oli ollut opintomateriaalina kurssilla ja siten tuttu kaikille sotilaspiirien upseereille. Käskyn liitteenä oli karkea työskentelyaikataulu sotilaspiirien työsuunnittelun pohjaksi. Yleisesikunnan karkean suunnitelman perusteella sotilaspiirit aikatauluttivat toimintansa omaksi työsuunnitelmakseen. Sotilaspiirit lähettivät työsuunnitelmansa sotilasmaakuntien esikuntiin kuukauden tai kahden välein. Työsuunnitelmien perusteella voitiin varmistua siitä, että kaikki sotilaspiirit olivat tekemässä oikeita asioita samana aikana.³⁴⁷ Mahdolliset ongelmakohdat ratkottiin Yleisesikunnan

³⁴³ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky, aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, takakannessa oleva kopio asetuksesta.

³⁴⁴ PM kirje K.D.1116/32. Sot.1. Sisäasiainministeriölle kutsuntapiirien ja sotilaspiirien aluejaosta, 4.3.1932, T22104/Hh225, KA.

³⁴⁵ Grandellin muistio N:o 112/_, elokuussa 1931, T22104/Hh54, KA ja Kronlund Jarl (toim.), 1990, s. 384.

³⁴⁶ PM Kertomus Sota-asiain osaston toiminnasta 1932, 18.2.1933, T22104/Hh 226, KA.

³⁴⁷ Esimerkiksi Savonlinnan SpE:n kirje I/7Sal. 11.3.1932, III SM:n Komentajalle, T10809/1, KA.

johdolla järjestetyissä aluejärjestön neuvottelupäivillä. Neuvottelupäivillä käsiteltiin myös seuraavan pidemmän aikavälin työsuunnitelma joka julkaistiin sen jälkeen sotilaspiireille.³⁴⁸

Valmisteluvaiheessa sotilaspiirin vahvuus oli yleensä puolenkymmentä upseeria (3-9), muutama aliupseeri ja toimistosihteeri tai kanslia-apulainen³⁴⁹. Sotilaspiirien työsuunnitelmissa työt jaettiin esikunnassa upseereiden kesken vakioitehtäviksi kolmessa eri toimistossa. Toimistojen vastuualueet olivat seuraavat:

Toimisto I: Sotilaspiirin päällikön vastuulla oli liikekannallepanosuunnitelman kehittäminen alueellisen liikekannallepanojärjestelmän mukaiseksi. Yksi hänen upseereista vastasi olemassa olevien kaaderiperusteisten liikekannallepanosuunnitelmien ajantasaisuudesta ja kolmas upseereista huolehti hevosten- ja ajoneuvojenoton järjestämisestä.³⁵⁰

Toimisto II: Sotilaspiirin talousupseeri vastasi perustamistehtävän mukaisen joukon sotavarustuksesta ja varastoinnista sekä sotilaspiirin taloudesta.³⁵¹

Toimisto III: Kutsuntalaitoksesta sotilaspiirin vahvuuteen siirtynyt upseeri vastasi kutsuntaasioista ja asevelvollisten valvonnasta. Hänen tehtävänä oli huolehtia asevelvollisten käskemisestä kutsunnoissa perustamistehtävän kannalta oikeaan koulutushaaraan.³⁵²

Tekevien käsien määrä ei sotilaspiirien esikunnissa ollut suuri, mutta aluejärjestelmän liikekannallepanon suunnittelun kannalta tärkeimmät asiat tulivat työjaossa huomioiduksi. Toimistot olisikin voinut nimetä niiden tehtäviä paremmin kuvaavasti liikekannallepano-, sotamateriaali- ja kutsuntatoimistoksi.

Aluejärjestökoulutuksen aikana jokainen sotilaspiiri oli saanut tiedon perustamistehtävistään. Sotilaspiirin perustamisvastuulla oli yleensä jalkaväkirykmentti ja divisioonan aselajiosia. Perustamisessa oli päädytty rykmentin kokoisten joukkojen perustamiseen, joten jokaiselle sotilaspiirille oli annettu yleensä yksi perustamispaikkakunta. Isoimmissa selusta-alueen asutuskeskuksissa saattoi olla kahdenkin sotilaspiirin perustamispaikka (Kuopio, Turku ja Tampere). Suojajoukkojen perustamista oli hajautettu enemmän ja esimerkiksi rajavartiostojen

³⁴⁸ Esimerkiksi, SL:n Komentajien neuvottelukokouksen pöytäkirja, 3.10.1933, T22520/F2, KA ja YE Os.1. Lkp, N:o692/III/sal., Aluejärjestön työohjelma 1.10.33–1.6.34., 9.10.1933, T22520/F1, KA.

³⁴⁹ Arimo Reino, 1987, s.114.

³⁵⁰ Esimerkiksi Savonlinnan SpE:n kirje I/7Sal. 11.3.1932, III SM:n Komentajalle, T10809/1, KA ja HamSpE, Esikuntakäskey N:o1/32, 8.3.1932, Pk1481/52, KA.

³⁵¹ Sama.

³⁵² Sama.

yhteydessä toimiville sotilaspiireille oli varattu 2-4 perustamispaikkaa ja Kannaksen suoja-joukoille vieläkin enemmän. Kaikkiaan kenttäarmeijalle ja suojajoukolle oli suunniteltu yli 50 perustamispaikkakuntaa.³⁵³ (Katso Liite 1)

4.2.1. Perustamistehtävät jaetaan ala-aluesuunnitelmiksi

Aloittaessaan toimintansa vuoden 1932 maaliskuussa sotilaspiirien oli laadittava ensimmäisenä tehtävänä ala-aluejako piirin alueella perustettaville joukoille. Samalla ala-aluejaon kanssa tuli suunnitella alustavien kokoontumispaikkojen sijainti joista reserviläiset ohjattiin liikekannallepanossa perustamispaikalle.³⁵⁴ Suojeluskuntien osuus oli myös liitettävä tähän työhön.

Perustettavien joukkojen jakaminen ala-alueisiin oli mahdollista vain silloin kun tiedettiin miten paljon ja minkä koulutustaustan omaavia reserviläisiä alueella asui. Tähän tarvittiin kutsuntapiirien ylläpitämiä kortistoja. Aluejärjestö sai kutsuntapiirien reserviläiskortistot käyttöönsä maaliskuun alussa³⁵⁵.

Kaaderiperustamisessa ylläpidettiin kolmea korttisarjaa:

- 1.) R-sarja (rauhanajan sarja) oli kortisto vakinaisessa palveluksessa olevista asevelvollisista.
- 2.) V-sarjalla (valvontasarja) selvisi olemassa oleva reservi. Kortisto oli järjestetty kunnittain.
- 3.) S-sarja (sodanajan sarja) taas osoitti kaaderijärjestelmällä liikekannallepanossa perustettavien joukkojen reservin joukko-osastoittain.³⁵⁶

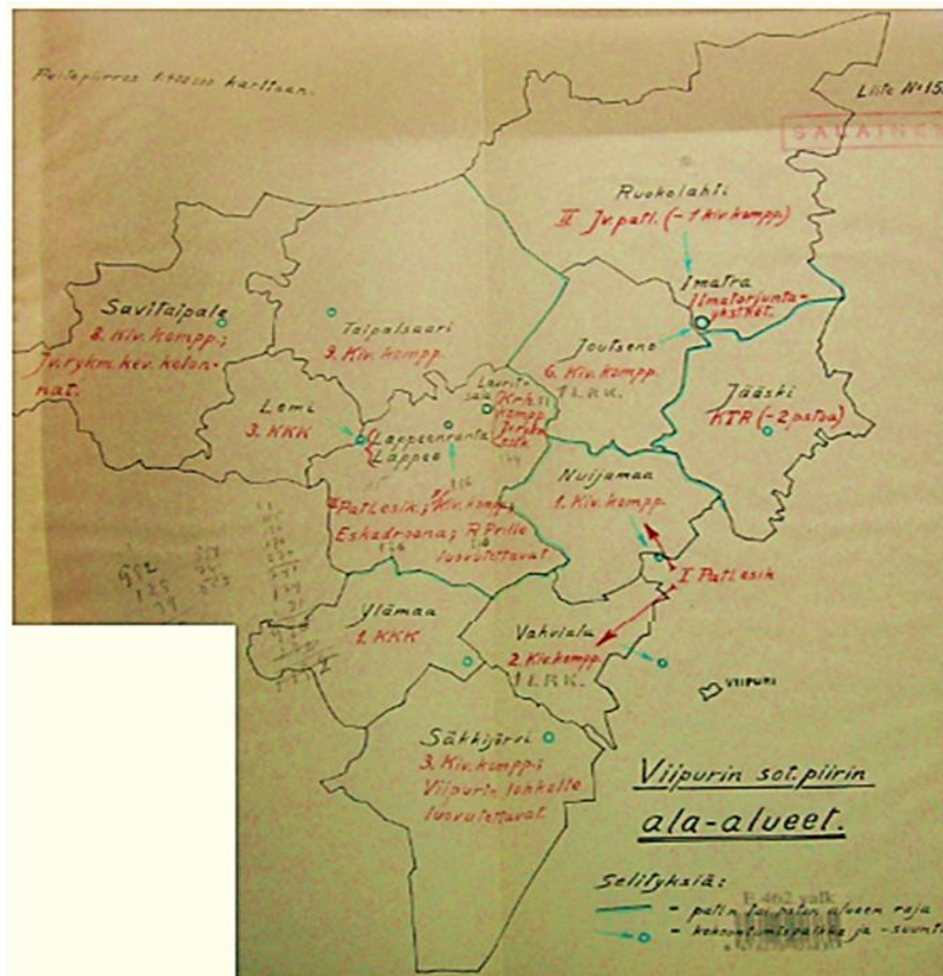
Aluejärjestelmää varten luotiin oma AS-sarja (aluejärjestelmän sodanajan sarja). AS-sarja osoitti aluejärjestelmällä liikekannallepanossa perustettavien joukkojen reservin joukko-osastoittain ja yksiköittäin. Aluejärjestelmään siirtymisen jälkeen R- ja V-sarja tarvittiin edelleen, mutta S-sarja kävi tarpeettomaksi.³⁵⁷ Ettei asia olisi liian yksinkertainen, suojeluskuntajärjestön jäsenistä oli olemassa vielä oma kortistonsa (sk-kortisto) joka oli saatu aluejärjestön käyttöön.³⁵⁸

Sotilaspiirin ala-alueiden suunnittelussa tarvittiin V-sarjan kortistojen tietoja reserviläisten jakaantumisesta kunnittain. V-sarjan perusteella kirjoitettiin uusi AS-sarja ja tarkastettiin reserviläisten riittävyys suunnitelluilla ala-alueilla. Ala-alueella olevien suojeluskuntalaisten

³⁵³ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s 3–4 vertaa Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa III, 1987, s. 202–206 ja Mäkipelto Ensio 1983, Liite 26, KA.

määrä oli myös tärkeä tieto. Suojeluskuntalaisia tarvittiin liikekannallepanon tukena ja perustettavan yksikön kaaderirunkona.

Maalis-huhtikuun vaihteessa kortistojen perusteella tehdyt ala-alue suunnitelmat alkoivat olla valmiina (Kuva 10).³⁵⁹ Samalla paljastuivat ensimmäiset virheet sotilaspiirien aluejaossa.³⁶⁰ Huhtikuun alussa kortistoista tehtyjen havaintojen perusteella sotilaspiirien aluejakoa muutettiin, jotta käsketyt perustamistehtävät voitiin täyttää kaikissa sotilaspiireissä. Odotetut muutokset koskivat 24 kuntaa.³⁶¹

KUVA 9: Viipurin sotilaspiirin ala-alue suunnitelma³⁶²

³⁵⁴ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 85–96 ja Mäkipelto Ensio, 1983, s. 40.

³⁵⁵ PM Sota-asiain os. kirje PM Keskusosastolle, 19.1.1932, T22104/Hh225, KA ja esimerkiksi Savonlinnan SpE:n kirje I/7Sal, 11.3.1932, III SM:n komentajalle, T10809/1, KA.

³⁵⁶ Mäkipelto Ensio, 1983, liite 21, KA.

³⁵⁷ Sama, s.40 ja liite 21, KA.

³⁵⁸ MikSKp:n, N:o 129,32.Ia.sal., Aluejärjestöä varten laadittuja henkilökortteja, 6.2.1932, T22104/Hh225, KA.

³⁵⁹ IISM, Tsto I N:o 19/32/Sal., Kiertokirje, 12.3.1932, T22104/Hh225, KA.

³⁶⁰ YE Os1. Järj, N:o 130/VIII/32, Reserviläislaskelmia, 17.3.1932, T22104/Hh225, KA ja III SM:n kirje N:o84/32, sk-aluekartoista, 2.4.1932, T10809/1, KA.

³⁶¹ PM K.D. N:o 2135/32. Sot.3. Sotilaspiirien toimitettavia aluesiirtoja, 15.4.1932, T22104/Hh225, KA ja Mäkipelto Ensio, 1983, s. 18 sekä Liite 9.

³⁶² Esimerkiksi, ViipSpE:n Ala-aluejakosuunnitelma, päivämäärättä, T11997/3, KA.

Ala-alueiden jaon onnistuminen oli tärkeä asia koko alueellisen liikekannallepanojärjestelmän onnistumiselle. Varmistaakseen ajatuksensa ymmärtämisen koko aluejärjestössä Grandell kävi tarkastamassa ala-aluesuunnitelmat sotilaspiirien esikunnissa huhtikuun alussa 1932.³⁶³ Tarkastukset eivät olleet muodollisia esimieskäyntejä, vaan suunnitelmiin tehtiin ilmeisen paljon muutoksia.³⁶⁴ Perusteellisella ala-aluesuunnittelulla vältettiin turhaa työtä tulevaisuudessa. Myös suojeluskuntajärjestö tarvitsi ala-aluejakoja. Ala-alueiden perusteella suojeluskuntajärjestö sai selville sen minkä aselajin suojeluskuntia sen tuli kouluttaa ala-alueilla.³⁶⁵ Samalla ala-aluejako muodosti perustan tulevaisuudessa suojeluskunnille jaettavalle puolustuslaitoksen sotamateriaalille jota suojeluskunnat käyttivät harjoituskalustonaan. Jaetun harjoituskaluston pääosan muodostivat tykistö-, viesti- ja konekiväärikalusto.³⁶⁶

4.2.2. Henkilöstön riittävyys ala-alueilla varmistetaan valvontakokouksilla

Ala-aluejaon vahvistamisen jälkeen sotilaspiireissä alkoi valmistautuminen valvontakokousten pitämiseen. Valvontakokouksilla tarkastettiin ala-aluejaon ja kortistojen paikkansapitävyys suhteessa perustamistehtäviin. Ala-alueella olevan sijoituskelpoisen henkilöstön määrän oli vastattava perustamistehtävää.³⁶⁷ Henkilöstön koulutuksen vastaavuus sodanajan tehtävään oli vielä toissijainen asia. Koulutustaustat korjaantuivat ajan kanssa, kun uudet asevelvolliset saatiin kutsunnoissa käskettyä heidän reserviläisalueensa (ala-alueen) mukaiseen aselajiin. Koulutuspuutteita pyrittiin lieventämään selvittämällä valvontakokouksissa tarkasti reserviläisten siviiliosaamista ja käyttämällä sitä hyväksi sodanajan sijoituksia tehtäessä³⁶⁸.

Sotilaspiirit valmistelivat valvontakokoukset kevään aikana. Niitä ei ollut toteutettu ennen tässä laajuudessa. Valvontakokoukset oli tämän vuoksi suunniteltava pikkutarkasti yhdessä aluevalvojien kanssa. Aluevalvojia oli kutsuntapiirien perintönä melkein joka pitäjässä, joisain tapauksissa kaksi pientä pitäjää oli yhdistetty yhden nimismiehen valvottavaksi³⁶⁹. Aluevalvojat vastasivat V-sarja (valvontasarjan) korttien ylläpidosta alueellaan. Sotilaspiirien valmistautuessa valvontakokouksiin paljastui valvontasarjan ylläpidossa selkeitä aluevalvojista

³⁶³ III SM:n kirje N:o 111/I/29. 9.4.1932, Matkasuunnitelma ev. Grandellin tarkastuksia varten III SM:ssa, T10809/1, KA ja II SM:n komentajan kirje, Tsto I.N:o92/I/g/32, Ala-aluejaon tarkastuksia, 9.4.1932, T22104/Hh225, KA.

³⁶⁴ KymSl:n kertomus sotilaspiireissä suoritetuista töistä huhtikuulla 1932, 2.5.1932, T10809/1, KA.

³⁶⁵ SKY kirje N:o 1088.32. Ia./621.sal. Puolustusministerille, 1.8.1932, T22104/Hh224, KA.

³⁶⁶ PM N:o 6382/32. Sot.1. Otsikotta, 17.12.1932, T22104/Hh224, KA.

³⁶⁷ PM K.D. N:o 1868/32. Sot.3. PM sota-asiain osaston kiertokirje N:o 18/32., 16.5.1932, T10809/1, KA.

³⁶⁸ Sama.

³⁶⁹ Luettelo III SM:n sotilaspiirien aluevalvojista, osoitteista ja valvonta-alueista, päivämäärättä, T10809/1, KA.

johtuneita puutteellisuuksia.³⁷⁰ Valvontakokousten jälkeen nämä laiminlyönnit johtivatkin joidenkin aluevalvojien vaihtamiseen.³⁷¹

Valvontakokoukset toteutettiin vuoden 1932 kesäkuun aikana. Tyypillisesti kokouksia saattoi olla sotilaspiirissä 15 kunnan, pitäjän tai kauppalan alueella ja ne kestivät paikkakunnan väkimäärästä riippuen 1–3 päivää. Valvontakokouspaikkoina toimivat esimerkiksi kunnantalot, pankkirakennukset ja suojeluskuntatalot.³⁷² Kokouksissa tarkastettiin reserviläiskortistojen paikkansapitävyys ja todettiin sotilaspiirien todellinen reserviläistilanne.³⁷³ Valvontakokoukset koskivat reserviin ja nostoväen I luokkaan kuuluvia reserviläisiä, jotka olivat syntyneet vuonna 1901 tai myöhemmin.³⁷⁴

Valvontakokouksissa tarkastukset tehtiin kevään aikana kirjoitettujen AS-kortistojen perusteella. Kortistot oli järjestetty yksiköittäin aakkosjärjestykseen.³⁷⁵ Tarkastuksissa tuli kiinnittää erityinen huomio siihen, että kaikista asevelvollisista oli kirjoitettu AS-kortti ja sen tiedot olivat yhtäpitävät kaaderiperustamisen (V-sarjan) valvontasarjan ja (S-sarjan) sodanajan sarjan korttien kanssa.³⁷⁶

Tarkastuksessa selvitettiin reserviläisten perustietojen³⁷⁷ lisäksi varusmiespalveluksen aikainen koulutus, siviilioasaaminen sekä oliko reserviläinen saanut jotakin erikoiskoulutusta reservin harjoituksissa. Myös henkilön älykkyys arvosteltiin vastausten perusteella karkeasti asteikolla 1–3.³⁷⁸

Suojeluskuntaan kuuluminen oli myös selvitettävien asioiden listalla. Samalla tarkastettiin suojeluskuntakortiston paikkansapitävyys. Valvonnanalaisen ollessa suojeluskunnan jäsen, hänelle kerrottiin mihin aselajiin hän kuului. Samalla häntä kehoitettiin liittymään sijoitusta vastaavaan suojeluskuntaosastoon.³⁷⁹ Valvontatilaisuuden lopuksi reserviläisen liikekannalle-

³⁷⁰ Esimerkiksi SavSpE N:o 1109/I/32. Aluevalvojien kortteja, 13.5.1932, T10809/1, KA.

³⁷¹ KuopPSpE, N:o4582/III/79, Aluevalvojan vaihto, 5.9.1932, T10809/1, KA.

³⁷² Etelä Savon kutsuntapiirin (MikSpE) Kuulutus valvontakokousten toimeenpanemisesta vuonna 1932, 26.4.1932, T10809/1, KA.

³⁷³ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 85–96.

³⁷⁴ Etelä Savon kutsuntapiirin (MikSpE) Kuulutus valvontakokousten toimeenpanemisesta vuonna 1932, 26.4.1932, T10809/1, KA.

³⁷⁵ PM K:D: N:o 2161/32. Sot. Kortistojen tarkastusta, 16.4.1932, T22104/Hh225, KA ja ViipSpE, 793/V/63. Valvontakokouksissa esitettäviä kysymyksiä, 29.4.1932, T10809/1, KA.

³⁷⁶ PM K.D. N:o 1868/32. Sot.3. PM sota-asiain osaston kiertokirje N:o 18/32., 16.5.1932, T10809/1, KA. katso myös Mäkipelto Ensio, 1983, s. 41–42.

³⁷⁷ Perustietoja olivat nimi, syntymäaika, syntymäpaikka, koulusivistys, ammatti ja äidinkieli.

³⁷⁸ ViipSpE, 793/V/63. Valvontakokouksissa esitettäviä kysymyksiä, 29.4.1932, T10809/1, KA.

³⁷⁹ Sama.

panomääräys tarkastettiin ja tarvittaessa uusittiin sotilaspassin väliin.³⁸⁰ Helmikuussa sotilaspiireille annettujen väliaikaisten liikekannallepanomääräysten kirjoitusohjeiden tilalle annettiin ennen valvontakokouksia uudet tarkennetut ohjeet.³⁸¹ Kaikkien valvontakokouksiin saapuneiden reserviläisten liikekannallepanomääräykset kirjoitettiin näiden ohjeiden perusteella.³⁸² Liikekannallepanomääräys kirjoitettiin vielä tässä vaiheessa kaaderiperustamisen mukaiseksi.³⁸³ Tällä tavalla kaaderiperustamisella tapahtuva liikekannallepanoa saatiin ylläpidettyä ja jopa kehitettyä aluejärjestelmän valmistelutyön yhteydessä.

Huomattava osa (n.10 000) reserviläistä jäi saapumatta valvontakokouksiin. Valvontakokousten päätyttyä aluevalvojille lähetettiin luettelo kokouksiin saapumatta jääneistä reserviläisistä. Suojeluskuntien paikallispäälliköitä käytettiin kesän aikana hyväksi näiden reserviläisten etsimisessä.³⁸⁴ Poissaolojen ja ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönnin syynä oli usein asevelvollisten oma huolimattomuus ja välinpitämättömyys, mutta oli myös havaittavissa tietämättömyyttä valvonnan ja ilmoittautumisvelvollisuuden merkityksestä. Joukko-osastojen komentajille annettiinkin havaintojen perusteella tarkennetut ohjeet siitä mitä asevelvollisille tuli opetetaan valvonnasta ja sen merkityksestä ennen kotiutumista.³⁸⁵

Valvontakokousten perusteella laadittiin sotilaspiirien reserviläistilastot. Tilastojen pohjalta pidettiin vuoden 1932 elokuun alussa Yleisesikunnassa neuvottelupäivät, joilla päätettiin reserviläisten tasoitusirroista ja tarkastettiin sotilaspiirien rajat vastaamaan entistä paremmin reserviläistilannetta sekä perustamistehtäviä.³⁸⁶ Aluesiirroista huolimatta oli aluejärjestön valmisteluvaiheessa tarpeellista tasoittaa reserviä sotilaspiirien kesken. Ne sotilaspiirit, joilla oli ylimääräistä reserviä, luovuttivat sen liikekannallepanossa niille sotilaspiireille joissa oli vajausta henkilöstössä. Ala-alue tietojen tarkentuessa reservin tasoitukset pienenevät huomattavasti, joskaan eivät kokonaan poistuneet.³⁸⁷

³⁸⁰ PM K.D. N:o 1868/32. Sot.3., PM sota-asiain osaston kiertokirje N:o 18/32., 16.5.1932, T10809/1, KA.

³⁸¹ PM K.D. N:o 212/32. Sot.3.sal. LKP-määräysten kirjoittamisohjeet v.1932, 12.5.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto.

³⁸² Mäkipelto Ensio, 1983, s. 26, KA.

³⁸³ PM K.D. N:o 212/32. Sot.3.sal. LKP-määräysten kirjoittamisohjeet v.1932, 12.5.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto.

³⁸⁴ Mäkipelto Ensio, 1983, s. 27, KA.

³⁸⁵ YE Os.1. Lkp, N:o345/III, Asevelvollisten koulutusta valvontakysymyksissä, 20.4.1933, T22520/F3, KA.

³⁸⁶ YE Osasto 1. Järjestelytoimisto, N:o 275/VIII/32. Valvontakokouksen tuloksia, 11.6.1932, T22104/Hh224, KA ja YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky, aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 85–96.

³⁸⁷ YE Os.1. Järj, ilman numeroa, YE:ssa suoritettavat muutokset sotilaspiirien perustamistehtäviin, 2.8.1932, T11997/3, KA ja Mäkipelto Ensio, 1983, s. 18.

4.2.3. Asevelvollisten koulutus yhdistetään kutsunnoilla aluejärjestelmään

Ala-aluejaon, valvontakokousten ja neuvottelupäivillä tehtyjen tasaussiirtojen perusteella Yleisesikunnassa laadittiin koulutussuhdelaskelmat siitä kuinka paljon eri sotilaspiireistä tuli lähettää miehiä varusmiespalvelukseen ja mihin aselajiin.³⁸⁸

Koulutussuhdelaskelmat mahdollistivat kutsuntojen järjestämisen seuraavana vuonna palvelukseen kutsuttavalle ikäluokalle. Koulutussuhdelaskelmien perusteella sotilaspiiri osasi käskä tulevan asevelvollisen siihen joukko-osastoon, jossa hänelle annettiin sen ala-alueen mukaisen aselajin koulutus johon hänet sijoitettiin asepalveluksen päätyttyä. Joukko-osastot taas saivat koulutussuhdelaskelmien perusteella tiedon kuinka paljon miehistöä, aliupseereita ja upseereita heidän oli kyseiseen aselajiin koulutettava. Sotilaspiirit järjestivät ensimmäiset aluejärjestelmän koulutusvaatimukseen vastaavat kutsunnat syys-lokakuussa vuonna 1932.³⁸⁹ Kutsunnoissa oli todettava asevelvollisen kelpoisuus sotilaspiirinsä ala-alueen aselajiin ja sen jälkeen mahdollinen kelpoisuus muuhun aselajiin. Asevelvollisten koulutus oli saatava palvelemaan alueellista liikekannallepanojärjestelmää mahdollisimman nopeasti.³⁹⁰

Aluejärjestelmä asetti myös kutsunnoille uuden vaatimuksen. Aiempina vuosina kutsunnoissa vakinaiseen palvelukseen hyväksytyjen asevelvollisten määrä oli vaihdellut eri kutsuntapiireissä merkittävästi. Nyt kutsunnoissa oli hyväksyttävä palvelukseen sotilaspiirin vuotuisen reserviläistarpeen mukainen määrä asevelvollisia. Tämän vuoksi sotilaspiirin alueelta tuli määrätä palvelukseen joka vuosi lähes sama määrä asevelvollisia.³⁹¹ Palveluskelpoisuuden tarkastamisen ja arvioimisen yhdenmukaistaminen kutsunnoissa oli tämän vuoksi tarpeellista. Tätä varten vahvistettiin puolustusministeriön lääkintäosaston uusittu lääkärintarkastusohjesääntö.³⁹²

Sotilaspiirit toimittivat palvelukseenastumismääräykset tuleville asevelvollisille vuoden 1932 marras- joulukuun aikana. Samalla laadittiin ohjeet kouluttaville joukko-osastoille palvelukseen astuvien asevelvollisten ”ryhmittämisestä” koulutushaaroittain aluejärjestön vaatimusten mukaisesti. Palvelukseenastumismääräyksillä ja joukko-osastojen ohjeistuksella oli kiire. En-

³⁸⁸ YE Os.1. Järj. N:o 517/VIII/32. Koulutussuhdelaskelmien yhtäläistäminen, 2.12.1932, T22104/Hh225,KA.

³⁸⁹ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 85–96.

³⁹⁰ Mäkipelto Ensio, 1983, s. 28 ja 38, KA.

³⁹¹ Sama, s. 27.

³⁹² Sama, s. 29.

simmäiset aluejärjestelmän mukaan koulutettavat alokkaat olivat astumassa palvelukseen vuoden 1933 tammikuussa.³⁹³

4.2.4. Sotaväen päällikkö leikkii tulella

Sotilaspiirien järjestäessä kutsuntoja vuoden 1932 syksyllä, päätti sotaväen päällikkönä toiminut kenraaliluutnantti Aarne Sihvo kokeilla suojajoukkojen liikekannallepanokykyä. Kaaderiperustamisen aikaisiin suojajoukkoihin kuuluivat tuolloin suurin osa 2. Divisioonan joukoista Karjalan Kannaksella, Ratsuväkiprikaati Lappeenrannassa, PPP3 Mikkelissä ja esimerkiksi koko Viipurin suojeluskuntapiiri.³⁹⁴ Pääosa suojajoukoista oli palveluksessa olleita asevelvollisia ja henkilökuntaa. Suojeluskuntalaiset olivat tärkein osa armeijan ulkopuolelta suojajoukkoon kuulunut ryhmä.

Sihvo oli tullut tarkastusmatkalle 24.9.1932 Viipuriin yhdessä jalkaväen tarkastaja kenraalimajuri Hugo Östermanin kanssa. Hän oli tavannut 2. Divisioonan komentajan kenraalimajuri Harald Öhquistin iltapäivällä. Öhquist oli ilmoittanut lähtevänsä metsästysmatkalle siviilituttavansa kanssa. Tapaamisen jälkeen Öhquist matkusti pois Viipurista viettämään vapaa-aikaa. Olihan viikonloppu ja lauantapäivä. Sihvo oli ilmeisesti suivaantunut tästä Öhquistille.³⁹⁵

Öhquistin lähdettyä metsästysretkelleen Sihvo käveli yhdessä Östermanin kanssa kylmän viileästi 2. Divisioonan esikuntaan ja päätti hälyttää suojajoukot. Hän soitti kello 18.03 divisioonan esikuntapäällikölle everstiluutnantti Kustaa Tapolalle. Sihvo oli todennut Tapolalle osapuilleen näin: ”Rajalta on tullut hälyttäviä tietoja, joiden mukaan venäläisiä joukkoja kokoontuu rajalle ja kello 17.40 on ratsuväkeä panssariautoineen sekä noin 20 lentokonetta ylittänyt rajan luodetta kohti Kellomäen yli. Neuvostovenäjän suurlähettiläs on matkustanut Helsingistä lentokoneella...”. Tämän sanottuaan Sihvo oli katkaissut puhelun.³⁹⁶

Sihvo ei ollut maininnut mitään koehälytyksestä ja Tapola oli juossut divisioonan esikuntaan asunnostaan jossa hän oli vastannut Sihvon puheluun. Esikunnassa hän tapasi sitten Sihvon ja Östermanin. Nämä olivat jo valmiina odottamassa Tapolaa tämän työhuoneessaan.

³⁹³ YE Os.1. Lkp, N:o614/III/sal., Aluejärjestön työohjelma 15.11.32-30.6.33., 11.11.1932, T22104/Hh224, KA.

³⁹⁴ 2. DE, N:o 377/III/Ye.os./152 henk. Kirje Tasavallan Presidentille, 26.9.1932, Nimikirjaote, Sihvo Aarne, 18870/34839, KA.

³⁹⁵ Saarikoski Vesa, Elon mainingit, Jääkärikenraali Aarne Sihvo 1889–1963, WSOY, Juva 1998, s. 308.

³⁹⁶ 2. DE, N: o 377/III/Ye.os./152 henk. Kirje Tasavallan Presidentille, 26.9.1932, Nimikirjaote, Sihvo Aarne, 18870/34839, KA.

Tässä vaiheessa Tapolalle oli selvinnyt, että kyseessä oli ”koehälytys”. Sihvo ei kuitenkaan ollut antanut mitään tarkentavia ohjeita kuinka pitkälle harjoituksessa tuli mennä. Hän oli ainoastaan tarkentanut vihollistietoja ja tavallaan vaatinut Tapolan toimimaan kuin tosi olisi kyseessä.

Tapola alkoi hälyttää joukko-osastoja ja seurasi samalla Sihvon käyttäytymistä. Pian hän huomasi, että Sihvo oli nyt puuttunut asioihin, joita ei lähemmin tuntenut. Tämän käsittäessään Tapola ryhtyi omin päin rajoittamaan harjoitusta. Tilannetiedot olisivat edellyttäneet jo valtakunnan rajan ylittämistä. Niinpä hän ei ilmoittanut joukko-osastoille vihollistietoja, eikä pistänyt tiedustelupartioita rajan yli tai antanut tietoja esimerkiksi erilliselle pioneerikompanialle jonka tehtävänä oli räjäyttää itsenäisesti erinäisiä rautatiesiltoja.³⁹⁷

Tapola toimi kovassa paineessa sotaväen päällikön valvovan silmän alla rajoittaen harjoitusta edelleen. Hän esti sopimusteitse varattujen hevosten ja ajoneuvojen sekä autojen kutsumisen kokoontumispaikoille ja pidättäytyi ainoastaan valmiusvaiheeseen (valmiuden kohottamiseen) liittyviin toimenpiteisiin. Tapola sai lopulta rajattua harjoituksen pääasiassa Kannaksen, Viipurin, Lappeenrannan ja Mikkelin upseeriston, aliupseeriston ja miehistön kutsumiseen kasarmeille. Tämäkin aiheutti huomiota kun sotilaita käytiin hakemassa iltamista, teattereista ja ravintoloista kesken lauantai-illan.³⁹⁸

Harjoitus ei kestänyt kuin vajaan 1 ½ tuntia. Sihvo oli keskeyttänyt harjoituksen kun Tapola oli painokkaasti huomauttanut, että seuraavat toimenpiteet – jos niihin mennään – aiheuttavat jotain sellaista mitä ei voida peruuttaa. Ilmeisesti Tapolan tahdikkaasti ja erinomaisella mielenmaltilla tekemät ratkaisut estivät suurempien vahinkojen syntymisen.³⁹⁹

Östermanille harjoitus oli tullut täytenä yllätyksenä, eikä hän ollut osannut estää sitä. Hän oli saanut tiedon asiasta Sihvon käskettyä hänet mukaan 2. Divisioonan esikuntaan. Tämänkin jälkeen hän oli luullut harjoituksen järjestetyn yhteisymmärryksessä Yleisesikunnan kanssa. Öhquist sai tiedon harjoituksesta vasta sen päätyttyä ja oli todella raivoissaan asiasta.⁴⁰⁰

³⁹⁷ 2. DE, N:o 377/III/Ye.os./152 henk. Kirje Tasavallan Presidentille, 26.9.1932, Nimikirjaote, Sihvo Aarne, 18870/34839, KA.

³⁹⁸ Sama.

³⁹⁹ Sama.

⁴⁰⁰ Sama, katso myös Österman Hugo, Neljännesvuosisata elämästäni, WSOY, Porvoo, 1966 s.116.

Tasavallan Presidentti antoi episodin johdosta Sihvolle muistutuksen ja Öhquistille huomautuksen sopimattomasta kirjoitustyylistä.⁴⁰¹ Tapaus ei varmasti ollut ainoa Sihvon seuraavana vuonna tapahtuneeseen eroon liittyvä tekijä, mutta varmasti yksi muiden joukossa.

Liikekannallepanojärjestelmän kehittymiselle tapahtumalla ei ollut suoranaisia vaikutuksia. Hälyttämiseen ja harjoitteluun sekä puolustusvoimien johtosuhteisiin liittyvät epäselvyydet tapahtuma kuitenkin paljasti. Öhquist esittikin, että tulevaisuudessa vastaavien harjoitukset tulisi tapahtua yhteistyössä Yleisesikunnan kanssa.⁴⁰² Kaaderiperustamiseen liittyneen liikekannallepano-ohjeistuksen mukaan käskyn olisi pitänyt tulla puolustusministeriltä.⁴⁰³ Nyt sotaväen päällikkökin oli ollut liikekannallepanoa ”julistamassa”.

4.2.5. Kokoamispaikkojen kautta perustamispaikoille ja keskitysvalmiusajoiksi

Sihvon koehälytys ei vaikuttanut aluejärjestön työhön. Tuskin siitä edes kuultiin sotilaspiireissä. Uuden liikekannallepanojärjestelmän kehittäminen oli edennyt siihen pisteeseen, että tarkempi suunnittelu oli nyt mahdollista. Olihan ala-aluejako tehty ja alueilla asuvien henkilöiden määrä saatu valvontakouksissa täsmäämään perustamistehtävien kanssa.

Liikekannallepanosuunnitelmien laatiminen alkoi rinnakkain vuoden 1932 syksyn kutsuntojen kanssa. Sotilaspiirien kokoontumispaikat oli tiedusteltu kevään valvontakokousmatkojen yhteydessä ja syyskuun aikana kutsunnoista irti olleet sotilaspiirien upseerit laativat alueensa reserviläisten kokoamissuunnitelmat. Kokoontumispaikkojen sijainti tuli vastata hyväksytyä sotilaspiirin ala-aluejakoa. Siirtyminen kokoontumispaikalta perustamispaikalle tapahtui yleensä jalkamarssilla, mutta yli 30 kilometriä pitkät matkat oli järkevää tehdä junakuljetuksin⁴⁰⁴. Yleisesikunta tarvitsi junakuljetustarpeen selvittämiseksi sotilaspiirien henkilöstömäärät rautatieasemittain ja ajan milloin reserviläiset olivat valmiina kuljetettavaksi kokoontumispaikoilta perustamispaikkaansa⁴⁰⁵.

⁴⁰¹ 2. DE, N: o 377/III/Ye.os./152 henk. Kirje Tasavallan Presidentille, 26.9.1932, Oeschin lyijykynämerkintä asiakirjan etusivulla, Nimikirjaote, Sihvo Aarne, numero 18870/34839, KA.

⁴⁰² Sama.

⁴⁰³ PM Sot.295.sal. Liikekannallepano-ohjesääntöehdotus, 24.4.1929, T22520/Hh25, KA.

⁴⁰⁴ YE Os.1. Lkp, N: o526/III/sal., YE:n Tp. N:o 12 aluejärjestön valmistelutöitä varten, 18.10.1932, T11997/10, KA.

⁴⁰⁵ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 85–96.

Toinen kuljetusten suunnittelua vaativa asia oli hevosten ja autokaluston ottaminen liikekannallepanossa. Sotilaspiirien tuli suunnitella hevosten ottaminen eri kunnista. Suunnitelman perusteella oli laadittava ilmoitus rautatieasemittain hevosten ja ajoneuvojen määristä sekä aikataulu kuormausvalmiudesta. Autokaluston osalta voitiin toistaiseksi tyytyä varaukseen liittyvien yleisten laskelmien tekemiseen.⁴⁰⁶ Kolmas rautatiekuljetuksia vaativa asia olivat liikekannallepanon aikana tarvittavat materiaali- ja elintarvikehankinnat sekä väestön toimeentulon turvaamiseksi vaadittavat kuljetukset.⁴⁰⁷ Tiedot sotilaspiirien kuljetustarpeista ilmoitettiin Yleisesikunnalle vuoden 1932 marraskuussa.⁴⁰⁸

Kuljetustarpeiden ilmoittamisen jälkeen sotilaspiireissä aloitettiin varsinaisten liikekannallepanosuunnitelmien laadinta.⁴⁰⁹ Liikekannallepanosuunnitelmat jaettiin kahteen ryhmään - perustamispaikkakunnan liikekannallepanosuunnitteluun ja sen ulkopuolella tapahtuvaan liikekannallepanon suunnitteluun. Ulkopuolella tapahtuvaa suunnittelua oli tehty jo pitkin kesää. Kokoontumispaikat, hevosottopaikat ja alustavat kuljetustarpeet olivat selvillä. Vuoden 1932 marraskuussa pääpaino asetettiin perustamispaikkakunnan liikekannallepanosuunnitelman laatimiseen. Syytäkin siihen oli. Sotilaspiireille tehtäväksi määrättyjä perustamispaikan liikekannallepanosuunnitelman osia oli kaikkiaan 23 kappaletta (Taulukko 3).⁴¹⁰ Yleisesikunta tuki sotilaspiirien suunnittelutyötä lähettämällä liikekannallepanosuunnitelman osille yhteinäiset kaavakepohjat vuoden vaihteessa.⁴¹¹

Osa perustamispaikkakunnan liikekannallepanosuunnitelmista vaati aikatiedon, milloin sotilaspiirin reserviläiset, hevoset, ajoneuvot, elintarvikkeet ja materiaali saapuivat liikekannallepanossa perustamispaikalle. Osa suunnitelmista voitiin laatia ilman tätä aikatietoa. Yleisesikunta käski sotilaspiirejä aloittamaan liikekannallepanosuunnittelun ensisijassa näistä suunnitelmista. Saapumisaikatietoja vaativien suunnitelmien tekeminen voitiin aloittaa vuoden 1933 tammikuun lopussa, kun Yleisesikunta lähetti sotilaspiireille kuljetustarveilmoitusten perusteella laaditut rautatiekuljetussuunnitelmat kokoamis- ja perustamispaikkojen välisestä juna-liikenteestä.⁴¹²

⁴⁰⁶ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 85–96.

⁴⁰⁷ Sama, s. 85–96.

⁴⁰⁸ Sama ja YE Os.1. Lkp, N: o 526/III/sal., YE: n Tp. N: o 12 aluejärjestön valmistelutöitä varten, 18.10.1932, T11997/10.

⁴⁰⁹ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 85–96.

⁴¹⁰ YE Os.1. Lkp, N:o614/III/sal., Aluejärjestön työohjelma 15.11.32–30.6.33, 11.11.1932, T22104/Hh224, KA.

⁴¹¹ YE Os.1. Lkp, N:o6/III/33.sal., 5.1.1933, T22520/F1, KA ja YE Os.1. Lkp, N:o158/III/33.sal., 15.2.1933, T22520/F1, KA.

⁴¹² YE Os.1. Lkp, N:o614/III/sal., Aluejärjestön työohjelma 15.11.32–30.6.33., 11.11.1932, T22104/Hh224, KA.

1. Reserviläisten kokoamissuunnitelma	13. E-tarvikevarikkosuunnitelma
2. Majoitussuunnitelma	14. Joukkojen varustamissuunnitelma
3. Vartiosuunnitelma	15. Materiaalin hankintasuunnitelma
4. Ilmatorjuntasuunnitelma	16. Materiaalivarikkosuunnitelma
5. Väestön suojelusuunnitelma	17. S-varaston toimintasuunnitelma
6. Terveystoimintasuunnitelma	18. Hevos- ja ajoneuvo-ottosuunnitelma
7. Sotasairaalsuunnitelma	19. Hevos- ja ajon jakoelimen toimintasuunnitelma
8. Liikennesuunnitelma	20. Moottoriajoneuvojen varaussuunnitelma
9. Kuljetussuunnitelma	21. Henkilökunnan tarkastuselimen toimintasuunnitelma
10. Viestisuunnitelma	22. Lkp-suoritushlöston ja kuljetusv. kokoamis- ja käyttösuunnitelma.
11. Muonitusuunnitelma	23. Graafinen esitys yksikköjen liikekannallepanosta
12. E-tarvikehankintasuunnitelma	

TAULUKKO 3: Perustamispaikkakunnan liikekannallepanosuunnitelmat⁴¹³

Sodanaikana liikkuville henkilöjunille laadittiin lisäksi oma aikataulu ja se määrättiin astumaan voimaan I liikekannallepanopäivänä. Samoihin aikoihin annettiin myös ohjeet sotakululaitoksen rautatiehenkilöstön varaamisesta.⁴¹⁴ Rautatieliikenteen tuli toimia myös liikekannallepanon ja sodanaikana eikä tätä henkilöstöä voinut sijoittaa perustettaviin joukkoihin.

Kaikki perustamispaikkaan ja -paikkakuntaan liittyvät liikekannallepanosuunnitelmat olivat valmiina vuoden 1933 toukokuussa. Sotilasmaakuntien komentajat kiersivät sotilaspierinsä ja tarkastivat suunnitelmat. Tarkastuksen lopputuloksena voitiin Yleisesikunnalle ilmoittaa sotilaspierien liikekannallepanossa perustettavien joukkojen keskitysvalmiusajat. Keskitysvalmiusajojen perusteella oli mahdollista yhdistää liikekannallepanosuunnitelma operatiiviseen suunnitelmaan ja valmistella keskitysmarssit niille alueille joissa joukkoa käytettiin sodan aikana.⁴¹⁵ Keskitysvalmiusajat nopeutuivat merkittävästi kaaderiperustamisesta. Kaikkien alueellisesti perustettavien joukkojen suunnittelussa lähdettiin, että ne olivat keskittämismuina viimeistään V liikekannallepanopäivän.⁴¹⁶

⁴¹³ YE Os1. Lkp, N:o614/III/sal., Aluejärjestön työohjelma 15.11.32–30.6.33., 11.11.1932, T22104/Hh224, KA.

⁴¹⁴ YE, Os.1. Lkp, N:o 5/III/33.sal. YE Tp. Käsky N:o 16, 4.1.1933, T11997/10, KA ja YE Os.1. Lkp, N:o589/III/sal., YE:n Tp. N:o 15 aluejärjestön valmistelutöitä varten, 2.11.1932, T11997/10, KA.

⁴¹⁵ YE Os1. Lkp, N:o554/III/33sal., Sotilaspierissä suoritettavia tarkastuksia, 24.8.1933, T22520/F2, KA ja YE Os.1. Lkp, N:o614/III/sal., Aluejärjestön työohjelma 15.11.32–30.6.33., 11.11.1932, T22104/Hh224, KA.

⁴¹⁶ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 92.

4.2.6. Sotamateriaalin varastoinnissa jäädään lähtökuppiin

Sotilaspiirien oli laskettava ensimmäisenä kuinka suuren varaston ne tarvitsivat perustettavan joukon sotamateriaalia varten. Tämän jälkeen oli etsittävä tarvittavan kokoiset varastotilat perustamispaikkakunnalta. Aluejärjestön piti saada Yleisesikunnalta tietoonsa kuinka paljon materiaalia se sai liikekannallepanossa rauhanajan joukko-osastoilta ja suojeluskuntajärjestöltä.⁴¹⁷ Perustettavalle joukolle suunniteltu materiaalin kokonaismäärä taas kerrottiin aluejärjestölle jaetussa ”yhteenveto kenttäarmeijan materiaalmäärävahvuuksista” asiakirjassa.⁴¹⁸

Materiaalimäärien perusteella sotilaspiirien tuli tehdä varastolaskelman tarvittavasta varastokapasiteetista ja samalla hankittavan sotilaspiirin (sotamateriaali) S-varaston koosta. Laskutoimitus oli yksinkertainen; ”yhteenveto kenttäarmeijan materiaalmäärävahvuuksista” asiakirjasta laskettavan perustettavien joukkojen materiaalmäärävahvuuksien summaluvuista⁴¹⁹ vähennettiin rauhanaikana joukko-osastojen ja suojeluskuntajärjestön käytössä oleva sotilaspiirin sotamateriaalin määrä ja tulokseen lisättiin ”varmuuskerroin”.⁴²⁰ Rauhanajan joukko-osastojen ja suojeluskuntajärjestön sotamateriaalille ei tarvittu varastotilaa, koska ne toimitettiin perustamispaikkakunnalle vasta sodanuhka-aikana tai liikekannallepanossa⁴²¹.

Toinen valmistelutehtävä oli liikekannallepanossa tehtävien sotilaspiirien materiaalihankintojen ja hankintasopimusten valmistelu. Sotilaspiirien tuli selvittää kuinka paljon sotamateriaalia oli mahdollista hankkia liikekannallepanossa paikalliselta elinkeinoelämltä.⁴²² Hankintamateriaalia ja elintarvikkeita varten ei tarvinnut luonnollisesti varata varastotilaa. Ne hankittiin vasta liikekannallepanon alkaessa tai sodanuhkasta ilmoitettaessa.

Sotamateriaalmäärän laskukaava varastotilan suunnittelua varten oli yksinkertainen, mutta joukko-osastoilta, varikoista tai suojeluskuntajärjestöltä saatavaa sotamateriaalmäärää ei tiedetty vielä tässä vaiheessa. Sotamateriaalmäärää ei tiedetty aluejärjestössä, ei Yleisesikunnassa eikä puolustusministeriössä. Hankintasopimustenkin tekeminen kiellettiin vielä tässä

⁴¹⁷ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 85–96.

⁴¹⁸ PM K.D. N: o 491/32. Sot. sal. Sotavarustetaulukot, 31.12.1932, T22520/F1, KA.

⁴¹⁹ YE Os.1. Järj, N:o/27/VIII/32, Korjaus ”yhteenvetoon kenttäarmeijan materiaalmäärävahvuuksista”, 16.3.1932, T22104/Hh225, KA.

⁴²⁰ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 85–96 katso myös IISM, Tsto I, N:o 19/32/sal., Kiertokirje, 12.3.1932, T22104/Hh225, KA.

⁴²¹ YE Os.1. Lkp, N: o 526/III/sal., YE: n Tp. N:o 12, 18.10.1932, T11997/10, KA.

⁴²² YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 85–96.

vaiheessa. Sotilaspiirien varastokapasiteettien laskeminen ilman puuttuvia tietoja oli ymmärrettävästi vaikeaa.

Varastokapasiteetin laskentaperusteeksi päätettiin lopulta puolustusministeriön vuoden 1932 kesällä sotilaspiireille antamat sotamateriaalimäärät.⁴²³ Näiden lukujen perusteella sotilaspiirit laskivat tarvitsemansa varastotilat. Laskennan tulosten perusteella sotilaspiireissä osattiin etsiä ainakin suurin piirtein oikean kokoisia ja laatuksia varastorakennuksia tai rakennusryhmiä.

Varastoiksi pyrittiin varaamaan ensisijaisesti puolustuslaitoksen hallinnassa olleita varastoiksi kelpaavia rakennuksia.⁴²⁴ Tämä oli vaikeaa, koska perustamispaikkakunnilla sijainneiden joukko-osastojen siirroista uudelleenjärjestelyssä ei ollut olemassa vielä mitään päätöksiä.⁴²⁵ Toinen vaihtoehto oli ostaa tai vuokrata paikkakunnalta tarkoitukseen sopivat varastotilat. Viimeisenä vaihtoehtona oli uusien varastojen rakentaminen.⁴²⁶ Sotilaspiirien varastointimahdollisuudet selvitettiin alustavasti vuoden 1932 kesän ja syksyn aikana. Perustamispaikkakunnilta löytyi puolustuslaitoksen omistamia tai hankittaviksi kelpaavia varastoja, mutta erityisesti rajan läheisyydessä oleville suojajoukoille jouduttiin rakentamaan uusia varastoja⁴²⁷.

Alkuperäisen työsuunnitelman mukaan uusien perustamispaikkakunnille rakennettavien varastotilojen suunnitelmat tuli lähettää kustannuslaskelmineen puolustusministeriöön kesäkuun puoliväliin mennessä ja sotilaspiirien selvitystyön perusteella puolustusministeriön piti jakaa varastot sotilaspiirien kesken kesäkuun loppuun mennessä.⁴²⁸ Laskentaperusteiden epämääräisyyden, varastojen tiedustelun myöhästymisen ja joukko-osastojen siirtopäätösten puuttumisen vuoksi oli selvää, että varastojen hankinta viivästyi ja siirtyi seuraavalle vuodelle.

Sotilaspiirien materiaali- ja varastointiepäselvyydet oli saatava ratkaistua. Sotamateriaalia ei saatu toimitettua sotilaspiireille, ellei sotamateriaalin määrän selvittämistä ja siirtämistä sotilaspiirien varastoihin johdettu keskitetysti.⁴²⁹ Asian ratkaisemiseksi sotaväen päälliköksi Aarne Sihvon jälkeen nimetty kenraalimajuri Hugo Österman esitti vuoden 1933 huhtikuussa puolustusministerille sotavarustetoimikunnan perustamista. Esityksessä päätöstä pyydettiin

⁴²³ PM K.D. N:o 491/32. Sot.sal. Sotavarustetaulukot, 31.12.1932, T22520/F1, KA.

⁴²⁴ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 85–96.

⁴²⁵ Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa III, 1987, s. 126.

⁴²⁶ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 85–96.

⁴²⁷ Esimerkiksi, 225/Te., Jaakkiman sp:n varastorakennuksia Jaakkimassa, 10.6.1933, SArk-2131/7, KA.

⁴²⁸ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 85–96.

⁴²⁹ YE Os.1. Lkp, N:o310/III.sal., Toimikunnan asettamista, 4.4.1933, T22520/F2, KA.

kiirehtimään, koska toimikunnan työn arvioitiin kestävän vuoden ajan.⁴³⁰ Aikaa ei ollut enää hukattavaksi.

Puolustusministeri Arvi Oksala teki päätöksen vajaan viikon päästä. Sotaväen päällikön esityksen mukaisesti sotavarustetoimikunnan puheenjohtajaksi määrättiin Yleisesikunnan everstiluutnantti Johan Victor Ståhlström. Sotavarustetoimikunnan oli tarkoitus työskennellä puolustusministeriön sota-asiain osastolla eikä Yleisesikunnassa.⁴³¹

Tämä ei käynyt sotaväen päällikölle tai todennäköisemmin eversti Grandellille. Österman esitti Osasto 1:n valmistelemissa vastauksessa, että 1.7.1933 alkaen perustetaan suoraan Yleisesikunnan päällikön alainen aluejärjestön huoltopäällikön virka ja hänen avukseen nimitetään toimistoupseeri. Toimistoupseerin virkanimikkeenä käytettiin nimitystä aluejärjestön huoltopäällikön apulainen. Järjestelyä perusteltiin sillä, että aluejärjestön huoltopäällikön tehtävällä oli vastaavuus samaan aikaan perustettavan maavoimien (armeijakunnan) esikunnan huolto-osaston kanssa.⁴³² Hukatusta ajasta ja vastauksen sisällöstä päätellen asiasta oli neuvoteltu kiivaasti Yleisesikunnan ja puolustusministeriön kesken.

Ståhlström nimitettiin episodin päätteeksi Yleisesikuntaan aluejärjestön huoltopäällikön tehtävään 1.7.1933 alkaen. Sotavarustetoimikuntaan käsketyt muut viisi upseerit työskentelivät Yleisesikunnassa⁴³³ tukien Ståhlströmiä, joka sai isot valtuudet järjestää sotamateriaalin varastoinnin aluejärjestelmässä.⁴³⁴

Grandellilla oli todennäköisesti ollut koko ajan suunnitelma Ståhlströmin käyttämisestä tähän tehtävään. Ståhlström oli komennettu tutustumaan Norjan, Sveitsin, Ruotsin ja Puolan armeijoiden varastointijärjestelyihin edellisenä kesänä (26.6.–18.7.1932).⁴³⁵ Norja ja Sveitsi olivat olleet myös Grandellin tutustumiskohteina hän kehitellessään ideaansa aluejärjestelmästä. Edellinen kesä olisi ollut aluejärjestön sotamateriaalin varastoinnin alkupiste ilman viivästyksiä, mutta nyt aikataulusta oltiin jäljessä. Ennen nimittämistä aluejärjestön huoltopäälliköksi Ståhlström komennettiin vielä tutustumaan Eestin armeijan kertausharjoitusjärjestelyihin.⁴³⁶

⁴³⁰ YE Os.1. Lkp, N:o310/III.sal., Toimikunnan asettamista, 4.4.1933, T22520/F2, KA.

⁴³¹ YE Os.4. N:o/9/XIa., upseerikomennuksia sotavarustetoimikuntaan, 25.4.1933, T22520/F4, KA katso myös Nimikirjaote Ståhlström Johan Victor, numero 39451/8077, KA.

⁴³² YE Os.1. Järj., N:o 347/VIII/33, Ylemmän hallinnollisen johdon järjestelyä, 12.6.1933, SArk-2131/7, KA.

⁴³³ YE Os.4. N:o1426/XIa., Luutnantti Norlundin komennusta sotavarustetoimikuntaan, 9.10.1933, SArk-2130/8, KA ja YE Os.1. Lkp, N:o310/III.sal., Toimikunnan asettamista, 4.4.1933, T22520/F2, KA.

⁴³⁴ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15

⁴³⁵ Nimikirjaote Ståhlström Johan Victor, numero 39451/8077, KA.

⁴³⁶ Sama.

Reservin harjoitusalueet ja -järjestelmä olivat myös aluejärjestelmän tulevilla kehittämis- ja kauppalistalla.

Vuoden 1933 kesällä materiaalin varastoinnissa ja sotavarustuksen siirroissa oltiin vielä lähtökuopissa. Yhtään uutta varastoa ei ollut rakennettu. Varastotiloja oli tiedusteltu ja suunnitelmat olivat olemassa. Ståhlströmin ja sotavarustetoimikunnan edessä ollut urakka ei ollut kadehdittava.

4.3. Aluejärjestön perustaminen 1.7.1933 alkaen

Valmisteluvaiheen aikana aluejärjestön organisaatiota muutettiin yhden kerran. Vuoden 1932 marraskuun alussa perustettiin kaksi suunnitelluista sotilaslääneistä. Uudenmaan sotilaslääni erotettiin I sotilasmaakunnan ja Savon sotilaslääni III sotilasmaakunnan johdosta. Uudenmaan sotilasläänin alaisiksi jäivät Helsingin ja Tuusulan sotilaspiirit ja Savon sotilasläänin otti johtoonsa Kuopion pohjoisen ja eteläisen sekä Mikkelin sotilaspiirin.⁴³⁷ Muutos tehtiin ilmeisesti syksyllä sotilaspiireihin tehtyjen tarkastusmatkojen havaintojen perusteella.⁴³⁸ Valmistelutyön oli edettävä tasatahtia kaikissa sotilaspiireissä.

Lainsäädännön osalta aluejärjestön työn selkeytyi kesällä hyväksytyin asevelvollisuuslain astuttua voimaan 1.12.1932. Asevelvollisuuslaki määräsi palvelusajaksi miehistölle 350 ja reservin johtajille 440 vuorokautta. Samalla reserviläisten kertausharjoitusaikoja lisättiin ja Tasavallan Presidentille annettiin mahdollisuus kutsua reserviläiset ylimääräiseen harjoitukseen.⁴³⁹ Ylimääräinen harjoitus oli suomalainen versio disponibiliteettijoukosta ja sen oli tarkoitus koskea suojajoukkotäydennyksiä, niiden perustamista sekä huoltomuodostelmia.⁴⁴⁰

Toinen lainsäädännöllinen muutos oli sotilaspiirien aluejaon vahvistaminen asetuksella 13.12.1932. Kutsuntapiirien pohjalta laadittu aluejako jäi tällöin historiaan. Sotilaspiirien alueet vastasivat tämän jälkeen valmisteluvaiheessa laadittua ala-aluejakoa ja perustamistehtävien todellista väestöjakaumaa.⁴⁴¹ Kolmas aluejärjestön valmistelutyöhön vaikuttanut lainsääd

⁴³⁷ PM K.D.N:o398/32.sal, Määräys Uudenmaan ja Savon sotilasläänien väliaikaisesta perustamisesta, 1.11.1932, R628/3, KA.

⁴³⁸ III SM N:o588/I/29, Sotilaspiirien tarkastusta, 9.8.1932, T-10809/1, KA.

⁴³⁹ Suomen asetuskokoelma 1932, N:o219, Asevelvollisuuslaki, 30.6.1932.

⁴⁴⁰ Maavoimien uudelleenjärjestely, yhteenveto YE:n laajemmasta mietinnöstä, lokakuu 1931, R 628/3, KA.

⁴⁴¹ Suomen asetuskokoelma 1932, N:o361, Asetus maan jakamisesta sotilaspiireihin, 13.12.1932.

dännöllinen muutos oli vuoden 1930 sotatilalakiin pohjautunut 8.6.1933 annettu asetus mootoriajoneuvojen luovuttamisesta puolustusvoimien käytettäväksi sota-aikana.⁴⁴²

Lainsäädäntömuutokset tukivat aluejärjestön työtä, mutta olivat kuitenkin vain osa puolustuslaitoksen ja erityisesti maavoimien uudelleenjärjestelyn toimeenpanoa. Ensimmäinen ehdotus siirtymisestä uuteen maavoimien rauhanajan kokoonpanoon tehtiin 30.3.1933. Suunnitelmasa oli nähtävissä tulevien joukkojen lakkauttamiset, siirrot ja perustamiset. Ehdotus pohjautui vuoden 1931 uudelleenjärjestelysuunnitelmaan, mutta suunnitelmaan oli tehty muutoksia, jotka vähensivät joukko-osastojen siirtojen tarvetta ja samalla kustannuksia.⁴⁴³ Joukko-osastojen pitäminen entisillä paikkakunnilla oli vastoin suojajoukon sijoittamisen perusajatus- ja vaikeutti sotilaspiirien materiaalivarastojen löytymistä varuskuntapaikkakunnilta. Vuoden 1933 maaliskuun organisaatioesitys ei aiheuttanut suurempaa keskustelua puolustusministeriön kanssa eikä poikennut olennaisesti myöhemmin toteutuneesta uudelleenjärjestelystä.

Henkilöstön määrävahvuudet rauhanajan organisaatiossa uudelleenjärjestelyn jälkeen olivat sitä vastoin kovan keskustelun kohteena. Sotaväen päällikkö lähetti 15.4.1933 puolustusministerille esityksen rauhanajan puolustuslaitoksen upseerimäärävahvuuksiksi.⁴⁴⁴ Puolustusministeriön tehtävänä oli esitellä määrävahvuudet valtioneuvostolle. Tällöin punakynä oli alkanut heilua. Aluejärjestön esikunnista pyyhittiin yli toimivuuden kannalta tärkeitä virkoja, mutta leikkauksia tehtiin myös maavoimien rauhanajan kokoonpanoon.⁴⁴⁵

Eversti Grandell sai tiedon muutoksista ollessaan maaseudulla lomailemassa. Grandell keskeytti lomansa ja matkusti tuottuneena Helsinkiin. Paatospuheet valtionvarainministerille ja lopulta audienssi Tasavallan Presidentin kanssa palauttivat aluejärjestön virat esitykseen.⁴⁴⁶ Everstilutnantti Ståhlströmin ja sotavarustekomitean perustamiseen liittyneet erimielisyydet olivat myös osa tätä virkojen järjestelyyn liittyntä vyyhtiä.⁴⁴⁷

Aluejärjestelmän henkilöstösiirrot aiheuttivat tyytymättömyyttä vielä pitkään tämän jälkeenkin. Sisäministeriön alaiset rajavartiostojen esikunnat eivät saaneet yhtä paljon henkilöstöä kuin muu aluejärjestö ja suojeluskuntien aluepäälliköitä varten suojeluskuntajärjestölle luovu-

⁴⁴² PM, Sota-asiain osaston kiertokirje N:o 2/34, 30.1.1934, T22520/F6, KA ja Terä M. ja Tervasmäki V., 1973, s. 155–156.

⁴⁴³ YE Os.1 Järj, Siirtyminen nykyisestä maavoimien kokoonpanosta ja vahvuuksista uudelleenjärjestelyn edellyttämään kokoonpanoon ja vahvuuksiin, 30.3.1933, SArk-2133/6, KA.

⁴⁴⁴ Arimo Reino, 1987, s.115–116.

⁴⁴⁵ Sama ja Grandell Leonard, s. 1–15

⁴⁴⁶ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15 ja Arimo Reino, 1987, s.115–116.

⁴⁴⁷ Nimikirjaote Ståhlström Johan Victor, numero 39451/8077, KA.

tetut virat aiheuttivat tyytymättömyyttä puolustuslaitoksen sisällä.⁴⁴⁸ Sotilasläänien komentajille luovutetut everstien virat jättivät osan rykmentinkomentajista everstiluutnantiksi⁴⁴⁹ eikä tämä lisännyt aluejärjestön suosiota.

Aluejärjestön kokoonpanon ja upseerimäärien vahvistaminen liittyi 29.6.1933 annettuun puolustuslaitosasetukseen.⁴⁵⁰ Asetuksella vuoden 1931 uudelleenjärjestelytoimikunnan mietinnön pääperiaatteet saivat lainvoiman, vaikka kaikkia joukko-osastoja ei voitukaan siirtää itärajalle. Liikekannallepanon perusajatus kuitenkin muuttui ja selkeytti vastuujaon. Maavoimista tuli liikekannallepanon suojajoukko ja aluejärjestöstä kenttäarmeijan perustaja.

Suojajoukkotehtävään maavoimilla oli käytössään armeijakunnan esikunta ja sen alaisina rauhajan 3 divisioonaa sekä prikaati. Maavoimien lisäksi puolustuslaitokseen kuuluivat merivoimat, ilmavoimat ja aluejärjestö.⁴⁵¹ Aluejärjestöön kuuluivat suunnitellut yhdeksän sotilasläänin esikuntaa, 26 sotilaspriirin esikuntaa ja neljä sotilaspriiriä, joiden johdossa toimivat rajavartiostojen esikunnat.⁴⁵² Puolustuslaitosasetus vahvisti aluejärjestölle vuonna 1932 suunnitellun kokoonpanon. Organisaatio astui voimaan 1.7.1933 ja tällöin perustettiin puuttuvat seitsemän sotilasläänin esikuntaa.⁴⁵³ Sotilasmaakuntien esikunnat lakkautettiin syksyn aikana, kun sotilasläänien toiminta oli päässyt täyteen vauhtiin.⁴⁵⁴

Kesäkuun puolustuslaitosasetuksessa oli lueteltu kaikki upseereiden, aliupseereiden kuin siviilivirkojen määrät. Asetus antoi puolustusministeriölle oikeuden jakaa virat uudelleenjärjestelyn toimeenpanoon liittyen esikuntien, joukko-osastojen ja laitoksien kesken.⁴⁵⁵ Tämän oikeuden perusteella puolustusministeriö ja Yleisesikunta sopivat kuinka henkilöstön jakaminen uudelleenjärjestelyssä lopulta tapahtui. Henkilöstön siirrot jaettiin ylimenokautteen ja lopulliseen järjestelyyn. Ylimenokaudella 1.12.1933–30.4.1934 joukko-osastoissa ja esikunnissa valmisteltiin tuleva organisaatiomuutos ja henkilöstön siirtyminen uusille paikkakunnille.⁴⁵⁶ Esimerkiksi armeijakunnan esikunta perustettiin 1.7.1933 alkaen ja se aloitti varsinaisen toimintansa vuoden 1934 alusta.⁴⁵⁷

⁴⁴⁸ Österman Hugo, 1966, s.129 ja Peltoniemi Uuno, Suomen maarajojen vartiointi vuosina 1918–1939, s.109, Luku kirjasta Rajavartiolaitys 1919–1969, Oy Länsi-Savon kirjapaino, Mikkeli, 1969.

⁴⁴⁹ Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa III, 1987, s. 127.

⁴⁵⁰ Terä M. ja Tervasmäki V., 1973, s. 154–155.

⁴⁵¹ Puolustuslaitosasetus, No:213, 29.6.1933, Helsinki, katso myös Terä M. ja Tervasmäki V., 1973, s. 154–155.

⁴⁵² Sama.

⁴⁵³ Mäkipelto Ensio, 1983, s.24, KA.

⁴⁵⁴ Sotaväen päällikön päiväkäsky No:18/29.6.1933, Pk 1481/52, KA ja Arimo Reino, 1987, s.115.

⁴⁵⁵ Puolustuslaitosasetus, No:213, 29.6.1933, Helsinki.

⁴⁵⁶ Mäkipelto Ensio, 1983, s.46, KA.

⁴⁵⁷ Arimo Reino, 1987, s.116.

Asetus puolustusvoimien viroista ja toimista annettiin 31.1.1934.⁴⁵⁸ Asetus antoi pohjan henkilöstösiirroille jotka tapahtuivat samaan aikaan aluejärjestelmään siirtymisen kanssa. Kanta-henkilökunnan siirrot olivat uudistuksessa varsin suuria. Yli 500 kanta-aliupseeria joutui siirtymään. Aluejärjestön 150 kanta-aliupseeria siirtyivät sotilaspiireihinsä osana tätä muutosta. Uudelleenjärjestelyn aiheuttamia upseerisiirtoja joukko-osastoista toisiin tapahtui noin 180. Suurin osa siirroista tapahtui 1.5.1934 osana muutosta aluejärjestelmään.⁴⁵⁹

4.3.1. Suojeluskunnat osaksi liikekannallepanosuunnittelua

Perustamispaikkakunnan liikekannallepanosuunnitelmien laatimisen jälkeen sotilasmaakuntien komentajat olivat tarkastaneet niiden laadun ja lähettäneet keskitysvalmiusilmoitukset Yleisesikuntaan. Yleisesikunta halusi vielä varmistaa kaikkien suunnitelmien paikkansapitävyyden ennen seuraavan askeleen ottamista. Eversti Grandell tarkasti henkilökohtaisesti kaikki aluejärjestön perustamispaikkojen suunnitelmat ja keskitysvalmiusaikojen paikkansapitävyyden vuoden 1933 syyskuussa.⁴⁶⁰

Tarkastusten jälkeen suunnittelu tapahtui yhä enemmän myös Yleisesikunnan tasolla. Yleisesikunta keskittyi operatiivisten suunnitelmien ja liikekannallepanosuunnitteluun yhdistämiseen. Sotilaspiirien perustamispaikkojen liikekannallepanosuunnitelmien ja keskitysvalmiusaikojen hyväksymisen jälkeen oli mahdollista suunnitella armeijakuntien, divisioonien ja rykmenttien keskitysmarssit operatiivisten suunnitelmien kanssa yhtenevästi.⁴⁶¹

Toinen Yleisesikunnan vastuulla oleva asia oli reserviharjoitusten suunnittelu liikekannallepanoa palvelevaksi. Reservin harjoitusten suunnittelu oli vuonna 1934 kaikista vähiten työkuormaa aiheuttavaa. Reservin harjoitusten suunnittelu koski vasta vuoden 1935 menoarvioon tarvittavaa rahoitusta.⁴⁶²

Sotilaspiirien vastuulle jäivät liikekannallepanon perustamispaikan ulkopuoleiset valmistelut. Nämä suunnitelmat oli tehty vuoden 1933 syksyllä puolivalmiiksi. Reserviläisten, hevosten, ajoneuvojen ja materiaalin kokoamisesta oli olemassa karkea suunnitelma aikatauluineen,

⁴⁵⁸ Grandell Leonard, 1954, s. 1–15

⁴⁵⁹ Mäkipelto 1983, s. 53, KA.

⁴⁶⁰ YE Os1. Lkp, N:o554/III/33sal, Sotilaspiireissä suoritettavia tarkastuksia, 24.8.1933, T22520/F2, KA.

⁴⁶¹ SL komentajien neuvottelupäivien pöytäkirja, 3.10.1933, T22520/F2, KA.

⁴⁶² Sama.

mutta tarkat toimeenpanon käynnistävät suorituskäskyt puuttuvat vielä täysin, eikä suojeluskuntajärjestön resursseja ollut yhdistetty tukemaan liikekannallepanoa.⁴⁶³

Sotilaspiireissä suunnittelun painopiste siirtyikin näihin suunnitelmiin. Perustamispaikan ulkopuolisia liikekannallepanosuunnitelman osia oli kaikkiaan kahdeksan (Taulukko 4) ja ne voitiin jakaa karkeasti neljään osakokonaisuuteen:

- 1) liikekannallepanon hälyttämiseen,
- 2) reserviläisten kokoamiseen, siirtämiseen ja majoittamiseen,
- 3) hevosten, elintarvikkeiden ja materiaalin hankintaan sekä
- 4) suojeluskuntien toiminnan yhdistämiseen liikekannallepanoa tukevaksi.⁴⁶⁴

24. Lkp. tiedotussuunnitelma	1
25. Lkp. käskyjen levittämissuunnitelma	1
26. Reserviläisten kokoontumispaikkojen toimintasuunnitelmat	2
27. Marssiosastojen majoituspaikkojen toimintasuunnitelma	2
28. Hevos- ja ajoneuvo-ottopaikkojen toimintasuunnitelmat	3
29. Elintarvikehankintaosastojen toimintasuunnitelmat	3
30. Materiaalihankintaosastojen toimintasuunnitelmat	3
31. Suojeluskuntien toimintasuunnitelmat	4

TAULUKKO 4: Perustamispaikan ulkopuoleiset liikekannallepanosuunnitelmat⁴⁶⁵

Perustamispaikan ulkopuoleisia liikekannallepanosuunnitelmia varten tarvittavat tiedustelut käskettiin tehtäväksi vuoden loppuun mennessä⁴⁶⁶ ja vuoden 1934 alkupuolella suunnitelmat alkoivat olla valmiina. Vain toimeenpano puuttui. Yksityiskohtaiset liikekannallepanosuorituskäskyt ja –kalenterit olivat vielä laatimatta.⁴⁶⁷

Suorituskäskyt ja –kalenterit voitiin jakaa karkeasti neljään ryhmään. **Ensimmäisen** ryhmän muodostivat sotilaspiirin henkilökunnan käyttöön laaditut liikekannallepanosuorituskalenterit joiden avulla valvottiin liikekannallepanon toteutumista sotilaspiirin alueella. Pääosa sotilas-

⁴⁶³ SL komentajien neuvottelupäivien pöytäkirja, 3.10.1933, T22520/F2, KA.

⁴⁶⁴ YE Os.1. Lkp N:o614/III/sal., Aluejärjestön työohjelma 15.11.32–30.6.33., 11.11.1932, T22104/Hh224, KA

⁴⁶⁵ Sama.

⁴⁶⁶ YE Os.1. Lkp, N:o692/III.sal., Aluejärjestön työohjelma ajalla 1.10–1.6.1934, 9.10.1933, T22520/F1, KA.

⁴⁶⁷ Sama.

piirien henkilökunnasta oli sijoitettu perustamaansa joukkoon. He liittyivät joukkonsa mukaan liikekannallepanon valmistuttua juuri ennen keskitysmarssin alkamista.⁴⁶⁸

Toisen ja tärkeimmän ryhmän muodostivat ala-alueilla perustettavien perusyksiköiden ja niistä muodostettujen pataljoonien, patteristojen ja rykmentin yksityiskohtaiset suorituskäskyt sekä – kalenterit. Perusyksiköiden suorituskäskyt olivat luonnollisesti kaikista tarkimpia. Tapahtuihan henkilöstön, hevosten, ajoneuvojen ja sotamateriaalin kohtaaminen lopullisesti juuri perusyksiköissä.⁴⁶⁹

Kolmannen suorituskäskynipun muodostivat liikekannallepano-organisaation mitä moninai-
simpien liikekannallepanoryhmien suorituskäskyt. Näillä suorituskäskyillä ohjattiin henkilös-
tön vastaanottamista kokoamispaikoilla, hevosten ja ajoneuvojen ottolautakuntien työtä ja
kaikkea liikekannallepanoa tukevaa toimintaa. Liikekannallepanoa tukevia suorituskäskyjä
tarvittiin esimerkiksi viestiyhteyksien kunnossapitoon, henkilöstön majoittamiseen, muonit-
tamiseen ja elintarvikkeiden sekä hankintamateriaalin ostamiseen.⁴⁷⁰

Neljännän ryhmän muodostivat suorituskäskyt joilla suojeluskuntajärjestön voimavarat yh-
distettiin tukemaan liikekannallepanoa.⁴⁷¹ Sotilaspiirien päälliköt vastasivat liikekannallepa-
non kokonaisuudesta ja suojeluskuntien suunnitelmat oli tehtävä heidän valvonnassaan.⁴⁷²
Suojeluskuntalaisia toimi liikekannallepanossa useissa tehtävissä ja valvontatarve on helppo
ymmärtää tätä taustaa vasten. Osa suojeluskuntalaisista oli sijoitettu perustettavan joukon
kaaderirungoksi. He toimivat kokoamispaikalta lähtien joukkonsa mukana liikekannallepanoa
tukien. Osa suojeluskuntalaisista taas oli iältään liian vanhoja tai nuoria sijoitettavaksi kenttä-
armeijaan. Heitä käytettiin tällöin edellä mainituissa liikekannallepanoryhmissä.⁴⁷³

Suojeluskuntajärjestön osuudeksi liikekannallepanossa päätettiin liikekannallepanon viestit-
täminen, liikekannallepanokuulutusten levittäminen, ilmavalvontaelinten hälyttäminen ja var-
tiopaikkojen miehittäminen. Kaaderirunkoon ja liikekannallepanoryhmiin sijoitettujen henki-
löiden hälyttäminen liikekannallepanosuoritusosastoiksi esimerkiksi kokoontumispaikoille
sekä ottolautakuntiin oli myös suojeluskuntien vastuulla. Suojeluskuntien oli myös suunnitel-

⁴⁶⁸ YE Os.1. Lkp, N:o692/III.sal., Aluejärjestön työohjelma ajalla 1.10–1.6.1934, 9.10.1933, T22520/F1, KA ja SL komentajien neuvottelupäivien pöytäkirja, 3.10.1933, T22520/F2, KA, tummennus on tutkijan tekemä.

⁴⁶⁹ Sama, tummennus on tutkijan tekemä.

⁴⁷⁰ Sama, tummennus on tutkijan tekemä.

⁴⁷¹ YE Os.1. Lkp, N:o692/III.sal., Aluejärjestön työohjelma ajalla 1.10–1.6.1934, 9.10.1933, T22520/F1, KA, tummennus on tutkijan tekemä.

⁴⁷² SL komentajien neuvottelupäivien pöytäkirja, 29–30.1.1934, T22520/F5, KA.

⁴⁷³ YE Os.1. Lkp, N: o 526/III/sal., YE: n Tp. N: o 12, 18.10.1932, T11997/10, KA.

tava sotamateriaalinsa luovuttaminen sotilaspriirin perustamispaikalle tai kokoamispaikalta matkaan lähtevälle marssiosastolle.⁴⁷⁴

Yleisesikunta ja puolustusministeriö tukivat perustamispaikkakunnan ulkopuoleisia valmisteluja ohjeilla ja tarvittavilla kaavakkeilla. Hevosten ja moottorikulkuneuvojen ottolautakuntien yleiset otto-ohjeet ja sopimuskavakkeet hevosten, ajoneuvojen ja moottorikulkuneuvojen varaamista varten jaettiin vuoden vaihteessa. Sopimusteitse otettavia hevosia ja moottorikulkuneuvoja tarvittiin erityisesti suojajoukolle, mutta myös liikekannallepanon toimeenpanon tueksi sotilaspriireissä. Sopimukset käskettiin tehtäväksi vuoden 1934 huhtikuun loppuun mennessä.⁴⁷⁵ Puolustusministeriön painattamat liikekannallepanokuulutuspöytäkirjat palvelukseen kutsumista ja hevosten sekä moottorikulkuneuvojen ottoa varten toimitettiin sotilaspriireille vuoden 1934 tammikuussa.

Liikekannallepanokuulutuksia saivat käsitellä ainoastaan sotilaspriirin upseerit.⁴⁷⁶ Salaamisen syynä oli kuulutuksessa kerrottu palvelukseen kutsuttavien vuosiluokkien määrä.⁴⁷⁷ Palvelukseen kutsuttavien ikäluokkien määrästä oli pienellä laskutoimituksella arvioitavissa kenttäarmeijan koko. Toinen vielä salattavampi asia oli liikekannallepanojärjestelmän muuttamisajankohta kaaderiperustamisesta aluejärjestelmäksi⁴⁷⁸. Olihan muutosajankohta puolustusvalmiuden osalta kriittisin hetki.

Salaamisen ja varovaisuuden korostamiseen oli luonnollinen selitys. Lokakuun alussa vuonna 1933 Yleisesikunnassa paljastui Suomen itsenäisyyden ajan merkittävin vakoilutapaus. Luutnantti Vilho Armas Pentikäinen jäi kiinni salaisten asiakirjojen kuvaamisesta toimiessaan Yleisesikunnan yöpäivystäjänä. Dokumenttien kuvaaminen oli aikaa vievää ja yleensä hän toimitti vuoronsa alussa nipun papereita rakennuksen ulkopuolella odottaneille neuvostoagenteille. Agentit kuvasivat asiakirjat Neuvostoliiton suurlähetystössä ja palauttivat ne ennen aamua Pentikäiselle. Hänen toimintansa saattoi jatkua vuosia juuri siksi, ettei yhtään asiakirjaa puuttanut päivisin paikaltaan. Pentikäisen ansiosta Neuvostoliitto sai tiedon kaikista Suomen salaisimmista sotilasasioista. Pentikäinen jäi kiinni 1.10.1933, kun toinen päivystäjä havaitsi huoneessa palavat valot ja yllätti hänet itse teossa. Pentikäinen pakeni paljastumisen jälkeen

⁴⁷⁴ SL komentajien neuvottelupäivien pöytäkirja, 3.10.1933, T22520/F2, KA, katso myös SL komentajien neuvottelupäivien pöytäkirja, 29–30.1.1934, T22520/F5, KA.

⁴⁷⁵ YE Os.1. Lkp, N:o692/III.sal., Aluejärjestön työohjelma ajalla 1.10–1.6.1934, 9.10.1933, T22520/F1, KA.

⁴⁷⁶ Sama.

⁴⁷⁷ SL komentajien neuvottelupäivien pöytäkirja, 3.10.1933, T22520/F2, KA.

⁴⁷⁸ YE Os.1. Lkp, N:o805/III sal., Aluejärjestelmään siirtymishetken ja valvontakokousaikojen salassa pitämistä, 6.11.1933, T22520/F1, KA.

Neuvostoliittoon.⁴⁷⁹ Pentikäinen oli ollut kuvaamassa Kannaksen suojajoukkojen sodanaikaisia määrävahvuuksia monistuskoneen rotaprint- ja valokuvauslevyiltä. Hänen oli pitänyt kuvattava ne poikkeuksellisesti itse, koska levyjen ison koon ja suuren määrän vuoksi niitä ei voinut toimittaa pois Yleisesikunnasta.⁴⁸⁰ Pentikäinen oli myös selvillä aluejärjestelmän kehittämisestä. Hän oli ollut esimerkiksi avustamassa eversti Grandellia Helsingin reserviupseerikerhon tilaisuudessa jossa kerhon jäsenille oli kerrottu alueellisen liikekannallepanon periaatteista.⁴⁸¹

Vakoilutapauksesta huolimatta työ aluejärjestössä jatkui katkeamatta ja suorituskäskyt saatiin sotilaspiireissä valmiiksi tärkeimmiltä osiltaan vuoden 1934 kevään aikana. Operatiivinen suunnittelu alkoi olla siinä määrin valmista, että vuoden 1934 keväällä sotilasläänien komentajien oli mahdollista tehdä ensimmäiset suunnitelmat ja käskyt perustamansa divisioonan keskitysvaihetta varten. Keskitysvaiheen suunnitteluun liittyen sotilasläänien komentajat tekivät divisioonien keskitysalueilla maastontiedustelu vuoden 1934 huhtikuun aikana.⁴⁸²

4.3.2. Sotamateriaalin varastointi ja varastonhoitajien koulutus

Aluejärjestön varastojen hankkiminen oli vuoden 1933 kesällä vielä kesken viivästyksen vuoksi, mutta niin oli myös kaikki muu puolustuslaitoksen rakentaminenkin. Aluejärjestön varastojen rakentamisen ja hankinnan ongelmia pohdittaessa täytyy muistaa, että samana aikana oli käynnissä koko maavoimia koskettava uudelleenjärjestely. Kasarmeja rakennettiin itärajan läheisyyteen muuttaville suojajoukoille, joukko-osastot vaihtoivat paikkakuntia, Imatran lähelle Immolaan tehtiin lentokenttää ja aluejärjestö tarvitsi vielä perustamispaikkojen S-varastonsa. Rakentamistöitä oli paljon ja rahoitusta vähän. Rahoituksen saamiseksi pyrittiin käyttämään kaikkia keinoja lisäbudjeteista työllisyysvaroihin.⁴⁸³

Ensimmäisten uusien varastojen rakennustyöt saatiin käyntiin itärajalla vuoden 1933 syksyllä.⁴⁸⁴ Uudisrakentaminen oli kuitenkin kaikkein kallein tapa hankkia varastoja. Halvempaa oli käyttää olemassa olevaa rakennuskantaa. Puolustusministeriön rakennuksien käyttöä perustamispaikkakuntien läheisyydessä jouduttiinkin laajentamaan joukko-osastoista ja varuskunnis-

⁴⁷⁹ www.formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=41374, viitattu 28.4.2015.

⁴⁸⁰ YE Os.1. Järj, N:o46/VIII/sal., Vastaus Eduskunnan Oikeusasiamiehelle, 20.1.1934, T22520/F8, KA.

⁴⁸¹ Numminen Antti, Suomen reserviupseeriliiton historia 1931–1981, Karisto Oy, Hämeenlinna 1981, s. 66.

⁴⁸² YE Os.1. Lkp, N:o692/III.sal., Aluejärjestön työohjelma ajalla 1.10–1.6.1934, 9.10.1933, T22520/F1, KA ja YE OS.1. Lkp, N:o721/III/33.sal., Työohjelmaa, 18.10.1933, T22520/F1, KA.

⁴⁸³ YE Talousasiainupseeri, N:o 158/Te, Vuoden 1934 tulo- ja menoarvio, 25.4.1933, SArk-2131/7, KA.

ta myös varikoihin, jos se vain oli etäisyyksien puolesta mahdollista.⁴⁸⁵ Katseita suunnattiin myös tulevaan reservin harjoitusjärjestelmään. Uusille harjoitusalueille rakennettiin varastoja, jos ne sijaitsivat riittävän lähellä tai hyvän kulkuyhteyden päässä perustamispaikkakunnalta.⁴⁸⁶

Myös muiden ministeriöiden rakennuksia pyrittiin käyttämään aluejärjestön varastoina. Maatalousministeriö oli luopumassa useista viljavarastoistaan. Näistä varastoista neljä (Oulu, Raahe, Pori ja Kuusamo) sijaitsi joko perustamispaikkakunnalla tai sen läheisyydessä. Tammissaaren viljavarastoa taas voitiin käyttää rannikkojoukkojen materiaalin varastointiin. Viljavarastot olivat erityisen käyttökelpoisia lämpiminä varastoina. Puolustusministeriön esityksestä maatalousministeriö luovutti nämä varastot aluejärjestön käyttöön.⁴⁸⁷

Ensimmäiset viisi sotilaspiirien varastoa (Joensuussa, Tampereella, Kokkolassa, Jyväskylässä ja Keuruulla) olivat syksyllä siinä määrin valmiina, että niihin voitiin komentaa varastonhoitajia valmistelemaan materiaalin vastaanottoa.⁴⁸⁸ Näillä paikkakunnilla ei ollut varuskuntaa. Varastojen hankkiminen sotilaspiireille oli ilmeisesti helpointa jos ne voitiin ostaa tai vuokrata perustamispaikkakunnalta.

Myös muiden sotilaspiirien varastotilanne alkoi selkiintyä. Joukko-osastojen sotilaspiireille luovuttamat varastorakennukset käskettiin vuoden 1933 marraskuussa. Luovutuksia tapahtui kaikkiaan 14 paikkakunnalla.⁴⁸⁹ Vuoden vaihteeseen mennessä lähes kaikki sotilaspiirit olivat saaneet varastot hallintaansa. Ainoastaan Vaasan, Oulun ja Lahden sotilaspiireillä ei ollut vielä varastoja, mutta näillä paikkakunnilla oli olemassa puolustuslaitoksen kasarmialue. Sotilaspiirien sotavarustus oli mahdollista sijoittaa näihin kasarmeihin.⁴⁹⁰ Hankalin tilanne lienee ollut Vaasan varuskunnassa jonne sijoitettiin KTR 4:n, Vaasan sotilaspiirin ja Seinäjoen sotilaspiirin materiaalia.⁴⁹¹ Kasarmeilla tapahtuvaan varastointiin osoitettiin lisää määrärahoja,⁴⁹² mutta näiden paikkakuntien osalta varastotilojen ahtaus oli selvä asia.

---

⁴⁸⁴ 225/Te, Jaakkiman sotilaspiirin varastorakennuksia Jaakkimassa, 10.6.1933, SArk-2131/7, KA.

⁴⁸⁵ 177/Te. Kuopion pohjoiselle ja eteläiselle sotilaspiireille kuuluvan materiaalin varastoimista Kuopion asevarikkoon, 10.5.1933, SArk-2131/7, KA.

⁴⁸⁶ YE Talousasiainupseeri, N:o 342/Te., Kankaanpään varastorakennuksia, 16.9.1933, SArk-2131/7, KA.

⁴⁸⁷ YE Talousasiainupseeri, N:o 151/Te., Valtion entisistä viljavarastorakennuksista, 8.5.1933, SArk-2131/7, KA ja PM kirje maatalousministeriölle, N:o 1930/318/33, 29.6.1933, SArk-2131/7, KA sekä YE Talousasiainupseeri, N:o 343/Te., Porin varastorakennuksia, 16.9.1933, SArk-2131/7, KA.

⁴⁸⁸ YE Talousasiainupseeri, N:o 339/Te., Talousaliupseerien siirtoa aluejärjestöön, 14.9.1933, SArk-2131/7, KA.

⁴⁸⁹ Mäkipelto Ensio, 1983, liite26.

⁴⁹⁰ YE Ajhp., N:o117/Te.sal., Erinäisen sotavarustuksen lähettämistä Sp:lle, 5.12.1933, T22520/F2, KA ja Sisällysluettelo Ajhp:n v.1934 kirjelmistä, SArk-2132/5, KA.

⁴⁹¹ Mäkipelto Ensio, 1983, s. 62.

⁴⁹² Sisällysluettelo Ahp:n v.1934 kirjelmistä, SArk-2132/5, KA.

Sotilaspiirien saatua varastot hallintaansa ne täytyi sisustaa. Sisustamisessa tarvittiin varastohyllyjä ja sotilaspiirien varastoima materiaali oli kaikkialla samankaltaista. Varastohyllyjä oli tarpeetonta suunnitella kaikissa sotilaspiireissä erikseen. Puolustusministeriön tekninen osasto laati sotilaspiireille mallit helposti rakennettavista varastohyllyistä.⁴⁹³ Kuin loppusilauksena sotilaspiirien varastot saivat omat puhelimet. Puhelimet lähetettiin varastoille vuoden vaihteessa.⁴⁹⁴

Voidaan arvioida, että noin puolet perustamispaikkojen varastoista saatiin sijoitettua puolustuslaitoksen tai rajavartioston omistamiin rakennuksiin tai alueille.⁴⁹⁵ Eniten uudisrakentamista tapahtui Kannaksen sotilaspiirissä jossa materiaali oli hajautettava laajasti suojajoukon käyttöön. Kannaksen sotilaspiirille rakennettiin tai se hankki käyttöönsä varastoja yhteensä ainakin 16⁴⁹⁶ paikkakunnalta. (Katso Liite 1) Muiden paikkakuntien varastotilat oli ostettava tai vuokrattava aluejärjestön käyttöön. Miellyttävänä poikkeuksena oli Joensuu, jossa kaupungin hallitus lahjoitti varastoalueet sotilaspiirille⁴⁹⁷.

Tulevissa materiaalsiirroissa aluejärjestö sai vastuulleen pääosan maavoimien sotamateriaalista. Materiaali vaati jatkuvaa kunnossapitoa ja huoltoa. Muutamalle varastolle oli jo vuoden 1933 syksyllä määrätty varastonhoitaja, mutta varastojenhoitoon ei ollut vielä järjestetty mitään koulutusta. Varastonhoitajat oli koulutettava ennen materiaalsiirtojen alkamista.

Sotilaspiirien varastonhoitajiksi määrättävien aliupseereiden nimet pyydettiin lähettämään Yleisesikunnalle 1.10.1933 mennessä.⁴⁹⁸ Joukko-osastot olivat varastonhoitajien osalta luovuttajan osassa. Siirrettävistä varastohenkilöstöstä käytiin kulisseyssä tästä aiheutunutta pienimuotoista taistelua aluejärjestön ja joukko-osastojen kesken. Sotilaspiirit ehdottivat sopiviksi tuntemilleen ehdokkaille varastonhoitajan tehtäviin hakeutumista⁴⁹⁹ ja joukko-osastot taas esittivät varastonhoitajiksi itselleen sopivia ehdokkaita jotka eivät pärjänneet joukko-osastopalveluksessa. Yksittäistapauksia lukuun ottamatta siirtoehdokkaista päästiin kuitenkin

⁴⁹³ YE Ajhp. N:o 456/Te, Hyllypiirustusten lähetystä, 6.11.1933, SArk-2130/8, KA.

⁴⁹⁴ YE Ajhp. N:o 518/Te., Puhelinkoneiden luovuttamista sp:lle, 25.11.1933, SArk-2130/8, KA.

⁴⁹⁵ YE:n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s.3–4. Arvio perustuu seuraaviin asiakirjoihin: UudSIE, N:o 79/33/sal. Kirje YE:n päällikölle, 18.9.1933, T22520/F1, KA, 177/Te. Kuopion pohjoiselle ja eteläiselle sotilaspiireille kuuluvan materiaalin varastoimista Kuopion asevarikkoon, 10.5.1933, SArk-2131/7, KA ja TurPSPe N:o27/IV/126sal., Varastolaskelmia, 13.11.1933, SArk-2130/8, KA.

⁴⁹⁶ Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa III, 1987, s. 202–206.

⁴⁹⁷ Joensuun kaupunginhallitus, N:o544, Kirje III SM:n komentajalle, 23.6.1932, T10809/1, KA.

⁴⁹⁸ YE Talousasiainupseeri, N:o 297/Te. Taluspuolen aliupseereiden siirtoa aluejärjestöön, 4.8.1933, SArk-2131/7, KA.

⁴⁹⁹ KTR3, N:o 7559/Ib/5, K.väap Hytösen anomusta, 3.10.1933, SArk-2130/8, KA.

tydyttävään lopputulokseen. Pääosa valituista oli toiminut varastonhoitajina tai varusmestareina, mutta joukossa oli myös koulutusaliupseereita ja kirjureita.⁵⁰⁰

Ensimmäinen varastonhoitajakurssi järjestettiin Helsingissä aseseppäkoululla (ASK) 8.1.1934–15.3.1934 välisenä aikana. Kurssin johtajana toimi aseseppäkoulun johtaja ja kouluttajina koulun henkilökunta vahvistettuna tarpeellisella määrällä tuntiopettajia. Oppilaiksi komennettiin noin puolet aluejärjestöön siirrettävistä varastonhoitajista. Kurssilaisista sotilasvirkamiehiä oli 12 ja loput 39 olivat kanta-aliupseereita. Yleisesikunta laati kurssille karkean opetussuunnitelman jota aseseppäkoulun johtaja tarkensi yhteistyössä Yleisesikunnan, aluejärjestön huoltopäällikön ja kurssin opettajien kanssa. Kurssin opetussuunnitelmassa painotettiin käytännönläheisyyttä. Teoreettista opetusta vältettiin tietoisesti. Opetuksen päähuomio kohdistettiin sotavarusesineiden tuntemukseen, niiden käsittelyyn, varastointiin ja hoitoon. Varastonhoitajille opetettiin myös peruseriäätteet aluejärjestön toiminnasta jotta he ymmärsivät oman roolinsa liikekannallepanojärjestelmässä. Loput varastonhoitajiksi nimitetyistä osallistuivat seuraavalle huhtikuussa alkaneelle kurssille. Kurssin vahvuus oli tällöin 41 pääasiassa kanta-aliupseeria. Kaikkiaan vuoden 1934 kevään aikana koulutettiin aluejärjestölle yhteensä 91 varastonhoitajaa.⁵⁰¹

Sotamateriaalin siirron valmistelut alkoivat todenteolla vasta aluejärjestön huoltopäälliköksi nimitetyn everstiluutnantti Ståhlströmin ja sotavarustetoimikunnan työn alettua vuoden 1933 heinäkuussa. Kaaderiperusteisessa liikekannallepanojärjestelmässä kaikki sotamateriaali oli joukko-osastojen hallussa. Nyt joukko-osastojen liikekannallepanovarastojen materiaali oli valmisteltava jaettavaksi sotilaspiirien S-varastoihin. Materiaalin jakaminen sotilaspiirien kesken oli mahdollista vasta kun sotavarustetoimikunta sai tiedon koko Suomen sotamateriaalimäärästä. Tämän vuoksi oli ensimmäiseksi selvitettävä kuinka paljon sotamateriaalia joukko-osastoilla oli.⁵⁰²

Ståhlström sai tiedot joukko-osastojen halussa olevasta sotamateriaalista 15.8.1933. Joukko-osastot lähettivät tuolloin tiedon halussaan olevasta sotamateriaalista materiaaliryhmittäin. Työ oli tehty laadukkaasti ja numerotarkasti. Ainoastaan vaatetusmateriaalin osalta tiedoissa

⁵⁰⁰ YE Ajhp, N:o 35/Ahp., Aluejärjestöön varastonhoitajiksi siirrettäviä kanta-aliupseereja, 15.1.1934, SArk-2132/5, KA ja 1. DE, Tstol/Ye.Os. N:o 5103/22, 1.D:n aliupseerien siirtoa, 30.9.1933, SArk-2130/8, KA.

⁵⁰¹ ASK:n johtajan kertomus aluejärjestön varastonhoitajakurssista, SArk-2132/5, KA, YE Os.4. N:o 1829/X. Varastonhoitajakurssin toimeenpanoa ASK:ssa, 27.11.1933, SArk-2130/8, KA, YE Ajhp. N:o 534/Te. Varastonhoitajakurssin toimeenpanoa ASK:ssa, 30.11.1933, SArk-2130/8, KA ja YE Ajhp. N:o 527/Te. Varastonhoitajakurssien tuntiopettajia, 26.11.1933, SArk-2130/8, KA.

⁵⁰² YE Os.1. Lkp, N:o721/III/33.sal., Työohjelmaa, 18.10.1933, T22520/F1, KA ja Mäkipelto Ensio, 1983, s. 53–54.

oli heittoja kulumisesta ja rikkoontumisesta aiheutuvan poistuman vuoksi. Näiden materiaali-ryhmittäin lähetettyjen numerotietojen perusteella Ståhlström pystyi apureineen jakamaan kaiken Suomessa olleen sotamateriaalin uudestaan. Työ oli mittava. Lopputuotteena olivat sotavarustetaulukot, joilla määrättiin joukko-osastoihin jäävä ja sotilaspiireihin luovutettava sotavarustus.⁵⁰³

Toinen tarvittava materiaalitieto oli suojeluskuntajärjestön hallussa oleva materiaalmäärä. Kaaderirungon kouluttamiseen tarvittava puolustuslaitoksen koulutusmateriaali oli lähetetty suojeluskunnille vuoden 1933 kesällä. Suojeluskunnilla oli lisäksi runsaasti omilla tai lahjoitusvaroilla hankittua sotamateriaalia.⁵⁰⁴ Sotavarustetaulukoita odottaessaan sotilaspiirit selvittivät suojeluskuntajärjestöltä liikekannallepanossa saatavan sotamateriaalin määrän ja jakoivat sen perustamilleen yksiköille vuoden 1934 tammikuun puoliväliin mennessä. Samalla sotavarustetoimikunta sai tiedon suojeluskuntajärjestön sotamateriaalmääristä.⁵⁰⁵

Sotilaspiirien talouspäälliköt saivat käyttöönsä aluejärjestön huoltopäällikön valvonnassa laaditut sotavarustetaulukot Helsingissä 23.2.1934.⁵⁰⁶ Sotilaspiirit, joukko-osastot ja varikot saivat taulukoista perusteet sotamateriaalin vastaanottoon ja lähettämiseen. Sotavarustetaulukot oli laadittu materiaali-ryhmittäin samalla tavalla kuin mitä joukko-osastot olivat ne sotavarustetoimikunnalle lähettäneet. Sotavarustetaulukoiden summalukujen perusteella sotilaspiirien oli mahdollista aloittaa materiaalin jakaminen ala-alueittain perustettaville yksiköille ja suunnitella sen sijoittaminen varastoihin yksikköryhmittäin⁵⁰⁷ uusien sotavarustekorttien ja Viscard⁵⁰⁸-kansiojärjestelmän avulla.⁵⁰⁹ Etukäteisohjeistuksella pyrittiin välttämään ruuhkautuminen materiaalin vastaanotossa ja valmistelemaan varastoiminen siten, että materiaali voitiin asettaa heti niille kuuluville paikoille.⁵¹⁰

Joukko-osastoissa oli ryhdyttävä sotavarustuksen luovutusta varten sellaisiin valmistaviin toimenpiteisiin jotka eivät vaarantaneet voimassa olevaa liikekannallepanojärjestelmää, mutta edistivät materiaalin luovutusvalmiutta aluejärjestölle. Tällaisia toimenpiteitä olivat muun

⁵⁰³ YE Os.1. Lkp, N:o721/III/33.sal., Työohjelmaa, 18.10.1933, T22520/F1, KA ja Mäkipelto Ensio, 1983, s. 53–54.

⁵⁰⁴ YE Os.1. Lkp, N: o 434/III/sal. Erinäisten sotavarustusesineiden siirtoa PM:n varikoista sk-järjestölle, 24.5.1934, T22520/F2, KA.

⁵⁰⁵ YE Ajhp, N:o122/Te.sal., Tietojen hankintaa Sk-järjestön hallussa olevasta sotavarustuksesta, 20.12.1933, T22520/F2, KA ja YE Os.1. Lkp, N:o692/III.sal., Aluejärjestön työohjelma 1.10.33–1.6.1934, 9.10.1933, T22520/F1, KA.

⁵⁰⁶ YE Ajhp. N:o137/Ahp.sal., Sotavarustuksen jaottelu sotilaspiireissä, 10.3.1934, T22520/F5, KA.

⁵⁰⁷ YE Ajhp. N:o137/Ahp.sal., Sotavarustuksen jaottelu sotilaspiireissä, 10.3.1934, T22520/F5, KA.

⁵⁰⁸ Metallivahvisteiset Viscard-kansiot olivat käytössä puolustusvoimissa vielä 2000-luvulla.

⁵⁰⁹ YE Ajhp. N:o9/Ahp.sal., Aluejärjestön työohjelmaan kuuluvia liitteitä N:o2 ja 8, 29.1.1934, T22520/F5, KA.

⁵¹⁰ YE Os.1. Lkp, N:o692/III.sal., Aluejärjestön työohjelma ajalla 1.10–1.6.1934, 9.10.1933, T22520/F1, KA.

muassa pakkauspäällysteiden ja – laatikoiden varaaminen sekä luovutuksissa tai kuljetuksissa käytettävän henkilöstön suunnittelu. Mahdollisuuksien mukaan voitiin sotavarustus valmistella kuljetusta varten. Tavarat voitiin kunnostaa, pakata ja niputtaa luovutusvalmiiksi sekä varustaa osoitelapuilla. Luovutettavan varustuksen tuli olla mahdollisimman hyvää. Luvattomia vaihtoja joukko-osastojen liikekannallepanovarastoista rauhanajan varastoihin ei saanut tehdä. Tavarointa luovuttavien joukko-osastojen komentajat asetettiin tästä henkilökohtaiseen vastuuseen.⁵¹¹

Sotamateriaalin luovuttamisen lisäksi oli suunniteltava niiden kuljettaminen sotilaspiireille. Kuljetussuunnittelun peruseriaatteena oli se että, samalla paikkakunnalla sijaitsevat materiaalia luovuttavat joukko-osastot tai varikot huolehtivat materiaalin kuljettamisesta sotilaspiirin varastoon saakka. Toisilla paikkakunnilla oleville sotilaspiireille luovutettavien tarvikkeiden rautatiekuljetuksista huolehtivat joukko-osastot ja varikot Yleisesikunnan vahvistamien aikataulukoiden mukaisesti. Ne sotilaspiirit jotka saivat materiaalia rautateitse huolehtivat itse tarvikkeiden kuljetuksista rautatieasemilta varastoihinsa.⁵¹²

Vuoden 1934 keväällä varastojen rakentaminen oli vielä kesken monilla perustamispaikkakunnilla, mutta sotamateriaalille oli kaikilla paikkakunnilla olemassa varastoja joihin ne voitiin sijoittaa. Varastonhoitajat oli koulutettu tehtäviinsä. Joukko-osastot ja varikot tiesivät varusteen tarkkuudella sotamateriaalin joka oli lähetettävä sotilaspiireille. Enää tarvittiin materiaalin siirto sotilaspiirien varastoihin.

4.3.3. K-kuukausi – henkilöstön ja materiaalin kohtaamisen viimeinen näytös

Valmistelut liikekannallepanojärjestelmän muuttamiseen kaaderiperustamisesta aluejärjestelmäksi olivat vuoden 1934 keväällä riittävän pitkällä. Vain liikekannallepanosuunnitelmien uusiminen, sotamateriaalin siirrot ja reserviläisten liikekannallepanomääräysten vaihtaminen olivat tekemättä.

Pelkkien suunnitelmien muuttaminen oli kaikista yksinkertaisin tehtävä. Sotilaspiirejä käskettiin keräämään ja hävittämään vanhat kaaderiperustamisessa tarvittavat asiakirjat ja jakamaan uudet sotilaspiireissä valmistellut suorituskäskyt tarvitsijoille. Käytännössä tämä tarkoitti lii-

⁵¹¹ Mäkipelto Ensio, 1983, s.55 ja YE Ajhp, N:o 32/Ahp., Ilmoitussetelien käyttöä tavaransiirroissa aluejärjestön varastoihin, 12.1.1934, SArk-2132/5, KA.

⁵¹² YE Os.1. Lkp, N:o692/III.sal., Aluejärjestön työohjelma ajalla 1.10–1.6.1934, 9.10.1933, T22520/F1, KA.

kekannallepanokuulutuksien keräämistä pois poliisilta ja uusien antamista suojeluskuntien alue- ja paikallispäälliköille. Samalla suojeluskuntien vastuuhenkilöt saivat haltuunsa heitä koskevat suorituskäskyt. Myös kuntien hevosottolautakuntien suunnitelmat oli vaihdettava uusiin. Sotilaspiirejä velvoitettiin perehdyttämään vastaanottajat asiakirjojen sisältöön ja liikekannallepanon toimeenpanoon.⁵¹³

Sotamateriaalin osalta tarvittiin enää materiaalin siirtäminen perustamispaikkojen varastoihin. Reserviläisten oli sen sijaan saatava tieto minne he saapuivat liikekannallepanossa. Vuoden 1932 kesän valvontakokouksissa reserviläisten sotilaspassin väliin oli liimattu liikekannallepanomääräys kaaderiperustamista varten. Nyt määräys oli vaihdettava vastaamaan aluejärjestelmää.

Liikekannallepanojärjestelmän vaihtamiseen liittyi merkittävä riski. Liikekannallepanon satuessa muutosajankohtana oli vaara, että reserviläiset matkustaisivat väärin paikkoihin. Siirtymisajan oli tämän vuoksi oltava mahdollisimman lyhyt ja se oli salattava hyvin. Riskiä pyrittiin pienentämään kirjoittamalla ”kriisikauden” ajaksi toiset liikekannallepanokuulutukset, joissa reserviläisiä käskettiin tekemään niin kuin julisteessa sanottiin välittämättä sotilaspassin liikekannallepanomääräyksestä. Nämä liikekannallepanokuulutukset jaettiin valvontakokousten ajaksi suojeluskuntien aluepäälliköille ja hävitettiin sen jälkeen.⁵¹⁴

Puolustusministeriö määräsi maaliskuun lopulla muutosajankohdaksi vuoden 1934 toukuu-kuun. Muutoskuukausi nimettiin K-kuukaudeksi.⁵¹⁵ Aluejärjestelmään käskettiin siirtyä 1.5.1934 alkaen.⁵¹⁶ Tammikuun aikana sotilaspiireissä oli tehtävä viimeiset sijoitukset AS-kortistoon. Sijoittamista ei ollut enää paljoa jäljellä. Tarkennukset koskivat sotilaspiireille rauhanajan armeijasta ja suojeluskuntajärjestöstä sijoitettavaksi tulevia upseereita, palveluksesta vapautettuja (esim. sotateollisuudessa työskenteleviä), lääkäreitä ja vastaavia henkilöitä, joiden nimet Yleisesikunta pystyi ilmoittamaan vasta nyt⁵¹⁷ kun joukko-osastojen siirrot oli päätetty.

Liikekannallepanomääräysten kirjoittaminen perustettaville joukoille oli erittäin suuri työ. Vuoden 1934 helmikuu-huhtikuu välinen aika varattiin liikekannallepanomääräysten kirjoit-

⁵¹³ YE Os.1. Lkp, N:o285/III/34.sal. Siirtymistä uuteen Lkp-järjestelmään, 10.4.1934, T22520/F5, KA.

⁵¹⁴ Sama ja SL komentajien neuvottelupäivien pöytäkirja, 29–30.1.1934, T22520/F5, KA.

⁵¹⁵ PM 92/34. Sot.sal. K-kuukauden määrääminen, 29.3.1934, T22520/F5, KA.

⁵¹⁶ YE Os.1. Lkp, N:o285/III/34.sal., Siirtymistä uuteen liikekannallepanojärjestelmään, 10.4.1934, T22520/F5, KA ja YE Os.1. Järj, N:o223/VIII.34.sal. Maavoimien uudestijärjestelyä, 7.4.1934, T22520/F8, KA.

⁵¹⁷ YE Os.1. Lkp, N:o692/III.sal., Aluejärjestön työohjelma ajalla 1.10–1.6.1934, 9.10.1933, T22520/F1, KA ja YE OS.1. Lkp, N:o721/III/33.sal., Työohjelmaa, 18.10.1933, T22520/F1, KA.

tamiseen ja valvontakokousten valmisteluun. Valtavan urakan vuoksi sotilaspiireille hankittiin ylimääräistä työvoimaa. Tavoitteeksi asetettiin 3000 liikekannallepanomääräyksen kirjoittaminen sotilaspiireittäin joka kuukausi.⁵¹⁸

Yleisesikunta jakoi passien väliin liimattavat liikekannallepanomääräykset sotilaspiireille vuoden 1934 alussa.⁵¹⁹ Liikekannallepanomääräyksiä oli useita eri värejä. Väri ilmaisi aselajin johon henkilö AS-kortiston perusteella sijoitettiin. Liikekannallepanomääräykset kirjoitettiin 15 ikäluokalle, mutta erikoisaselajeissa (rannikkotykistö, pioneeri, viesti ja ilmatorjunta) ne kirjoitettiin 18 ikäluokalle.⁵²⁰

Liikekannallepanomääräykset jaettiin reserviläisille toukokuussa järjestetyissä valvontakokouksissa.⁵²¹ Valvontakokouksiin tarvittavan ajan minimoimiseksi sotilaspiireihin muodostettiin niin monta valvontakokousryhmää kuin sotilaspiirissä oli upseereita. Jokainen valvontakokousryhmä pyrki vaihtamaan päivittäin 150–200 reserviläisen liikekannallepanomääräyksen.⁵²² Valvontakokouksissa vaihdettiin kaikkien liikekannallepanossa palvelukseen kutsuttavien reserviläisten liikekannallepanomääräykset. Rauhanajan armeijasta ja suojeluskuntajärjestöstä perustettavaan joukkoon sijoitettujen ei tarvinnut osallistua valvontakokouksiin. Sotilaspiirit lähettivät tiedot heidän sodanajan sijoituksestaan ja paikan jossa liikekannallepanossa oli ilmoitettava joukko-osastoille ja suojeluskunnille 1.5.1934 mennessä. Joukko-osastot ja suojeluskuntajärjestö olivat vastuussa näiden henkilöiden liikekannallepanomääräysten kirjoittamisesta.⁵²³

Valvontakokouksiin osallistui toukokuun aikana kaikkiaan 8213 upseeria ja 281 140 muuta reserviläistä. Poissaolajakin toki oli. Valvontakokouksista oli poissa yhteensä 24 885 asevelvollista.⁵²⁴ Poissaoloista huolimatta lähes 290 000 reserviläistä sai toukokuun aikana aluejärjestelmän mukaisen liikekannallepanomääräyksen.

Materiaalin vastaanottamiseksi sotilaspiirien varastoihin tarvittiin työvoimaa ennen materiaalikuljetusten alkamista. Huhtikuun alussa varastonhoitajia oli 21 sotilaspiirissä ja loputkin

⁵¹⁸ SL komentajien neuvottelupäivien pöytäkirja, 3.10.1933, T22520/F2, KA ja YE OS.1. Lkp, N:o721/III/33.sal., Työohjelmaa, 18.10.1933, T22520/F1, KA.

⁵¹⁹ SL komentajien neuvottelupäivien pöytäkirja, 3.10.1933, T22520/F2, KA.

⁵²⁰ Mäkipelto Ensio, 1983, s. 28–29 tosin Maavoimien uudelleenjärjestely, yhteenveto YE:n laajemmasta mietinnöstä, lokakuu 1931, R 628/3, KA kerrotaan sijoitettuja ikäluokkia olevan vain 12.

⁵²¹ YE Os.1. Lkp, N:o285/III/34.sal., Siirtymistä uuteen liikekannallepanojärjestelmään, 10.4.1934, T22520/F5, KA ja SL komentajien neuvottelupäivien pöytäkirja, 3.10.1933, T22520/F2, KA.

⁵²² Mäkipelto Ensio, 1983, s. 29.

⁵²³ YE OS.1. Lkp, N:o721/III/33.sal., Työohjelmaa, 18.10.1933, T22520/F1, KA.

⁵²⁴ Mäkipelto Ensio, 1983, s. 30.

varastonhoitajat voitiin komentaa tuleviin toimipaikkoihin heti kun he olivat irrotettavissa joukko-osastoista.⁵²⁵

Materiaalikuljetusten arvioitiin kestävän yhteensä 20 päivää. Sotamateriaali voitiin tämän jälkeen siirtää sotilaspiirien varastojen sisälle kahdessa viikossa.⁵²⁶ Varsinaiset sotavaruste-siirrot joukko-osastoista sotilaspiireihin ja toisiin joukko-osastoihin määrättiin toimeenpantavaksi 28.4–25.5.1934 välisenä aikana. Tarkat sotilaspiirikohtaiset siirtoajat käskettiin erillisillä siirtomääräyksillä. Samalla paikkakunnalla tapahtuvat materiaalsiirrot joukko-osastoista tai varikoista sotilaspiireille aloitettiin heti siirtomääräysten saavuttua. Siirrot pyrittiin tekemään mahdollisimman huomaamattomasti.⁵²⁷

Sotamateriaalsiirrot olivat merkittävä ponnistus niin joukko-osastoille, varikoille kuin sotilaspiireille. Kysymyksessä oli totaalinen sotamateriaalin varastoinnin uudelleenjärjestely. Esimerkiksi uudelleenjärjestelyssä lakkautettava Jääkärikykistörykmentti lähetti siirtomääräystensä perusteella sotamateriaalia 15 sotilaspiirille, kahdelle varikolle ja 19 joukko-osastolle. Toimintaansa jatkava Suomen Valkoinen kaarti taas lähetti varusteita 12 sotilaspiirille, kahdelle varikolle ja kuudelle joukko-osastolle sekä otti itse vastaan varusteita 14 joukko-osastolta.⁵²⁸

Materiaalia saapui perustamispaikkakunnille isoja määriä. Erityisissä vaikeuksissa olivat ne sotilaspiirit joiden varastoinnissa oli ollut epäselvyyksiä vielä vuoden 1933 lopussa. Esimerkiksi Oulun kasarmialueen entisiin Pohjanmaan Jääkäripataljoona rakennuksiin saapui kolmen (Oulun, Kemin ja Ylivieskan) sotilaspiirin liikekannallepanomateriaalia. Kasarmialue muuttuikin nopeasti suureksi varastokeskukseksi josta käytettiin jopa varikko nimitystä.⁵²⁹ Oulun sotilaspiirin perustamisvastuulla ollutta yhdeksättä divisioonaa ei ollut tarkoitus perustaa vielä materiaalipuutteiden vuoksi. Ilmeisesti tästä syystä pääosa divisioonan materiaalista varastoitiin yhteen paikkaan.

Vastaanottotarkastukset joukko-osastoissa ja sotilaspiireissä jatkuivat koko kesän ja suuria määriä varusteita vastaanottaneissa sotilaspiireissä aina syksyyn asti. Esimerkiksi Helsingin

⁵²⁵ Sama, s. 52.

⁵²⁶ SL komentajien neuvottelupäivien pöytäkirja, 29–30.1.1934, T22520/F5, KA.

⁵²⁷ YE N:o244/Ahp.sal., Sotavarustussiirtojen toimeenpano, 21.4.1934, T22104/Hh226, KA.

⁵²⁸ Mäkipelto Ensio, 1983, s. 55 ja Liite26.

⁵²⁹ Mäkipelto Ensio, 1983, s. 56.

sotilaspiirin vastaanottotodistus Suomen Valkoiselle Kaartille saapui 11.9.1934 ja Tuusulan sotilaspiirin vasta marraskuussa.⁵³⁰

Vuoden 1934 kesäkuun alussa liikekannallepanojärjestelmä oli vaihdettu. Tiukasti salatusta ja nopeasti tapahtuneesta muutoksesta oli aika tiedottaa kansalaisia. Aluejärjestelmään siirtymisestä annettiin lehdistötiedote jossa todettiin: ”Siirtyminen aluejärjestelmään on nyt tapahtunut. Tämä merkitsee sitä, että eri sotilaspiirien samoin kuin sotilasläänien esikunnat ovat suorittaneet valmistavat työnsä loppuun. Sotilaspiirien toimesta perustettavia joukkoja varten tarvittavat varusteet on siirretty joukko-osastojen ja varikkojen hallusta sotilaspiirien varastoihin. Lisäksi on jokaiselle reservissä olevalle asevelvolliselle annettu uusi määräys siitä, missä hänen on ilmoitauduttava...”⁵³¹

Yli kymmenen vuoden pitkäjänteinen työ liikekannallepanojärjestelmän muuttamiseksi oli ohi. Aluejärjestelmään siirtyminen viimeisen kahden vuoden aikana oli mennyt yllättävänkin hyvin. Ylittämättömiä vaikeuksia ei ollut kohdattu. Aluejärjestelmän pääarkkitehti eversti Grandellin lähti viimeisten reserviläisten saadessa liikekannallepanomääräyksiään laivamatkalle Tukholmaan. Oli aika hengähtää. Laivalla hän tapasi Ruotsin sotilasattasean eversti Adlercreutzin. Hän oli huolissaan Grandellista ja kyseli mitä nyt tapahtuisi kun kaikki oli valmis. Grandellin kiire oli tosiaan loppunut. Hän arveli, ettei koskaan ollut tuntenut itseään niin onnelliseksi tehtävän suorittamisesta, kuin silloin Tukholman laivalla grogilasin äärellä.⁵³² Ja aivan ansiosta.

---

⁵³⁰ Mäkipelto Ensio, 1983, s. 56.

⁵³¹ Lehdistötiedote, Puolustuslaitoksemme siirtyminen aluejärjestelmään, 3.6.1934, T22104/Hh226, KA.

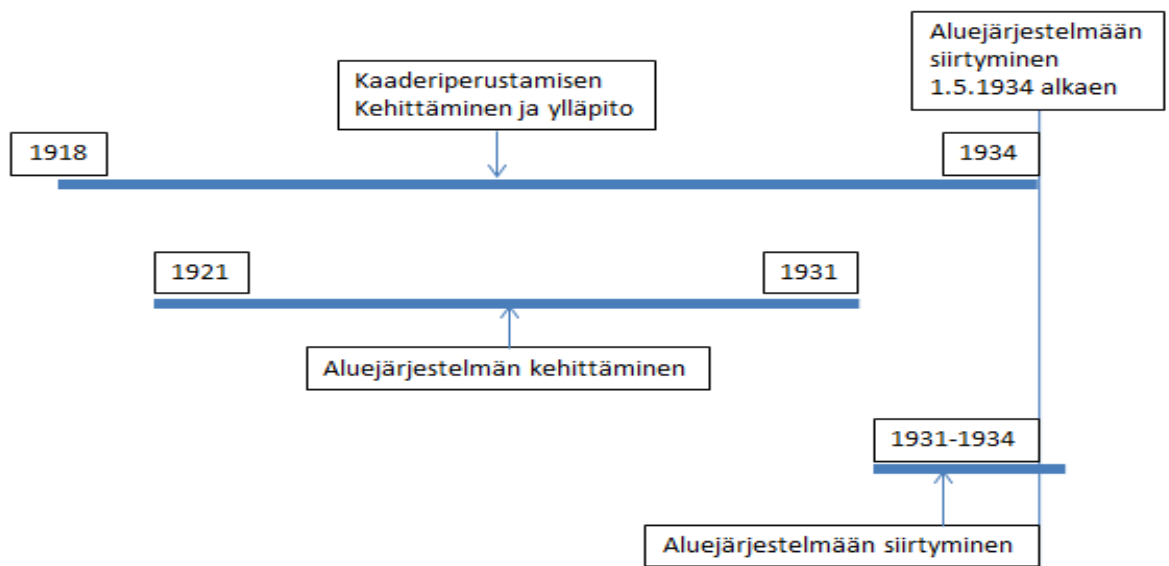
⁵³² Grandell Leonard, 1954, s. 1–15

5. KAADERIPERUSTAMISESTA ALUEJÄRJESTELMÄKSI

5.1. Miten liikekannallepanojärjestelmä kehittyi aluejärjestelmäksi?

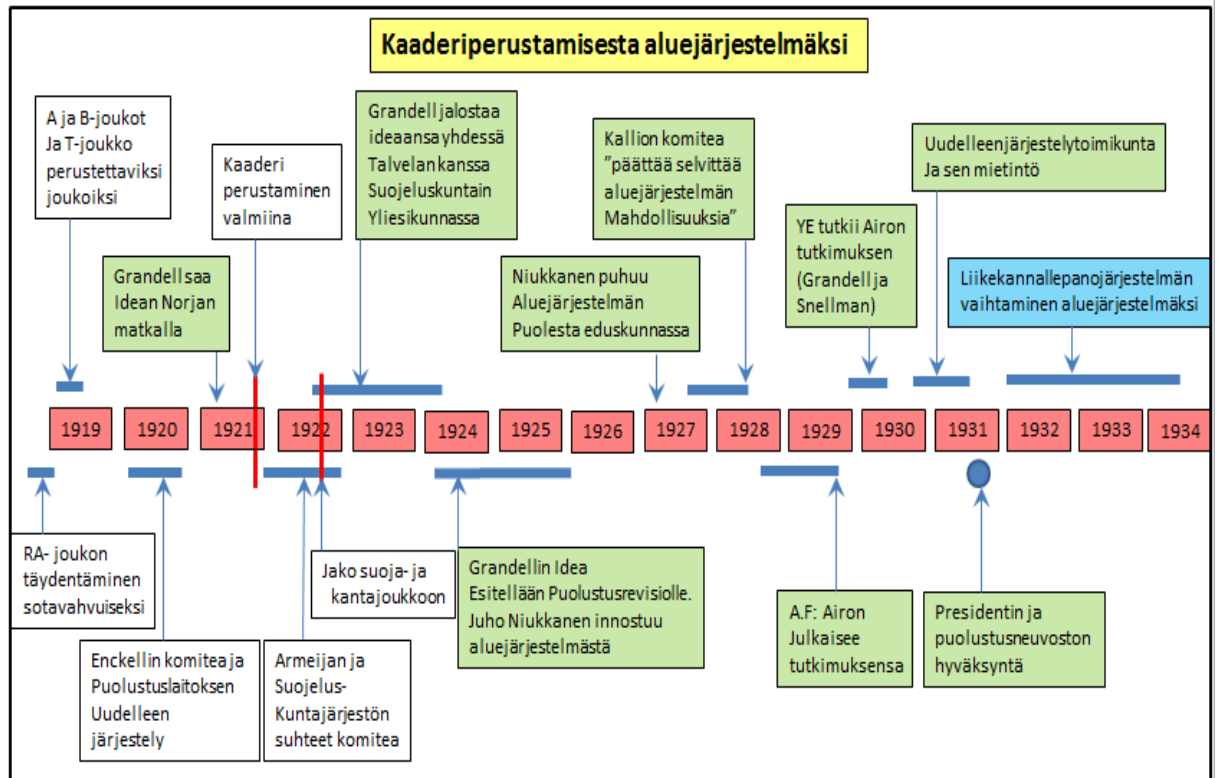
Liikekannallepanojärjestelmän vaihtuminen kaaderiperustamisesta aluejärjestelmään voidaan jakaa kolmeen eri osa-alueeseen tai vaiheeseen. Ensimmäinen osa-alue oli kaaderiperustamisen kehittäminen ja ylläpito vuodesta 1918 alkaen. Toinen osa-alue on aluejärjestelmän kehittäminen vuosien 1921–1931 aikana ennen viimeistä intensiivistä vaihetta aluejärjestelmään käyttöönottamiseksi vuosien 1931–1934 välillä.

KUVA: 10 Liikekannallepanojärjestelmän vaihtumisen osa-alueet ja aikataulu

Saksalaisten jäljiltä Suomeen jäi kaaderiperusteinen liikekannallepanojärjestelmä jolla rauhanajan armeija voitiin täydentää varuskunnissa sodanajan vahvuuteen ennen keskittämistä taistelualueelle (sotänäyttämölle). Venäjän vallan ajalta Suomeen periytyivät kutsuntalaitos ja asevelvollisuus. Tämä saksalaisen perinnön jälkeinen armeija oli teoreettisesti kolmen divisioonan ja yhden prikaatin vahvuinen.

Saksalaisten malli ei huomionnut koko Suomen sotapotentiaalia. Asevelvollisuus tuotti joka vuosi lisää reserviä ja reservistä oli mahdollista perustaa lisää joukkoja. Suomen armeijan venäläisen koulutuksen saaneet upseerit nimesivät saksalaismallisesti perustetut joukot A-divisiooniksi ja A-prikaatiksi ja lisäsivät armeijan vahvuuteen samoissa rauhanajan joukko-osastoissa reserviläisistä perustettavat B-divisioonat ja -prikaatin. Näillä muutoksilla oli perustettavissa kuuden divisioonan ja kahden prikaatin vahvuinen armeija. Armeijan tappioita oli lisäksi mahdollista korvata nostoväestä perustettavilla täydennysosilla.

KUVA 11: Kaaderiperustamisen ja aluejärjestelmän kehittyminen

Yllä olevan kuvan seuraaminen helpottaa tekstin sisäistämistä.

Yksinkertaisuudestaan huolimatta kaaderiperustamisessa oli vaikeasti ratkaistavia ongelmia. Perustamisesta vastaavalla joukko-osastolla oli liikekannallepanossa paljon päällekkäisiä tehtäviä. Rauhanajan armeija oli pieni ja sitä oli täydennettävä ennen keskittämistä taistelualueelle. Tämä hidasti liikekannallepanon suojaamista. Nopeutta voitiin parantaa ainoastaan muuttamalla varuskuntien sijaintia lähemmäs uhkan suuntaa tai keskittämisen kannalta edullisemmalle paikkakunnalle. Näitä muutoksia tehtiinkin vuoden 1920 puolustuslaitoksen uudelleenjärjestelyssä.

Reserviläisistä perustettavien B-divisioonien liikekannallepano oli myös hidasta. Perustaminen tapahtui tämän lisäksi harvoilla varuskuntapaikkakunnilla. Ilma-aseen kehittyminen yhdessä kaasuaseen kanssa alkoi uhata perustamista.

Perustettavan joukon koulutusasossa oli myös merkittäviä puutteita. Vain joukko-osastojen kantahenkilökunta oli sijoitettu etukäteen. Muu sodanajan joukko perustettiin reserviläisistä saapumisjärjestyksessä perustamispaikalla. Tämä yksipuolisti sodanajan organisaatioita, eikä koulutusta ei voinut suuresti yksilöidä tai syventää varusmiespalveluksessa tai reserviharjoituksissa.

Nämä ongelmat olivat taustalla, kun aluejärjestelmää kehitettiin kaaderiperustamisen toimies-sa armeijan liikekannallepanojärjestelmänä. Kehittäminen kulki vaikean ja ohdakkeisen polun joka kesti yli kymmenen vuotta.

Aluejärjestelmän perusidea oli peräisin Norjasta. Norjan järjestelmä taas oli lähtöisin Sveitsis-tä. Leonard Grandell sai idean ”territoriaalijärjestelmästä” osallistuessaan kutsuntalaitoskomi-tean tutustumismatkalle vuonna 1921. Hän poimi Norjasta Suomeen sopivia liikekannallepa-non osatekijöitä ja sovitti ne paikallisiin olosuhteisiin. Tällaisia Norjasta vaikutteita saaneita tekijöitä olivat ainakin demografian huomioiminen perustamistehtävissä, hajautettu perusta-minen, joukkojen perustaminen saman paikkakunnan miehistä ja materiaalin sijoittaminen hajautetusti.

Aluejärjestelmään siirtymisessä tarvittiin myös onnea ja päättäväisyyttä. Idea olisi saattanut jäädä vain hahmotelmaksi Grandellin siirryttyä hetkeksi siviiliin vuonna 1922. Paavo Talvela oli Leonard Grandellin hyvä ystävä ja jääkäriveli. Ilman Talvelaa ja hänen liikekannallepano-toimiston päällikkyyttään Suojeluskuntain Yliesikunnassa sekä vapaaehtoisesti herrojen te-kemää yhteistyötä, ei Grandell ehkä koskaan olisi päässyt toteuttamaan ideoitaan. Suojelus-kuntajärjestön ja armeijan suhteiden tiivistyminen auttoi myös Grandellia, koska territoriaali-tai aluejärjestelmän kaltaiselle yhteistyölle oli tuolloin tilausta.

Työskennellessään Suojeluskuntain Yliesikunnassa Grandell kehitti ideaansa lisää ja liitti suo-jeluskuntajärjestön osaksi liikekannallepanojärjestelmää. Hän näki suojeluskuntajärjestössä potentiaalin jolla oli mahdollisuus parantaa kenttäarmeijan liikekannallepanon nopeutta, mutta erityisesti koulutustasoa ja sotakelpoisuutta. Tältä ajalta saivat innoituksensa ajatukset aselaji-koulutetusta suojeluskuntakaaderista perustettavan joukon runkona ja suojeluskuntajärjestöstä aluejärjestön vastuullisena organisaationa. Wetzerin komitean esittämä jako suojajoukkoon ja kantajoukkoon auttoi häntä todennäköisesti ymmärtämään aluejärjestelmän hajautetun perus-tamisen koskevan erityisesti kenttäarmeijan liikekannallepanoa.

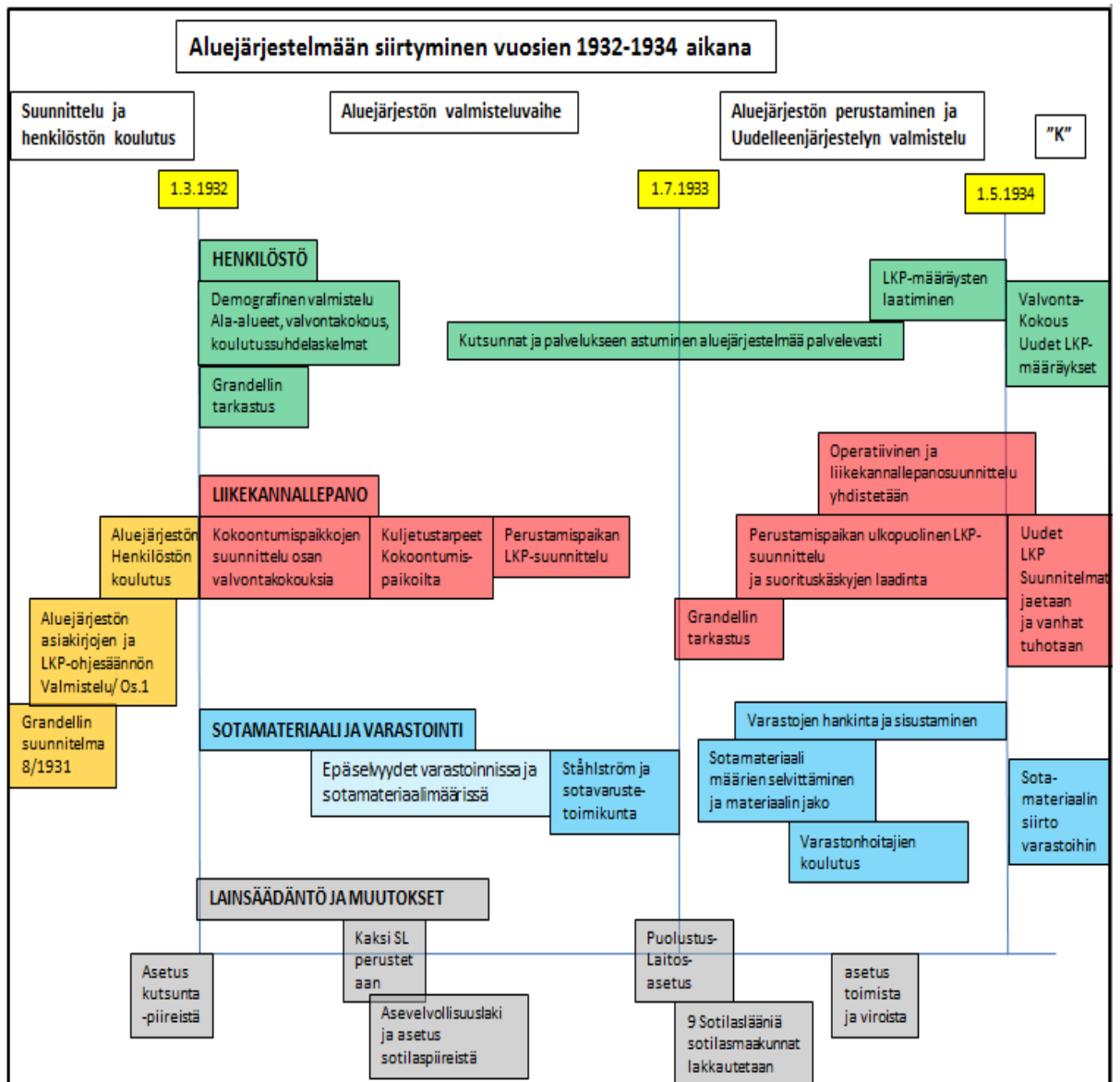
Kaikki oli kuitenkin vain ideointia siihen saakka kunnes Grandell pääsi esittelemään aluejär-jestelmänsä puolustusrevisiolle vuonna 1924. Grandell ajoi ideaansa päättäväisesti vastoin-käymisistä huolimatta. Puolustusrevision sotilasjohtajat eivät uskoneet Grandellin ideaan ja Yleisesikunnan päällikkö Oscar Enckell käski jopa lopettaa idean kehittämisen vuoden 1924 kesällä. Idea oli kuitenkin julkaistu ja saatettu muidenkin tietoon.

Grandellin onni oli, että aluejärjestelmä esiteltiin politikoilta puolustusrevisionissa. Revision jäsenenä toiminut Juho Niukkanen innostui ideasta, tosin täysin eri lähtökohdista kuin mitä Grandell oli ajatellut. Grandell ajatteli liikekannallepanojärjestelmän kehittämistä ja Niukkasen päämääränä oli valtion rahojen säästäminen ja palvelusajan lyhentäminen. Ilman Niukkasen innostuneisuutta asiaan olisi aluejärjestelmä todennäköisesti painunut unholaan. Niukkasen puheet eduskunnassa aluejärjestelmän puolesta ja aktiivinen toiminta Kyösti Kallion asevelvollisuusajasta selvittäneessä komiteassa vuonna 1927 olivat lähtölaukaus aluejärjestelmän lisätutkimiselle. Hänen ansiostaan kahden ja puolen vuoden hiljaiselo päättyi ja aluejärjestelmä nousi uudelleen kehitystyön kohteeksi. Niukkasen ansiona voidaan pitää hallituksen käskemää selvitystyötä mahdollisuuksista ”territoriaalijärjestelmään” siirtymisestä ja palvelusajan alentamisesta. Niukkasen päättäväisyyden lopputulos oli A.F. Airon tekemä tutkimus.

Airon tutkimus käsitteli toimeksiannon ja hänen osaamistaustansa mukaisesti enemmän puolustusjärjestelmää ja palvelusaikaa kuin liikekannallepanojärjestelmää. Liikekannallepanojärjestelmää koskevat osuudet Airo oli kehittänyt Grandellin ajatuksen pohjalta jättäen suojeluskuntajärjestön osuuden pois ja lisäten puolustuslaitoksen uuden osan, aluejärjestön. Airon työtä voidaankin luonnehtia liikekannallepanojärjestelmän osalta Grandellin idean jatkotutkimukseksi.

Airon tutkimus oli alkusysäys ja pohja maavoimien uudelleenjärjestelytoimikunnan työlle. Grandell sai vastuulleen aluejärjestelmän toimeenpanon suunnittelun. Hän olisi poistanut Airon ehdottaman aluejärjestön kokonaan puolustuslaitoksen vastuulta ja antanut liikekannallepanovalmistelut suojeluskuntajärjestölle oman alkuperäisen ideansa mukaisesti. Liikekannallepano tapahtuisi tällöin suojeluskuntapiireissä aluepäälliköiden ja paikallisten suojeluskuntien avulla. Suojeluskuntajärjestö ei kuitenkaan ollut valmis tähän vastuuseen. Erityisen vaikeaa oli muuttaa suojeluskuntien ja -piirien rajoja demografia huomioiden. He suostuivat kuitenkin Grandellin ideaan perustettavien joukkojen kaaderirungoista ja puolustuslaitoksen tukemisesta liikekannallepanossa. Suojeluskuntajärjestön kieltäytyminen pakotti Grandellin kopioimaan aluejärjestön idean Airon tutkimuksesta. Aluejärjestö rakentui tästä syystä suojeluskuntajärjestön tukeman vahvennetun kutsuntalaitoksen rungolle ja oli tältä osin kompromissi Airon ja Grandellin ajatuksista.

Uudelleenjärjestelytoimikunnan mietintö oli jo itsessään alustava suunnitelma aluejärjestelmään siirtymisestä. Mietinnön hyväksymisen jälkeen ei enää tarvinnut kuin toteuttaa itse muutos. Grandell sai vastuulleen puolustuslaitoksen siirtämisen aluejärjestelmään.

KUVA 12: Aluejärjestelmään siirtyminen vuosien 1931–1934 aikana

Aluejärjestelmään siirtyminen vuosien 1931–1934 aikana voidaan jakaa neljään vaiheeseen:

- 1) aluejärjestelmän perustamisen suunnitteluun ja henkilöstön kouluttamiseen,
- 2) aluejärjestön valmisteluvaiheeseen,
- 3) aluejärjestön perustamiseen ja maavoimien uudelleenjärjestelyn valmisteluun sekä
- 4) aluejärjestelmään siirtymiseen ”K”-kuukauden aikana.

Yllä olevan kuvan seuraaminen helpottaa tekstin sisäistämistä.

Uudelleenjärjestelyn poliittisen hyväksymisen jälkeen Grandell suunnitteli aluejärjestelmään siirtymisen vuoden 1931 lopussa. Suunnitelma pohjautui uudelleenjärjestelykomitean mietin-

nön alustavaan suunnitelmaan aluejärjestelmään siirtymisestä. Tämäkin suunnitelma lienee ollut pääosin Grandellin käsialaa.

Suunnitelman jälkeen oli laadittava ohjeistus ja säännöt mitä aluejärjestelmällä tavoiteltiin. Hyvin harva tiesi mitä aluejärjestelmä tarkoittaa. Tai jos tiesi, siitä oli varmasti erilaisia mielipiteitä. Oli luotava luja runko johon nojata koko siirtymisen ajan. Tämän vuoksi ensimmäisenä oli laadittava aluejärjestelmässä tarvittavat asiakirjat, ohjeistus ja liikekannallepano-ohjesääntö. Tärkeimpänä muutosta oikeaan suuntaan ohjaavana asiakirjana on pidettävä ensimmäistä toimeenpanokäskyä johon työskentely nojasi koko siirtymisen ajan. Asiakirjojen laatimisessa käytettiin hyväksi uudelleenjärjestelykomitean työn pohjana olleita laskelmia ja tutkimuksia.

Aluejärjestön liikekannallepano-ohjesäännössä käytettiin vanhaa kaaderiperustamisesta tuttua terminologiaa. Liikekannallepanovalmiuden nostaminen kolmiportaisesti, joukkojen kokoaminen perustamispaikoille ja materiaalin jakaminen perustamispaikalla olivat tuttuja jo kaaderiperustamisesta. Yhtäläillä liikekannallepanosuunnitelmat, suorituskäskyt ja liikekannallepanokalenterit periytyivät vanhasta järjestelmästä.

Ohjeistuksen laatimisen jälkeen aluejärjestöön käskettiin henkilökunta ja se koulutettiin näiden ohjeiden ja ohjesääntöjen pohjalta. Hyvällä ohjeistuksella ja johtamalla itse aluejärjestön henkilökunnan koulutuksen Grandell pystyi varmistamaan ajatuksensa ymmärtämisen koko aluejärjestössä. Tätä vaihetta vuoden 1931 syksystä vuoden 1932 maaliskuun alkuun voidaan kutsua suunnittelun ja henkilökunnan kouluttamisen ajanjaksoksi.

Aluejärjestön aluejaon pohjana oli kutsuntalaitoksen kutsuntapiirijako. Voidaankin sanoa, että aluejärjestelmä rakennettiin kutsuntalaitoksen pohjalle antamalla sille asevelvollisten valvonta- ja kutsuntatehtävän lisäksi liikekannallepanotehtävä. Useat sotilaspiirien esikunnat sijoitettiin samoihin tiloihin kutsuntapiirien esikuntien kanssa. Kutsuntalaitoksen hallussa olleella infrastruktuurilla oli näin sotilaspiirien esikuntien sijoitusta ohjaava vaikutus.

Aluejärjestön **valmisteluvaihe** alkoi 1.3.1932 sotilaspiirien henkilökunnan aloittaessa työnsä sotilaspiireissä. Sotilaspiirien työn voi tutkitun perusteella jakaa kolmeen rinnakkain edenneeseen osakokonaisuuteen: henkilöstöön, liikekannallepanon suunnitteluun ja sotamateriaalin varastointiin. Valmisteluvaiheen aluksi sodanajan joukkoon sijoitettavan henkilöstön asiat olivat tärkeimmässä roolissa.

Valmisteluvaiheessa laitettiin kuntoon aluejärjestelmälle elintärkeät perusasiat. Lähtihän aluejärjestelmän suunnittelu paikkakunnilla asuvista ihmisistä joiden toistensa tuntemisella uskottiin saatavan perustettavaan sodanajan joukkoon sen laatua parantava ”sisäinen lujuus”. Aluejärjestelmässä perustettavan joukon henkilöt täytyi pystyä luetteloimaan tehtäväkohtaisesti. Kaaderiperustamisen jäljiltä tätä tietoa ei ollut olemassa.

Sijoittamisen onnistumiseksi oli selvitettävä reserviläisten demografinen jakautuminen sotilaspiirien alueella. Henkilöiden sijoittaminen tehtiin aluksi kaaderiperustamisesta periytyneen, kunnittain järjestettyjen valvontasarjojen (V) kortteilla. Yhdessä suojeluskuntajärjestön (Sk) henkilötietojen kanssa laadittiin aluejärjestön sodanajan sarja (AS). Näiden korttien avulla sijoitettiin ensimmäiset perustettavat joukot ja suojeluskuntakaaderit ala-alueille (kuntiin, kyliin, pitäjiin ja kauppaloihin) joista käytettiin myös nimeä reserviläisalue. Eversti Grandell tarkasti kaikki sotilaspiirien ala-alue suunnitelmat henkilökohtaisesti. Tarkastamalla suunnitelmat hän pystyi varmistamaan, että uuden liikekannallepanojärjestelmän perustukset olivat kunnossa.

Valvontasarjan korteissa ei ollut riittävän tarkkoja henkilö- ja koulutustietoja tehtäväkohtaiseen sijoittamiseen. Korttien tiedot eivät myöskään olleet kaikkialla ajantasaisia. Nämä tiedot korjattiin vuoden 1932 kevään ja alkukesän valvontakokouksissa. Samalla tietojen tarkastamisen ja demograafisen tiedon keräämisen kanssa uusittiin reserviläisille liikekannallepanomääräykset voimassa olevan kaaderiperustamisen mukaisesti. Näin kaaderiperustamisella tehtävän liikekannallepanon laatu ja valmius kehittyivät valvontakokousten avulla.

Ala-aluejako ja sen AS-kortisto olivat pohjana koulutussuhdelaskelmille joiden perusteella ala-alueiden miehet käskettiin kutsunnoissa vuoden 1932 syksystä alkaen varusmiespalvelukseen. Varusmiespalvelukseen ala-alueiden miehet käskettiin sen aselajin koulutusta antavaan joukko-osastoon joka tuki sodanajan yksikössä tarvittavaa osaamista.

Ala-aluejako oli myös perustana valmisteluvaiheen liikekannallepanosuunnittelulle. Suunnittelu alkoi alhaalta ylöspäin. Valmisteluvaiheessa liikekannallepanosuunnitelmassa keskityttiin henkilöstön, hevosten ja ajoneuvojen kokoamiseen tähtäävän perussuunnitelman tekemiseen. Tavoitteena oli suunnitella ensin miten ala-alueiden reserviläiset saatiin kokoamispaikoille ja sieltä perustamispaikoille sekä kuinka kauan tämä kesti. Valmisteluvaiheen lopussa liikekannallepanojärjestelmän kehittämisen painopiste siirtyi perustamispaikkakunnan liikekannalle-

panosuunnitelmiin. Liikekannallepanosuunnitelma sisälsi 23 osaa jotka yhdessä muodostivat kokonaisuuden.

Sotamateriaalin varastoinnin osalta ei valmisteluvaiheessa päästy etenemään. Epäselvyyksien ja puuttuvien sotamateriaalitietojen vuoksi toiminta rajoittui laskelmien tekemiseen ja varastojen tiedusteluun. Päätöksiä ei saatu aikaan. Ilmeisesti vastuujako puolustusministeriön ja Yleisesikunnan kanssa oli jäänyt tarkasti määrittelemättä.

Seuraava vaihe aluejärjestelmään siirtymisessä alkoi puolustuslaitosasetuksesta ja sen mukaisesti perustetun aluejärjestön toiminnan aloittamisesta 1.7.1933. Aluejärjestö perustettiin alkuperäisen suunnitelman mukaisesti ja sen organisoitiin yhdeksään sotilasläänin ja olemassa olleiden 30 sotilaspiirin pohjalle. Puolustuslaitosasetus antoi perusteet maavoimien uudelleenjärjestelyn toimeenpanon valmistelulle myös joukko-osastoissa. Vaiheen alku painottui organisaatiomuutokseen ja tehtävien vaihtamiseen aluejärjestössä. Sotilasläänien toiminnan käynnistyttyä painopiste siirtyi liikekannallepanosuunnitelmien toimeenpanoon liittyvään suunnitteluun ja sotamateriaalin varastoinnin valmisteluun.

Eversti Grandell tarkasti sotilaspiirien valmisteluvaiheessa laaditut perustamispaikkojen liikekannallepanosuunnitelmat ja keskitysvalmuisaikojen paikkansa pitävyyden henkilökohtaisesti. Tarkastuksella Grandell varmistui suunnitelmien ja aikojen paikkansapitävyydestä. Tämä mahdollisti liikekannallepanosuunnitelmien yhdistämisen operatiiviseen suunnitteluun keskitysmarssien avulla. Sotilaspiirien liikekannallepanosuunnittelu taas keskittyi tarkastettujen suunnitelmien toimeenpanon mahdollistavien tarkkojen ja yksityiskohtaisten suorituskäskyjen ja –kalentereiden laatimiseen sekä suojeluskuntien voimavarojen yhdistämiseen liikekannallepanoa tukevaksi.

Valmisteluvaiheen lopuksi oli käynyt selväksi, että sotamateriaalin jakamien ja varastojen hankinta sotilaspiireille oli tehtävä keskitetysti. Tämän tehtävän hoitamiseen perustettiin Aluejärjestön huoltopäällikön virka ja hänen avukseen sotavarustetoimikunta. Aluejärjestön huoltopäälliköksi nimitettiin everstilutnantti J.V. Ståhlström. Ståhlström hankki yhdessä sotavarustetoimikunnan kanssa tiedon kaikesta Suomen sotamateriaalista, jakoi sen sotilaspiireille sekä vaikutti merkittävästi sotamateriaalin varastoimisen kehittymiseen aluejärjestelmään siirryttäessä. Eversti Grandell ei tarkastanut varastointisuunnittelua, kuten muita aluejärjestön siirtymisen osa-alueita. Ståhlström sai toimilleen laajat valtuudet ja luottamuksen.

Ståhlström oli tutustunut ennen aluejärjestön huoltopäälliköksi nimeämistään Norjan, Sveitsin, Ruotsin ja Puolan varastointijärjestelyihin sekä Viron kertausharjoitusjärjestelmään. Norja ja Sveitsi olivat ne maat, joissa Grandell oli vierailut kehittäessään ideaansa aluejärjestelmästä. On myös mahdollista, että Grandell oli Ståhlströmin vierailukohteiden valinnan takana. Ståhlströmin vierailukohteet vahvistavat käsitystä aluejärjestelmän vaikutteiden alkuperästä. Sotamateriaalin varastointiin vaikutteita on tosin voinut tulla myös Ruotsista ja Puolasta. Viron kertausharjoitusjärjestelmään tutustuminen taas on saattanut tuoda mukanaan ajatuksen sotamateriaalin varastoimisesta reservin harjoitusalueilla.

Aluejärjestön sotamateriaalin varastointiin vaikutti vahvasti maavoimien uudelleenjärjestely. Kustannussyistä maavoimien joukko-osastojen isoa osaa ei siirrettykään lähelle rajaa niin kuin oli suunniteltu. Tällöin varuskuntapaikkakunnilta ei vapautunut siinä määrin varastotiloja, kuin mitä oli aluksi ajateltu. Varastojen hankkiminen olikin helpompaa niillä perustamispaikoilla joissa ei ollut varuskuntia. Joukko-osastojen vähäisten siirtymisten vuoksi maavoimien uudelleenjärjestelyn suurimmaksi konkreettiseksi muutokseksi jäi aluejärjestön perustaminen ja liikekannallepanovastuun siirtyminen aluejärjestölle.

Sotamateriaalin osalta päädyttiin kenttäarmeijan varusteiden varastointiin rykmenttikokonaisuuksina perustamispaikalla ja sen läheisyydessä. Suojajoukkojen osalta materiaali hajautettiin huomattavasti pienempiin kokonaisuuksiin. Esimerkiksi Karjalan Kannaksella materiaali oli varastoituna pataljoonan suuruisiin varastoihin. Materiaalin hajauttaminen pienempiin varastokokonaisuuksiin aiheutti tarpeen rakentaa uusia varastoja. Tästä syystä uusia varastorakennuksia tehtiin erityisesti suojajoukoille.

Viimeisenä vaiheena oli itse aluejärjestelmään siirtyminen. Aluejärjestelmään siirryttiin 1.5.1934 alkaen, mutta se ei tarkoittanut kaiken olevan tuolloin valmista. Muutoksen viimeinen vaihe alkoi siitä hetkestä. Toukokuun ensimmäinen päivä oli hetki jolloin liikekannallepanojärjestelmä muuttui kaaderiperustamisesta aluejärjestelmäksi, eikä paluuta vanhaan järjestelmään ollut vaikka liikekannallepano olisi julistettu muutoksen aikana. Muutosaika pyrittiin pitämään tämän vuoksi mahdollisimman lyhyenä. Muutoskuukausi (toukokuu) nimitettiin K-kuukaudeksi. K-kuukausi tarkoittikin lyhenteenä ilmeisesti ”Kriisi”-kuukautta.

Liikekannallepanosuunnittelun osalta siirtyminen aluejärjestelmään toteutui, kun suunnitelmiin liittyneet asiakirjat ja käskyt jaettiin tarvitsijoille, heidät perehdytettiin tehtäviinsä sekä vanhentuneet kaaderiperustamisen käskyt kerättiin pois ja tuhottiin.

Henkilöstön löytäminen oikeille perustamispaikkakunnille varmistettiin valvontakokouksilla. Kokouksissa vaihdettiin lähes 290 000 liikekannallepanomääräystä reserviläisten sotilaspasiin väliin. Samaan aikaan kaikki kenttäarmeijan sotamateriaali siirrettiin sotilaspasiin varstoin.

Kaikki tämä tapahtui vajaan kuukauden aikana. Kaikki ei suinkaan ollut valmista toukokuun vaihtuessa kesäkuuksi. Varastoja rakennettiin ympäri maata, materiaalia siirrettiin sisälle varstoin ja reservin harjoitusjärjestelmä odotti vielä ensimmäisten harjoitusten alkamista, mutta liikekannallepanojärjestelmä oli vaihtunut aluejärjestelmäksi. Liikekannallepanojärjestelmää vaihtamalla keskitetystä perustamisesta oli siirrytty hajautettuun perustamiseen.

Aluejärjestelmään siirtymisellä oli vastattu kaaderiperustamisen ongelmiin. Maavoimien uudelleenjärjestelyssä rauhanajan armeijasta tuli suojajoukko ja kenttäarmeijan perustamisesta taas vastasi aluejärjestö. Erottamalla kenttäarmeijan liikekannallepano rauhanajan joukko-osastojen tehtävistä mahdollistettiin toimintakykyinen ja riittävän vahva suojajoukko. Suojajoukkoa täydennettiin rajan lähellä sijainneista sotilaspasiireistä esimerkiksi kutsumalla reserviläiset ylimääräiseen harjoitukseen. Ylimääräinen harjoitus oli suomalainen versio disponibilitetista. Vaikutteet disponibilitettiin oli saatu Venäjän, Ranskan ja Viron armeijoista. On todennäköistä, että disponibilitetin suomalainen versio kehitettiin A.F. Airon tutkimuksen perusteella.

Varuskuntien siirrot itärajan läheisyyteen jäivät suunniteltua vähäisimmiksi, eikä tavoiteltuun suojaamisnopeuteen tältä osin päästy. Liikekannallepanon suojaus parani tästä huolimatta merkittävästi nopeuden, suojajoukon koon ja tehtävän jaon selkeyden osalta.

Aluejärjestelmässä oli kysymys joukkojen hajautetusta perustamisesta. Perustaminen hajautettiin sotilaspasiireihin lähelle reserviläisiä. Materiaalivarastot olivat näin lähempänä perustettavia joukkoja, eikä reserviläisiä tarvinnut kuljettaa kauas harvoihin joukko-osastoihin. Tämä yhdessä suojeluskuntalaisten tuen kanssa nopeutti kenttäarmeijan perustamista ja keskittämistä taistelualueelle. Samalla hajauttaminen suojaasi perustamista ilma- ja kaasuhaltalta.

Liikekannallepanovastuun siirtyminen antoi joukko-osastoille mahdollisuuden keskittyä toiseen sille luonnollisesti kuuluvaan perustehtävään eli koulutukseen. Koulutustarvelaskelmien ja tehtäväkohtaisen sijoittamisen kautta koulutusta voitiin kehittää vastaamaan sodanajan todellista tarvetta. Perustettavan joukon aselajin mukaisesti koulutetut reserviläiset yhdessä suojeluskuntien muodostamien kaaderirunkojen kanssa olivat merkittävä kehitysaskel koulutustason ja sotakelpoisuuden parantamisessa. Kun sijoitettu henkilöstö oli vielä kotoisin samalta paikkakunnalta ja he tunsivat toisensa, muodostui komppanioita ja pattereita joiden yhtenäisyys oli kaaderiperusteista joukkoa selkeästi parempi.

Voidaankin sanoa, että aluejärjestelmä poisti kaaderiperustamisen ongelmakohdat liikekannallepanon suojaamisen nopeutta lukuun ottamatta. Erityisen suuren parannuksen aluejärjestelmä toi mukanaan joukon koulutustasoon ja sotakelpoisuuteen.

Aluejärjestelmän kehittämisestä suurin ansio kuuluu Leonard Grandellille. Hän kehitti aluejärjestelmän. Ainoastaan kutsuntalaitos aluejärjestön pohjana ja disponibiliteetti suojajoukon täydentämisessä ovat Aksel Fredrik Airon kehittämiä asioita.

Grandell johti aluejärjestelmään siirtymisen. Hän valvoi henkilökohtaisesti alueiden jakamisen reserviläisalueiksi ja tarkasti liikekannallepanosuunnitelmien tason ja paikkansapitävyyden keskitysvalmiusilmoituksiin nähden. Hän johti ja aikataulutti kaikki aluejärjestössä tehdyt merkittävät työt. Yhden osa-alueen hän kuitenkin jätti muille. Sotamateriaalin varastoinnin järjestelystä vastasi everstiluutnantti Johan Victor Ståhlström. Voidaankin todeta, että Grandell johti aluejärjestelmään siirtymisen ja Ståhlström vastasi yhdestä sen osa-alueesta, sotamateriaalin varastoinnista.

Tulevaisuudessa liikekannallepanojärjestelmän tutkimusta tulee suunnata ulkomaille. Aluejärjestelmän ulkomaiset vaikutteet vaativat syvempää tutkimista. Asiat eivät kehity tai synny itsestään. Grandell sai ajatuksensa aluejärjestelmälle Norjasta, mutta Norja oli luonut oman järjestelmänsä Sveitsin mallin pohjalta. Kuinka paljon Grandell kehitti aluejärjestelmää vierailtuaan Sveitsissä? Mitkä olivat nämä vaikutteet?

Tutkitusta materiaalista ilmeni, kaaderiperusteisessa liikekannallepanossa ja 1920-luvun puolustussuunnittelussa moni asia oli ilmeisen pahasti solmussa. Tutkimisen arvoista olisi selvittää mikä oli Suomen liikekannallepano- ja puolustusvalmius noina vuosia.

LÄHTEET

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Arkistonmuodostajittain

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Puolustusrevisioni

R 632/2, Puolustusrevisionin mietintö osat I ja II.

R 632/3, Puolustusrevisionin mietintö osat III ja IV.

R 632/4, Puolustussuunnitelma n:o 2.

R 632/5, Ulkomaalaisten armeijoiden perusteita sekä Grandellin ehdotukset 1.2. ja 17.5.1924.

R 632/21, Grandellin esitys territoriaalijärjestelmäksi.

Puolustusneuvosto

R 628/3, Maavoimien uudelleenjärjestely 1931.

Puolustusministeriö/Sotaministeriö

PLM-33/Ec:1, Sotaministeriö, Tunzelmanin liikekannallepanomietintö

T 19636/1.nidos, Maavoimien uudelleen järjestely v.1931, Liitteet 18–25.

T 19636/Mietintöjä, 1929–1932, Airon tutkimus, kansioitu kappale numero1.

Yleisesikunta

Liikekannallepano- ja järjestelyosasto (Os. 1)

T 4888/31, Grandellin henkilökohtaisia papereita osastopäällikkö ajalta.

T 10590/2 Yleisesikunta, Osasto I, Yleinen kirjeenvaihto, Armeijan kokoonpanot 1919

Operatiivinen osasto (Os. 3)

T26963/1sal, Liikekannallepanomateriaalia 1919–1939

Os.1:n Liikekannallepanotoimisto

T 22520/F1, Aluejärjestelmän rakentamista.

T 22520/F2, Aluejärjestelmän rakentamista vuonna 1933.

T 22520/F3, Aluejärjestelmän rakentamista, kuljetussuunnittelua.

T 22520/F4, Aluejärjestelmän rakentamista.

T 22520/F5, Aluejärjestelmän rakentamista vuonna 1934.

T 22520/F6, Aluejärjestelmän rakentamista, hevosten ottaminen.

T 22520/F8, Aluejärjestelmän rakentamista, asevelvollisten jako.

T 22520/Hh24, Kaaderiperustamisen ohjeistusta 1923–1928.

T 22520/Hh25, LKPO 1929, Yksityiskohtaista LKP-materiaalia 1929–1937.

T 22520/Hh54, Suojeluskuntapiirien perustamissuunnitelmat.

T 22520/Hh77, Mannerheimin ehdotus puolustuslaitoksen järjestelyksi.

T 22520/Hh78, Maavoimien uudelleen järjestely v.1931 liitteineen.

T 22520/Hh84, Asevelvollisuusajan lyhentämismietintö v.1929 (K. Kallio).

Järjestelytoimisto

R91/9 Liikekannallepanoasiakirjoja 1918

T 26840/1.sal, LKP-materiaalia, LKPO 1929.

T 22104/Hh54, Uudestijärjestelyn toimeenpano.

T 22104/Hh224, valmistelua ja kirjeenvaihtoa 1931–1932.

T 22104/Hh225, valmistelua ja kirjeenvaihtoa 1931–1932.

T 22104/Hh226, valmistelua ja kirjeenvaihtoa 1934–1935.

Aluejärjestön huoltopäällikkö

SArk-2131/7 Yleisesikunta, Aluejärjestön huoltopäällikkö, Yleinen kirjeenvaihto, 1933
 SArk-2130/8 Yleisesikunta, Aluejärjestön huoltopäällikkö, Yleinen kirjeenvaihto, 1933
 SArk-2132/5 Yleisesikunta, Aluejärjestön huoltopäällikkö, Yleinen kirjeenvaihto, 1934
 SArk-2133/6 Yleisesikunta, Aluejärjestön huoltopäällikkö, Yleinen kirjeenvaihto, 1934–1935

Aluejärjestö**III Sotilasmaakunta**

T10809/1, Sotilasmaakunnan yleistä ja salaista kirjeenvaihtoa 1932.
 T11997/10 Salainen kirjeenvaihto 1932–1933
 T11997/3 Ala-aluejako sotilaspiireissä

Kymenlaakson sotilaslääni

T11997/10 Salainen kirjeenvaihto

Yksityiskokoelmat (Pikkukokoelmat, KA):

Pk 943, Kenraaleiden radiopuheita, Grandellin, Oeschin ja Martolan puheen litterointi v.1958.
 Pk 1471/27,28,35,37,38,39,47,51,52, Reino Arimon kokoelma.
 Pk1542/5,6,12,28, Paavo Talvelan kokoelma

Nimikirjaotteet ja ansioluettelot (KA)

Airo Aksel Fredrik (Ake), numerotta, henkilöarvostelut ovat hävinneet.
 Grandell Leonard August Mathias, numero 39670.
 Sihvo Aarne, numero 18870/34839, KA.
 Ståhlström Johan Victor, numero 39451/8077, KA.
 Tunzelman von Adlerflug, Aleksander numero 28992, KA.

Muistelmakirjoitukset

Grandell Leonard, Min tjänstgöring på hemmafronten, julkaisematon muistelmakirjoitus, 1954.

JULKAISTUT LÄHTEET**Painetut lähteet****Ohjesäännöt ja käskyt (vast.)**

Väliaikainen liikekannallepano-ohjesääntö aluejärjestön valmisteluja varten, Yleisesikunta, 10.2.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto.

Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta, (23.1.1932), Yleisesikunta, Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto.

Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta, (23.1.1932), Liitteet, Yleisesikunta, Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto.

LKP-määräysten kirjoittamisohjeet v. 1932, (12.5.1932) Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto.

Asetuskokoelmat tai lait

Suomen valtakunnan väliaikainen asevelvollisuuslaki, Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapaino Oy, Helsinki 1919.

Suomen asetuskokoelma v.1918, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1919.
 Suomen asetuskokoelma v.1932, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1933.
 Suomen asetuskokoelma v.1933, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1934.

Opinnäytteet

Tynkkynen Vesa: Hyökkäyksestä puolustukseen, taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa, Väitöskirja, Nettopaino Oy, Joutsa, 1996.

Partanen Tapio, Liikekannallepanojärjestelmämme syntyminen ja kehitys itsenäisyytemme aikana sekä suoritettut liikekannallepanot, Sotakorkeakoulun diplomityö n:o 1212, Helsinki 1975.

Mäkipelto Ensio, Siirtyminen aluejärjestelmään 1930-luvulla, SKK:n diplomityö n:o 1527, Helsinki, 1983, KA.

Lehto Iisko, Suojeluskuntapiirin osuus liikekannallepanon suorituksessa Pohjois-Kymenlaaksossa 1939 ja 1941, Kadettitutkielma, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki, 2003.

Kirjallisuus

Alahonko Seppo, Kaikki isänmaalle, Suojeluskuntain Päälystökoulu 1919–1944, Taisteluskoulun Perinneyhdistys 1998.

Arimo Reino, Suomen puolustussuunnitelmat 1918–1939 osat I, Sotatieteenlaitoksen julkaisuja XXIII, Helsinki 1986.

Arimo Reino, Suomen puolustussuunnitelmat 1918–1939 osat II, Sotatieteenlaitoksen julkaisuja XXIII, Helsinki 1986.

Arimo Reino, Suomen puolustussuunnitelmat 1918–1939 osat III, Sotatieteenlaitoksen julkaisuja XXIII, Helsinki 1987.

Enckell Carl, Poliittiset muistelmani osa II, WSOY, Porvoo 1956.

von der Goltz Rüdiger, Toimintani Suomessa, WSOY, Porvoo 1920.

Hersalo Niilo, Suojeluskuntain historia II, Hata Oy, Vaasa 1967.

Hobson Rolf ja Kristiansen Tom, Norsk forsvarshistorie 1905–1940 osa 3, Eide forlag, Bergen 2001.

Juva Einar W., Rudolf Walden 1878–1946, WSOY, Porvoo 1957.

Kronlund Jarl (toim.), Suomen puolustuslaitos 1918–1939, WSOY, kolmas painos, Porvoo 1990.

Kuivalainen Teuvo, Ka muistelemaan sota-aikoo, Kiteen Paino Oy, Kitee (ilman painovuotta).

Mannerheim G., Muistelmat, I-osa, Otava, Helsinki 1952.

Mannerheim G., Muistelmat, II-osa, Otava, Helsinki 1952.

Numminen Antti, Suomen reserviupseeriliiton historia 1931–1981, Karisto Oy, Hämeenlinna 1981.

Ørvik Nils, Sikkerhetspolitikken 1920–1939, Osa 1, Johan Grundt Tanum forlag, Oslo 1960.

Pakaslahti Aaro (toim.), Suomen itsenäisyyden tunnustaminen, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1937.

Raikkala Hannes, Suojeluskuntain historia III, Hata Oy, Vaasa 1967.

Saarikoski Vesa, Elon mainingit, Jääkärikenraali Aarne Sihvo 1889–1963, WSOY, Juva 1998.

Saarinen Eero-Eetu, Reservimiehet, Sotahistoriallisen seuran julkaisuja N:o 3, Hata Oy, Helsinki 1967.

Sinerma Martti, Lauri Malmberg ja suojeluskunnat, Otava, Keuruu 1995.

Talvela Paavo, Sotilaan elämä I, K.J. Gummerus Oy:n kirjapaino, Jyväskylä 1976.

Tervasmäki Vilho, Maanpuolustussuunnitelmat, Talvisodan historia osa 1, neljäs painos, Sotatieteen laitos, Helsinki 1991.

Tervasmäki Vilho, Eduskuntaryhmät ja maanpuolustus, WSOY, Mikkeli 1964.

Terä Martti V. – Tervasmäki Vilho, Puolustushallinnon perustamis- ja rakentamisvuodet 1918–1939, Tammi, Helsinki 1973.

Turtola Martti, Aksel Fredrik Airo – Taipumaton kenraali, Otava, Keuruu 1997.

Tuompo W.E. ja L. Grandell, Suomen armeija sanoin ja kuvin, K.J. Gummerus Oy, Jyväskylä 1920.

Österman Hugo, Neljännesvuosisata elämästäni, WSOY, Porvoo, 1966.

Artikkelit tai luvut eri kirjoista

Arimo Reino, Puolustusvoimien siirtyminen aluejärjestelmään 1930-luvulla, artikkeli kirjasta, Tiede ja Ase N:o 45, Helsinki 1987.

Juottonen Jorma, Materiaalisen suorituskyvyn kehittäminen Suomessa 1920–1939, Artikkeli kirjasta Sotataloustietoutta VI, RT-Print Oy, Pieksämäki 1998.

Manninen Ohto, “Kansan äänen ilmauksia”, Mannerheimin syrjäyttämisaikajatus maaliskuuhuhtikuussa 1918, artikkeli, Sota-historiallinen aikakauskirja 1973, n:o 4, Forssan kirjapaino Oy, 1973.

Peltoniemi Uuno, Suomen maarajojen vartiointi vuosina 1918–1939, Luku kirjasta, Rajavartiolaitos 1919–1969, Oy Länsi-Savon kirjapaino, Mikkeli, 1969.

Tervasmäki Vilho, Alueellisen liikekannallepanojärjestelmän syntyvaiheet 1920- ja 1930-luvulla, artikkeli kirjasta ”Sotahistoriallinen seura ja sotamuseo, vuosikirja VIII, Oy Koda-print Ab, Tapiola 1974.

Lehtiartikkelit

Karhu Ilmari, Territoriaalijärjestelmä, Suomen sotilasaikakauslehti 1930, s. 137–164.

MUUT LÄHTEET

<http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Kutsuntaluettelot>,
viitattu 1.9.2014 klo 17.37.

Arimo Reino, Puolustusvoimien siirtyminen aluejärjestelmään 1930-luvulla,
<http://ojs.tsv.fi/index.php/ta-test/article/download/45905/12032>.,
viitattu 20.2.2015 klo 11.17.

www15.uta.fi/yky/arkisto/suomi80/art111.htm,
viitattu 25.4.2015 klo 13.08.

www.havina.net/fi/23/monarkiasuunnitelma-repi-rikki-valkoisen-rintaman-.html,
viitattu 23.4.2015 klo 13.03.

www.formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=41374,
viitattu 28.4.2015 klo 14.21.

<http://www.nautelankoski.net/sota/jatkosota/hyokkaysvaihe1941/karjalankannas.html>,
viitattu 16.6.2015 klo 12.04.

Aluejärjestelmän perustamispaikkakunnat:

Perustamispaikat: YE n Osasto 1. Järjestelytoimisto No 25/VIII 32.sal, Käsky aluejärjestön valmistelutöiden suorittamisesta 23.1.1932, Maanpuolustuskorkeakoulun pääkirjasto, s. 3-4 vertaa Arimo Reino, Suomen puolustus suunnitelmat 1918–1939 osa III, 1987, s. 202–206 ja Mäkipelto Ensio 1983, Liite 26, KA.

Kartta-aineisto: Rautatiekartta, YE Os1. Lkptsto, N:o589/III/sal., YE:n Tp. Käsky N:o15 aluejärjestön valmistelutöitä varten, 2.11.1932, T11997/10, KA ja Kannaksen kartan pohja, Riku Kauhanen, karttapohjaa on muokattu, <http://www.nautelankoski.net/sota/jatkosota/hyokkaysvaihe1941/karjalankannas.html>, viitattu 16.6.2015 klo.

